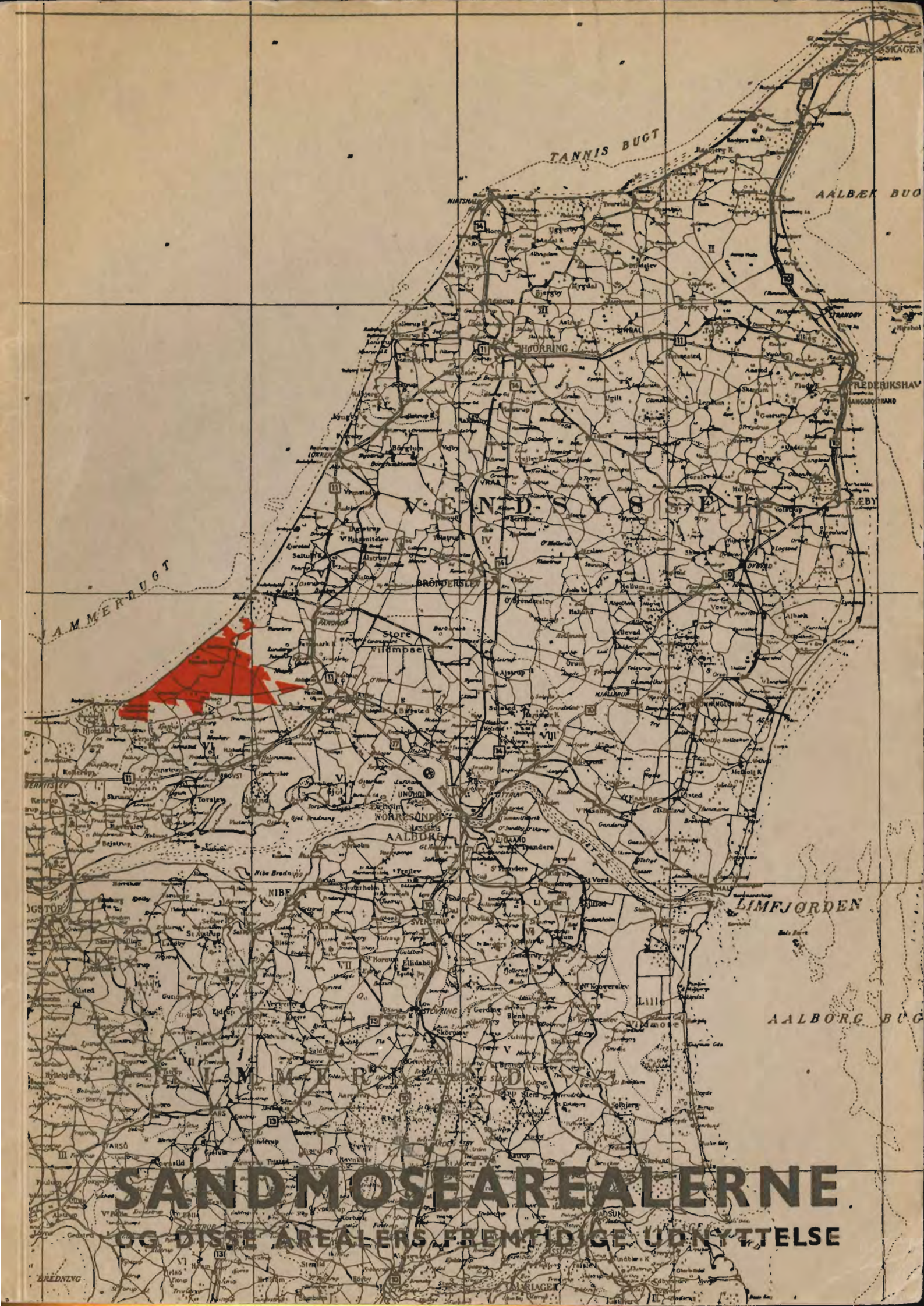
TANNIS BUGT
AALBÆK BUG
SKAGEN
HJØRRING
FREDERIKSHAVN
VENDSYSSEL
BRØNDERSLEV
AALBORG
NIBE
LIMFJORDEN
AALBORG BUG
HIMMERLAND
SANDMOSEAREALERNE
OG DISSE AREALERS FREMTIDIGE UDNYTTELSE

SANDMOSEAREALERNE OG DISSE AREALERS FREMTIDIGE UDNYTTELSE

Udtalelse fra Sandmoseudvalget
samt
Rapport til Sandmoseudvalget vedrørende Sandmosearealerne og disse arealers fremtidige udnyttelse afgivet af det af udvalget nedsatte planlægningsudvalg

KØBENHAVN 1959

INDHOLDSFORTEGNELSE

Side

Sandmoseudvalgets tilslutning til „Rapport vedrørende Sandmosearealerne og disse arealers fremtidige udnyttelse" 7

Rapport til Sandmoseudvalget vedrørende Sandmosearealerne og disse arealers fremtidige udnyttelse 9

Sandmoseudvalgets tilslutning til
»Rapport til Sandmoseudvalget vedrørende
Sandmosearealerne og disse arealers
fremtidige udnyttelse«.

Sandmoseudvalgets tilslutning til »Rapport til Sandmoseudvalget vedrørende Sandmosearealerne og disse arealers fremtidige udnyttelse«.

Efter at de tekniske kontorer under henholdsvis arbejds- og socialministeriet og boligministeriet – for arbejds- og socialministeriets vedkommende dettes ingeniørkontor og for boligministeriets vedkommende den kommitterede i byplansager – havde foretaget forskellige forberedende arbejder dels ved undersøgelser i marken dels ved bearbejdelse af det indvundne materiale, anmodede Sandmoseudvalget i november 1951 udvalgets sekretær, daværende kontorchef, nuværende kabinetssekretær M. O. Olufsen, om med bistand af statsministeriets konsulent i naturfredningsspørgsmål, civilingeniør Blixencrone-Møller, arkitekt m. a. a. (nu kommitteret i byplansager) Edmund Hansen og afdelingsingeniør i arbejds- og socialministeriet (nu arbejdsministeriet) H. Raun om at udarbejde en dispositionsplan indeholdende i hovedtræk de retningslinier, som skønnedes at burde være vejledende for den fremtidige udnyttelse af de af staten i årene 1943–47 erhvervede arealer i Sandmosen.

Som resultatet af det arbejde, som er udført af den således udpegede arbejdsgruppe (planlægningsudvalget vedrørende Sandmosen), foreligger nu den hermed optrykte »Rapport til Sandmoseudvalget vedrørende Sandmosearealerne og disse arealers fremtidige udnyttelse«. Rapporten, som er behandlet i møder i Sandmoseudvalget den 13. marts 1959 i København og den 11. og 12. maj 1959 i Sandmosen, indeholder dels en redegørelse for det arbejde, som allerede har fundet sted i Sandmosen ved iværksættelse af beskæftigelsesarbejder samt forslag til den fremtidige udnyttelse af de arealer, som ikke allerede ved kultivering eller beplantning er bestemt til udnyttelse henholdsvis som landbrug eller skovbrug (plantagedrift).

Sandmoseudvalget har i den tid, arbejderne i Sandmosen har stået på, været løbende underrettet om arbejdernes udførelse og om den måde, hvorpå disse arbejder efter planlægningsudvalgets opfattelse skal indgå i den fremtidige udnyttelse af Sandmosen. Man tænker herved på udbygningen af vejnettet og kultiveringen af de arealer, som er egnet til landbrugsmæssig udnyttelse og beplantningen af de magrere jorder, som ikke er egnet til landbrug.

Arbejderne med kultivering og beplantning er stort set tilendebragt, og Sandmoseudvalget kan for sit vedkommende tilslutte sig planlægningsudvalgets forslag om, at de kultiverede arealer overdrages til statens jordlovsudvalg til udnyttelse til udstykning til husmandsbrug.

Sandmoseudvalget er bekendt med, at der i samarbejde mellem planlægningsudvalget og statens jordlovsudvalg er optaget et arbejde med godkendelse af typetegninger til den fremtidige bebyggelse af arealerne i Vedsted og Tranum Sandmoser med det formål at tilvejebringe en bebyggelse, der i udformning og funktion harmonerer med naturforholdene på stedet og den naturgroede byggeskik på egnen. Sandmoseudvalget må for sit vedkommende lægge megen vægt på, at den udstykning til husmandsbrug, som foreslås i Vedsted og Tranum Sandmoser, gennemføres på en sådan måde, at disse arealer, der så at sige danner indgangen til Sandmoseområderne, på harmonisk måde indføjer sig i disse områder som helhed. Med hensyn til den nærmere fremgangsmåde ved udformningen og udførelsen af bebyggelsen i Vedsted og Tranum Sandmoser er der ført forhandlinger mellem Sandmoseudvalget og statens jordlovsudvalg.

Sandmoseudvalget er med planlægningsudvalget enigt i, at de tilplantede arealer vil

være at overdrage til klitvæsenet til anvendelse under klitvæsenets almindelige plantagedrift.

Medens der således for så vidt angår udnyttelsen af de kultiverede og beplantede arealer ikke tilbagestår yderligere spørgsmål med hensyn til tilrettelæggelsen af den fremtidige udnyttelse – jfr. dog nedenfor om planlægningsudvalgets forslag til opførelse af et antal boliger for skovarbejdere – har planlægningsudvalget til rapporten udarbejdet udførlige forslag om den fremtidige udnyttelse af de rekreative områder dels ved udleje af grunde til opførelse af sommerhusbebyggelse i overensstemmelse med de i rapporten i øvrigt indeholdte forslag, dels ved friholdelse af de mellem bebyggelsesområderne liggende arealer. Sandmoseudvalget kan for sit vedkommende tilslutte sig planlægningsudvalgets forslag, hvorefter de rekreative områder udnyttes ved sommerhusbebyggelse og friholdelse af de mellemliggende områder, der i det i rapporten nærmere påpegede omfang bør søges bevaret ved fredning i henhold til naturfredningslovens bestemmelser. Sandmoseudvalget vil foranledige, at der foretages yderligere undersøgelser med henblik på en senere stillingtagen til udvalgets forslag om udleje af grunde til opførelse af sommerhusbebyggelse. Sandmoseudvalget er opmærksomt på de seneste ændringer i naturfredningsloven, hvorefter der vil være at udarbejde fredningsplaner for større samlede områder, og Sandmoseudvalget henstiller, at de i rapporten indeholdte forslag til udnyttelse af Sandmosearealerne tages i betragtning ved udarbejdelsen af fredningsplaner for Hjørring og Thisted amter. I denne forbindelse understreger Sandmoseudvalget det ønskelige i, at forsvarsministeriets udnyttelse af arealer i Sandmosen til skydeterræn for luftvåbnet og fodfolket holdes inden for de snævrest mulige grænser og bringes til ophør, så snart der foreligger mulighed herfor.

For så vidt der i rapporten er stillet forslag om opførelse af et antal boliger for skovarbejdere på de beplantede arealer ved Rødhus-Tranumenge vejen, vil Sandmoseudvalget optage forhandling med klitdirektoratet.

Under hensyn til at der under arbejdet med realiseringen af de i rapporten indeholdte forslag vil foreligge administrative opgaver af den karakter, som hidtil er varetaget af Sandmoseudvalget med bistand af det lokale arbejdsudvalg vedrørende Sandmosen, skal Sandmoseudvalget for sit vedkommende anbefale, at de administrative opgaver i Sandmosen indtil videre varetages på samme måde som hidtil.

Den 12. maj 1959.

K. Bredahl **Edmund Hansen** **Vald. Hornslet**

J. Elkjær Larsen **N. C. Nielsen-Man.** **Axel Skalts**
formand

Marius Sørensen

/T. Haarløv

Rapport

til

Sandmoseudvalget

vedrørende

SANDMOSEAREALERNE OG DISSE AREALERS FREMTIDIGE UDNYTTELSE

AFGIVET AF DET AF UDVALGET
NEDSATTE PLANLÆGNINGSUDVALG

INDHOLD

Side

Forord 13

I. *Indledning* 15

Arealernes beliggenhed 15
Arealernes beskaffenhed 15
Baggrunden for statens interesse i Sandmosen 15
Hedeselskabets undersøgelser 15
Muligheder for arealernes udnyttelse 16
Udvalget vedr. Sandmosen 16
Arbejdsudvalget 16

II. *Planlægningsarbejdets forudsætninger* 17

Geologisk-historisk udvikling 17
Statens erhvervelser 18
Ejendomsforhold 20
Det hidtidige arbejde 20
Bestående fredninger 22
Det eksisterende vejnet ved statens overtagelse af arealerne 23
Tidligere forslag om vejforbindelser 24
Vejanlæg, som er udført i årene 1948 til 1955 24
Forudsætninger for kommende vejarbejder 25
Kultivering 25
Beplantning 25
Vandforsyning og bortledning af spildevand 26

III. *Hoveddisposition for arealernes udnyttelse* 29

Trafikale forbindelser til Sandmosen 29
Trafikale forbindelser i Sandmosen 29
De for ferie- og sommerhusbebyggelsens placering bestemmende hensyn 31
Bebyggelsesområdernes placering 32
Hovedsynspunkter vedrørende bebyggelsernes udformning og regulering 34
Forslag til fredninger 37
Parkerings- og lejrpladser 38
Anlæg af skole for Statens Arbejdsmandskursus i Sandmosen 38

IV. *De enkelte bebyggelsesområder* 39

Bebyggelsesområde I 39
– II 40
– III 41
– IV 42
– V og VI 43

V. *Salg eller udleje af de til sommerhusbebyggelse udlagte grunde* 44

Side

VI. *Anvendelse af de til landbrugsmæssig udnyttelse kultiverede arealer samt af de af landbrugsministeriet og arbejdsministeriet erhvervede landbrugsejendomme i Sandmosen* 46

1. Udstykning til husmandsbrug 46
2. Spørgsmål om afhændelse af de af staten erhvervede landbrugsejendomme i Sandmosen 47

VII. *Anvendelse af de tilplantede arealer samt spørgsmålet om opførelse af et antal boliger for skovarbejdere* 49

VIII. *Kultivering Kaas Sandmose* 50

IX. *Etablering af et skydeterræn for forsvaret i Sandmosen* 51

X. *Den fremtidige administration af Sandmosen* 55

BILAG

1. Uddrag af byplan nr. 1 for Saltum-Hune kommune vedrørende kystområdet 56
2. Beretning til arbejdsministeriet fra civilingeniør Gunnar P. Rosendahl vedrørende vandforsyning til og afledning af spildevand fra sommerhusbebyggelserne m. v. i Sandmosen 60
3. Den af klitdirektoratet i forbindelse med udleje af sommerhusgrunde benyttede kontrakt . 66
4. Eksempel 1 på placering af sommerhusbebyggelser i et klitterræn
5. Eksempel 2 på placering af sommerhusbebyggelser i et klitterræn

KORTMATERIALE

Plan 1 Dispositionsplan
– 2 Oversigtskort (Sandmosearealernes beliggenhed)
– 3 Ejendomsforhold
– 4 Vejkort
– 5 Kultivering og beplantning
– 6 Bebyggelsesområde I
– 7 – II
– 8 – III
– 9 – IV
– 10 – V
– 11 – VI
– 12 A Eksempel 1 på udstykning til husmandsbrug
– 12 B Eksempel 2 på udstykning til husmandsbrug

Forord

I sit møde den 7. november 1951 besluttede Sandmoseudvalget at foretage en omlægning af arbejdet med udarbejdelsen af en dispositionsplan for Sandmosearealerne, således at dette arbejde, som hidtil havde henhørt under de tekniske kontorer under arbejds- og socialministeriet og boligministeriet, d. v. s. for arbejds- og socialministeriets vedkommende dette ministeriums ingeniørkontor og for boligministeriets vedkommende den kommitterede i byplansager, blev overladt til Sandmoseudvalgets sekretær, kontorchef i arbejds- og socialministeriet, nu fg. departementschef i økonomi- og arbejdsministeriet M. O. Olufsen med bistand af statsministeriets konsulent i naturfredningssager, civilingeniør C. Blixencrone-Møller, arkitekt m. a. a. (nu kommitteret i byplansager) Edmund Hansen og afdelingsingeniør i arbejds- og socialministeriet (nu økonomi- og arbejdsministeriet) H. Raun.

Det fastsattes samtidig som planlægningsarbejdets foreløbige mål at udarbejde en dispositionsplan indeholdende i hovedtræk de retningslinier, som skønnes at burde være vejledende for arealernes fremtidige udnyttelse. Planen forudsattes at indeholde en redegørelse for de geologiske forhold og naturforhold i øvrigt, ejendomsforhold, bebyggelsesforhold etc. ved planlægningsarbejdets påbegyndelse, og de herpå grundede overvejelser vedrørende mulighederne for arealernes anvendelse til henholdsvis landbrug, plantage, sommerhusbebyggelse, feriebyer, lejrpladser etc., herunder også spørgsmålet om fredning af visse af arealerne og fredningens nærmere udformning.

Indsamlingen og registreringen af oplysninger vedrørende de faktiske forhold var i det væsentlige afsluttet. Tilbage stod imidlertid endnu en række uløste spørgsmål, herunder bl. a. med hensyn til vandforsynings- og afvandingsmulighederne for de påtænkte ferieområder i Sandmosen samt udformningen af forslag med henblik på vejnettet, fredninger og bebyggelsesplanerne samt anvendelsen af arealer til landbrug og beplantning.

I overensstemmelse med den således givne opgave har man ved en række møder gennemdrøftet de foreliggende problemer og er herefter enedes om til Sandmoseudvalget at afgive den neden for gengivne rapport indeholdende forslag til en dispositionsplan for Sandmosearealerne.

For så vidt angår det i rapportens afsnit III og IV omhandlede forslag til etablering af sommerhusbebyggelse m. v. på arealerne langs kysten fra Blokhus til Slettestrand skal man bemærke, at det fra første færd har været en bestemmende forudsætning for planlægningsarbejdet, at disse arealer fuldtud skulle anvendes til rekreative formål. I sommeren 1951 blev der imidlertid fra forsvarsministeriets side rejst krav om etablering af et skydeterræn for luftvåbnet i området ved Egvands Bakker og senere tillige om et skydeområde for de i og omkring Ålborg garnisonerede jordforsvarsstyrker, jfr. nærmere side 51, og efter langvarige forhandlinger mellem de interesserede styrelser, på den ene side økonomi- og arbejdsministeriet, landbrugsministeriet og Sandmoseudvalget og på den anden side forsvarsministeriet og finansministeriet, bestemtes det i foråret 1956 indtil videre at overlade et nærmere afgrænset område til forsvarsministeriet til etablering af det ønskede skydeområde. Dette vil selvsagt betyde, at det til skydeområde med tilhørende sikkerhedszoner udlagte areal bliver afspærret og derfor uanvendeligt til sommerhusbebyggelse m. v., men også de tilgrænsende arealer vil i større eller mindre grad blive uegnede til anvendelse til rekreative formål. Ved den videre udarbejdelse af rapporten har man imidlertid fundet det rettest at se bort herfra, idet man fra forsvarsministeriets side ikke har villet udelukke, at militærets behov for skydeområdet i Sandmosen på et eller andet tidspunkt vil ophøre.

Udarbejdelsen af rapporten er i øvrigt foretaget efter forhandlinger med direktøren for Det danske Hedeselskab N. Basse, direktøren for Klitdirektoratet P. Thaarup, amtsvejinspektør Dam, Hjørring amt, Naturfredningsrådet, Danmarks Naturfredningsforening samt det lokale arbejdsudvalg for Sandmosen, der alle har kunnet tiltræde de i rapporten indeholdte forslag. Ved rapportens udarbejdelse har fuldmægtig i økonomi- og arbejdsministeriet T. A. Lundbeck og arkitekt m. a. a. Claus Bremer virket som sekretærer.

København, den 2. maj 1957.

M. O. Olufsen **C. Blixencrone-Møller**

Edmund Hansen **H. E. Raun**

/T. Lundbeck. *Claus Bremer.*

Claus Bremer var tilknyttet arbejdet

I.

Indledning

Arealernes beliggenhed.

De arealer, der i det følgende vil blive betegnet som »Sandmosen«, omfatter i store træk en ca. 5.500 ha stor trekant, der afgrænses således: mod nordvest af kysten ved Jammerbugten mellem Blokhus og Slettestrand, mod sydvest groft set af en linie fra de naturskønne områder ved Slettestrand med Lien og Fosdalen til vejgaflen ved Åbybro og mod nordøst af en linie herfra til Blokhus-området, jfr. vedhæftede plan 2.

Arealernes beskaffenhed.

Dette område, der i tidernes løb flere gange har skiftet karakter, lå, da spørgsmålet om statens indgriben blev rejst, i det væsentlige udyrket og ubeboet hen. Landskabet karakteriseredes af vidtstrakte moser dækket af sandlag af varierende tykkelse, vandfyldte tørvegrave omgivet af uigennemtrængeligt krat, vekslende med udstrakte klitarealer, lyngbakker og større egentlige hedestrækninger isprængt mindre plantager og enkelte mindre arealer under plov eller udlagt til græsning.

Baggrunden for statens interesse i Sandmosen.

Efter den tyske besættelse af Danmark i 1940 udfoldede den daværende »arbejdsministeriets beskæftigelsescentral« ved henvendelse til offentligheden og på anden måde omfattende betræbelser for at fremskaffe arbejdsopgaver til bekæmpelse af den meget betydelige ledighed, som man forventede ville blive en følge af besættelsen.

På denne baggrund blev der fra forskellig side over for beskæftigelsescentralen rejst spørgsmål om udnyttelse af de betydelige arbejdsopgaver, der var bundet i Sandmosen.

Betydelige afvandings- og kultiveringsarbejder, vejarbejder m. v. ville imidlertid være nødvendige for at bringe disse vidtstrakte arealer ind under en eller anden form for tidssvarende udnyttelse. Også i naturtilstand måtte visse af de særprægede landskaber antages at have værdi som en mindelse om landets oprindelige karakter og i øvrigt anses for velegnede til ferie- og friluftsliv.

Beskæftigelsescentralen fattede da også straks interesse for de muligheder, som her syntes at foreligge for gennem en indsats fra statens side at skabe beskæftigelse for de ledige, samtidig med at arealerne kunne inddrages under en mere hensigtsmæssig udnyttelse.

Hedeselskabets undersøgelser.

For at tilvejebringe nærmere oplysninger om Sandmosens beskaffenhed, mulighederne for udnyttelse, ejendomsforhold m. v. trådte ministeriet i forhandling med Det danske Hedeselskab, som efter stedfundne undersøgelser i marken af et ca. 6.300 ha stort område i 1941 afgav en redegørelse til ministeriet.

På grundlag af de af Hedeselskabet foretagne undersøgelser måtte følgende arealer efter deres beskaffenhed og tidligere anvendelse anses for egnede som grundlag for beskæftigelsesmæssig udnyttelse (arealernes beliggenhed er angivet på plan 2):

Areal I (Vedsted Sandmose) omfattende 175 ha i Vedsted sogn og næsten udelukkende bestående af tildels utilgængelig mose med tøveskær, der var mere eller mindre afgravet.

Areal II omfattende 450 ha, herunder den 120 ha store Udholm Mose, med tørveskær, hvoraf ca. halvdelen var afgravet. Ca. 20 ha let jord var under dyrkning.

Areal III på ialt 700 ha, hvoraf 265 ha

(Tranum Sandmose) var afgravet tørvemose. Resten af arealet havde tidligere delvis været opdyrket. Ved undersøgelsens foretagelse var ca. 40 ha under dyrkning.

Areal IV, Birkelse Sandmose og Studegrøften, ca. 200 ha, hvoraf 150 ha var uafgravet tørvemose.

Areal V, Bredesande, ca. 570 ha bestående fortrinsvis af ejendomme med landbrugsmæssig karakter. Det dyrkede areal var ca. 130 ha.

Areal VI omfattende 1470 ha vest for Tranum Klitplantage. Kun ca. 250 ha bestod af opdyrkede ejendomme, medens resten næsten udelukkende var nøgen klit, lyngklit og hede.

Muligheder for arealernes udnyttelse.

Efter de stedfundne undersøgelser og foreløbige forslag måtte arbejdet med Sandmosens udnyttelse under hensyn til arealernes beskaffenhed tage forskelligt sigte. For det første måtte det være en opgave at udnytte den navnlig i arealerne I–III værende betydelige tørvemængde; dernæst ved kultiveringsarbejder, plantningsarbejder etc. at bringe dertil egnet jord ind under en rimelig økonomisk udnyttelse på længere sigt. Endvidere måtte det være en opgave ved fredning af særlig skønne og karakteristiske arealer, ved anlæg af feriebyer og lejrpladser, ved planlægning af sommerhusbebyggelse etc. at bevare og udbygge de muligheder, som den storslåede natur frembyder for ferie- og friluftsliv.

Endelig ville ved en udbedring og udbygning af det meget mangelfulde vejnet begge formål kunne tilgodeses.

Da formålet med de påtænkte erhvervelser i første række var at skabe beskæftigelse, måtte først og fremmest de arealer komme i betragtning, som frembød de bedste muligheder herfor. Dette gjaldt navnlig de i areal I, II og III beliggende områder, som dels allerede var afgravede for den lettere tilgængelige tørvemasse og henlå som praktisk talt utilgængelig mose, der var velegnet til iværksættelse af kultiveringsarbejder, og som dels endnu rummede betydelige, men vanskeligere tilgængelige tørvemængder, hvis afgravning og dermed i forbindelse stående planeringsarbejder til læggepladser etc., var udmærkede beskæftigelsesobjekter.

På areal IV, der ejes af stamhuset Birkelse, var en rationel udnyttelse af tørvemængden allerede i gang, og en overtagelse af dette areal skønnedes derfor allerede på forhånd uhensigtsmæssig.

For at man på rationel måde kunne komme i gang med disse forskellige meget betydelige opgaver, måtte det i øvrigt anses for hensigtsmæssigt, at arealerne blev undergivet statens rådighed, hvilket imidlertid praktisk talt kun kunne ske på den måde, at arealerne – i hvert fald indtil videre – blev statens ejendom.

På denne baggrund blev der i årene 1943 til 1947 af arbejdsministeriet og landbrugsministeriet dels ved køb, dels ved ekspropriation, erhvervet ialt ca. 4000 ha jord i Sandmosen, jfr. om disse erhvervelser nærmere neden for side 18.

Udvalget vedr. Sandmosen.

For at lette samvirket mellem de administrationsgrene, som var interesserede i Sandmosen, fandt man det rigtigst at oprette et udvalg med repræsentanter for de pågældende ministerier, og i 1946 nedsattes under arbejds- og socialministeriet »Udvalget vedr. Sandmosen« bestående af repræsentanter for arbejds- og socialministeriet (nu økonomi- og arbejdsministeriet), landbrugsministeriet, statsministeriet og finansministeriet. For at effektivisere arbejdet i udvalget blev de pågældende styrelser repræsenteret ved deres respektive departementschefer. Endvidere knyttedes den 1. april 1950 til udvalget som medlemmer formanden for statens jordlovsudvalg, gårdejer Nielsen-Man, og fhv. minister Marius Sørensen samt departementschefen i boligministeriet.

Det er udvalgets opgave dels at koordinere og angive hovedlinierne for administrationen af de erhvervede arealer, indtil mere faste former for disses udnyttelse kan fastlægges, dels at tilvejebringe retningslinier for arealernes økonomiske udnyttelse og anvendelse som ferie- og rekreationsområde.

Arbejdsudvalget.

Til varetagelse af arealernes daglige drift oprettedes et underudvalg »Det lokale Sandmoseudvalg« bestående af den stedlige klitplantør, en repræsentant for Hedeselskabet og en repræsentant for arbejds- og socialministeriet (nu økonomi- og arbejdsministeriet). (Udvalget består for tiden af klitplantør T. Leerskov, forstander under Hedeselskabet N. C. Nielsen og fuldmægtig i arbejdsministeriet T. A. Lundbeck).

Mosearealernes afgravning for tørv var et led i arealernes inddragelse under kultur med landbrugsmæssig udnyttelse for øje. Afgravningen af tørvene afgav beskæftigelse for de mange ledige. Billederne, der viser arbejdet hermed, giver tillige et indtryk af tykkelsen af det over tørvene liggende sandlag.

II.

Planlægningsarbejdets forudsætninger

I det følgende vil der blive redegjort for de bestående forhold i Sandmosen, idet hvert enkelt af de felter, der har betydning for planlægningen, behandles for sig.

Geologisk-historisk udvikling.

På grundlag af en af forstander under Det danske Hedeselskab N. C. Nielsen afgiven redegørelse vedrørende den geologiske og historiske udvikling i Sandmosen skal meddeles følgende hovedtræk:

På stenalderhavets tid har der på strækningen mellem de oprindelige høje kystlinier ved Blokhus og Tranum været en lavere tange af sand og grus, som har afskåret forbindelsen mellem Skagerak og det fra Limfjorden oversvømmede område øst for tangen. Denne tange, der især som følge af vandreklitter nu ikke mere er synlig i terrænet, danner i hovedsagen nutidens vandskelslinie mellem øst og vest og tillige den vestlige grænse for de sanddækkede moser.

Landområdet vest for tangen (linien Blokhus-Rødhus-Overklitten-Bratbjerg) er herefter dannet af hævet havbund samt af flyvesand, grus og ral fra havet. Kystlinien ved Jammerbugten, der nu er stærkt afrundet, dannede i tangens tid et næsten vinkelret knæk neden for bakkerne ved Tranum, og tilvæksten af land har ved landhævning og aflejring været af størst udstrækning ud fra denne vinkel.

Øst for tangen (den egentlige Sandmose) strakte Gøl Bredning sig ind over de flade arealer øst for Brovst og Tranum og fra Nørresundby op over Store Vildmose og ind over moserne vest for Kaas og Jetsmark.

Ved en landhævning trak fjorden sig tilbage fra dette store område, hvorefter fjordbunden i Sandmosearealerne efterhånden blev bevokset med skov, som i broncealderen nåede en anselig udvikling. Måske varede denne skovtid i tusinde år, indtil broncealderens varme klima afløstes af et koldere, fugtigere og mere blæsende klima, som muligt faldt sammen med nogen landsænkning, idet skoven forsumpede og afløstes af en dyb mose. En del af de væltede træstammer og de fleste af de tilbageståede trærødder er indtil nutiden blevet bevaret på bunden af mosen. Fra Kaas Briketfabriks arealer er der således optaget indtil 1200 kubikmeter rødder og stammer pr. ha.

Mosedannelsen varede ved gennem næsten 2000 år, idet den strakte sig fra noget før vor tidsregning til Kristjern den II's tid omkring år 1500. På dette tidspunkt satte sandflugten fra havklitterne ind over arealerne og dræbte de mosedannende planter i den nuværende Sandmose.

I Sandmosen varede den mest ødelæggende sandflugt i 300 år (fra 1500 til 1800). Langs havet strakte sandflugten sig fra Slettestrand til op imod Blokhus for herfra som en kile at vandre ca. 15 km ind over landet til Rævkærgård ved Ryå, jfr. vedhæftede gengivelse af Videnskabernes Selskabs kort fra ca. 1790.

Ud for Rødhus vandrede klitten kun ganske lidt ud i mosen, og den nordlige grænse for den sanddækkede mose følger herefter stort set vejen fra Rødhus over Udholm og videre til Moseby, medens den sydlige grænse følger Tranum Sandmoses sydside og vejen herfra mod Vedsted by.

Bortset fra, at enkelte vandreklitter har skudt sig langt frem, aftager sandlagets tykkelse i almindelighed fra vest mod øst, men selv inde på midten af mosen står der dog høje klit-

ter over dyb tørv. Enkelte mosepartier er næsten fri for sand, og på store arealer er sandlagets tykkelse under 1 meter.

Medens der ikke før i den anden halvdel af det 19. århundrede har fundet nogen egentlig landbrugsmæssig udnyttelse sted af Sandmosearealerne, kan det af de nuværende blindgrave i mosen ses, at der, allerede før sandflugten satte ind, har været gravet tørv i mosen, idet de gamle tørvegrave i forskellige randpartier i Vedsted Sandmoses østlige del og Tranum Sandmoses sydvestlige del er blevet jævnede med sand. Den største del af Sandmosen er imidlertid afgravet efter sandflugtens ophør.

Mosen har på dette tidspunkt henligget som en sump, hvilket ses af, at arealet er afgravet i huller på hver nogle få kvadratmeter. Efter en dags gravning har hullet været fyldt med vand, og man gravede et nyt hul ved siden af næste dag. Den således planløst afgravede mose blev efterhånden til et ufremkommeligt terræn med vandfyldte tørvegrave og bevoksninger af krat, lyng og tagrør m. v.

Bortset fra et par ejendomme i Vedsted Sandmose og et mindre antal i de yderste randmoser nåede moserne ikke at blive bebygget, og af vedhæftede gengivelse af Kaptajn Mansas kort fra omkring 1840 vil det ses, at der endnu ikke på denne tid var kommet en eneste ejendom ind i selve klitområdet. Udskiftningen af klitten var netop afsluttet på dette tidspunkt, og da sandflugten havde efterladt adskillige lave partier af klitkær, som efterhånden blev bevokset med græsagtige planter, fristedes ikke så få mennesker til at flytte ud i klitterne for at forsøge at skaffe sig en eksistens her.

Udflytningen skete såvel fra Vendsyssels som fra Hanherreds side, men nogen vejforbindelse blev der ikke mellem de to hold udflyttere. Klimaet var meget hårdt, og der var langt til beboede steder. Tit er det blevet sagt, at det især var kvinderne, der ikke kunne tåle ensomheden, det hårde klima og de som regel utroligt simple beboelser i klitterne.

Den mest omfattende tilflytning til klitterne synes at være foregået i tiden omkring 1860–80, men fraflytningen begyndte snart derefter. Det allermeste af arealet forblev stadig lyngklædt, idet kun forholdsvis små partier med passende fugtighed blev dyrket selv på de større ejendomme. Adskillige af ejendommene var og er stadig nærmest arbejderboliger med et husdyrhold på nogle får og eventuelt en ko eller to eller er helt uden husdyrhold.

Ved hjælp af Generalstabens kort fra 1884 og gennem undersøgelser i marken sammenholdt med oplysninger fra ældre folk på stedet har man fundet frem til, at der i Sandmosens klitter og allernærmeste randområde er nedlagt ialt 96 ejendomme eller beboelser. Heri er ikke medregnet ejendomme, hvor enhver form for dyrkning eller husdyrhold er ophørt, men hvor beboelsen er blevet bevaret for benyttelse som ferie- eller sommerhus eller som bolig for eventuelle lejere.

På denne baggrund måtte det falde naturligt til afhjælpning af den forventede ledighed i efterkrigsårene at iværksætte arbejder – kultiverings-, beplantnings- og vejarbejder etc. – som var egnede til at bringe disse stagnerende områder ind under en almindelig økonomisk udnyttelse til gavn ikke mindst for den stedlige befolkning.

Statens erhvervelser.

De områder, som i første række havde interesse som beskæftigelsesobjekter – de helt eller delvis afgravede mosearealer – var imidlertid opdelt i et stort antal smålodder tilhørende flere hundrede ejere af andre på egnen liggende ejendomme. For at man kunne påbegynde en rationel udnyttelse af de foreliggende beskæftigelsesmuligheder, var det derfor nødvendigt, at de pågældende arealer – som, bortset fra Tranum Klitplantage, var i privat eje – blev undergivet det offentliges rådighed. Dette kunne imidlertid praktisk talt kun ske ved, at arealerne overgik i statens eje; men på grund af det meget store antal smålodder ville erhvervelse ved køb, selv om frivillig overdragelse var at foretrække, være uoverkommelig.

Efter at spørgsmålet om arealernes erhvervelse i september 1942 havde været forelagt for arbejds- og socialministeriets beskæftigelsesudvalg, anmodede ministeriet derfor i oktober 1942 ministeriet for offentlige arbejder om ved vedkommende kommissarius at ville foretage de fornødne ekspropriationer.

I tiden fra maj 1943 til april 1946 blev der herefter efter forudgående forhandlinger på egnen ialt eksproprieret ca. 546 ha for en samlet erstatningssum af 164.456 kr. Ekspropriationsudgifterne blev indtil videre afholdt af de til rådighed for arbejdsministeriets administration af beskæftigelsesloven stillede midler. Eks-

VIDENSKABERNES SELSKABS KORT
FRA CA. 1790

KAPTAJN MANSAS KORT
FRA CA. 1840

Gammelt hus ved Slettestrand. Husets »indpasning« i landskabet er fortræffelig.

Mange af de gamle ejendomme i Sandmosen var, da statens erhvervelse begyndte, i stærkt forfald.

Eksempel på en velholdt ejendom i Sandmosen (lod nr. 30).

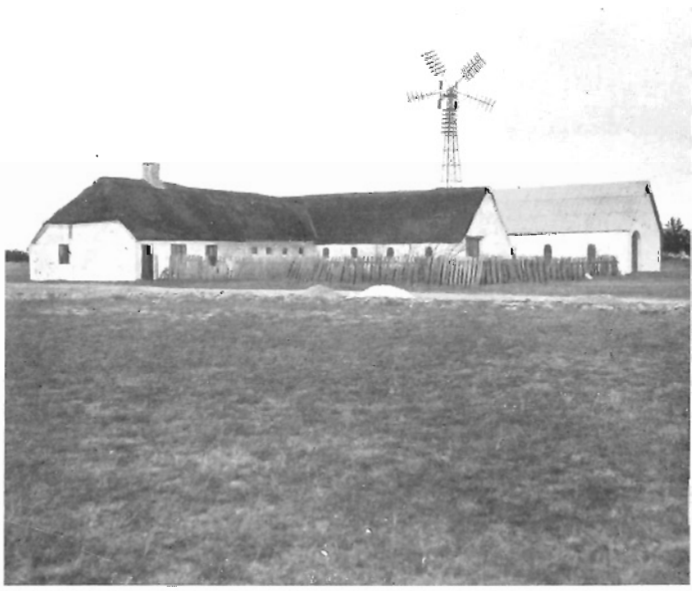

propriationerne blev praktisk talt alle afsluttede ved frivillige forlig, hvorved der bl. a. tillagdes de tidligere ejere tørveskærsret i en nærmere fastsat periode. For så vidt angår lodsejerne i den nordlige del af areal I (Vedsted Sandmose) blev der således efter forslag fra de sognedelegerede medlemmer af ekspropriationskommissionen stillet et areal på ca. 30 ha, heraf uafgravet ca. 18 ha, til rådighed som skæreareal, idet et areal af denne størrelse ansås for at indeholde den for de pågældende lodsejeres eget forbrug for et tidsrum af 10 år fornødne tørvemængde. Medens der ved arbejdsministeriets foranstaltning skulle tilvejebringes læggepladser for udnyttelse af skærearealet i det første år – 1944 – pålagdes det lodsejerne i forbindelse med tørvegravningen at planere arealet for læggepladser for de følgende år af perioden.

For den øvrige del af areal I samt areal II, (Udholm Sandmose) og areal III (Tranum Sandmose) blev der ved ekspropriation for hver enkelt tørveholdig lod ligeledes efter nærmere forhandling på stedet truffet bestemmelse om tørveskærsretten på den måde, at der tillagdes ejerne tørveskærsret i et tidsrum, varierende fra 2 til 15 år, således at de sidste tørveskærsrettigheder udløber i 1958.

Jævnsides med ekspropriationerne blev der i årene 1944–47 efter ministeriets anmodning af Hedeselskabet for arbejdsministeriets regning ved køb erhvervet ialt 30 ejendomme beliggende i areal II og III med et areal på ialt ca. 620 ha for en købesum af ialt ca. 215.000 kr. Om fastsættelsen af købesummerne forhandledes med statens jordlovsudvalg, og hvert enkelt køb blev godkendt af ministeriet.

Samtlige udgifter og indtægter såvel vedrørende erhvervelsen som vedrørende driften af de af arbejdsministeriet erhvervede Sandmosearealer blev indtil videre afholdt af de til rådighed for arbejdsministeriets administration af beskæftigelseslovgivningen stillede midler og blev således sammen med de øvrige til beskæftigelsesforanstaltninger udbetalte tilskud m. v. søgt bevilget på de årlige tillægsbevillingslove. Efter at erhvervelserne i løbet af 1947 i det væsentlige var afsluttede, fandt man det imidlertid hensigtsmæssigt, at udgifterne ved erhvervelserne blev omkonterede fra beskæftigelsesmidlerne til statens almindelige aktiver, samt at der på finansloven oprettedes en særlig driftskonto for Sandmosearealerne omfattende de med driften af arealerne forbundne indtægter og udgifter. Dertil sigtende forslag blev optaget på lov om tillægsbevilling for finansåret 1948/49.

De af arbejdsministeriet erhvervede arealer er alle beliggende inde i landet. For at opnå den fulde udnyttelse af Sandmosearealerne som ferie- og rekreationsområde var det imidlertid nødvendigt, at staten erhvervede også kyst- og klitarealerne, uanset at disse arealer umiddelbart kun frembød ret ringe muligheder for iværksættelse af beskæftigelsesarbejder.

For erhvervelsen af kyst- og klitarealerne talte også den omstændighed, at disse arealer måtte forventes at ville stige i værdi ved den af staten forudsatte betydelige indsats, ikke mindst når arealerne ved udførelsen af de påtænkte vejarbejder blev gjort lettere tilgængelige. Det skønnedes da rimeligt, at den forventede værdistigning kom det offentlige til gode. Da det endelig ikke skønnedes tilstrækkeligt alene ved fredning på tilfredstillende måde at sikre nogen del af arealerne mod privat spekulation, afspærring og planløs benyttelse og bebyggelse, blev det derhos efter forhandlinger mellem arbejdsministeriet, landbrugsministeriet, finansministeriet og statsministeriet besluttet at søge disse arealer (areal V, VI) erhvervet, og i årene 1943–47 blev der da af klitvæsenet og Hedeselskabet for landbrugsministeriets regning købt 16 ejendomme med et samlet areal på ca. 2400 ha. Købesummen var ialt ca. 668.000 kr.

På samme måde som for de af arbejdsministeriet erhvervede arealer blev der for de af klitvæsenet og landbrugsministeriet indkøbte arealer ved forslag til lov om tillægsbevilling for finansåret 1948/49 oprettet en særlig konto på finansloven vedrørende statens aktiver samt oprettet en særlig driftskonto for de landbrugsministeriet tilhørende Sandmosearealer.

Ud over de af henholdsvis arbejdsministeriet og landbrugsministeriet erhvervede arealer er i tiden siden 1941 af klitvæsenet købt ca. 800 ha, nemlig i henhold til tilplantningsloven 590 ha og til henlæggelse under Tranum Klitplantage med fri rådighed for klitvæsenet 223½ ha. Disse ca. 800 ha er som ubetinget egnet til beplantning straks henlagt under Tranum Klitplantage og er siden drevet i tilslutning til denne og for klitvæsenets regning. Udgiften til beplantning af de i henhold til tilplantningsloven indkøbte arealer er dog afholdt af be-

skæftigelsesmidlerne, jfr. herved neden for side 22 om beskæftigelsesforanstaltning »Tilplantning, Rødhus«.

Endelig rejste Hedeselskabet i januar 1946 over for landbrugsministeriet spørgsmål om overførelse til landbrugsministeriet af nogle klitlodder i Slettestrandområdet. De pågældende klitlodder tilhørte 2 ejendomme i Hjortdal sogn, som af tyskerne var blevet beslaglagt til befæstningsanlæg, og som nu var overtaget af statens jordlovsudvalg. Disse klitlodder var beliggende ind imellem de af landbrugsministeriet allerede erhvervede arealer, og loddernes overdragelse til landbrugsministeriet ville derfor betyde en naturlig afrunding af landbrugsministeriets arealer i dette område. Efter at spørgsmålet om loddernes erhvervelse havde været genstand for forhandling med Jordlovsudvalget og Sandmoseudvalget, foranledigede Jordlovsudvalget i juni 1947, at de pågældende lodder, ialt ca. 50 ha, blev overdraget til landbrugsministeriet til indlemmelse i Sandmosearealerne.

Ejendomsforhold.

De arealer, der er i statens eje, omfatter herefter som vist på vedhæftede plan 3:

a. Statsplantagen og de af klitvæsenet til udvidelse af denne efter 1941 indkøbte arealer.
b. De af Hedeselskabet og klitvæsenet for landbrugsministeriet i årene 1942–48 indkøbte arealer.
c. De af arbejdsministeriet i samme tidsrum indkøbte eller eksproprierede arealer.

Inden for det sammenhængende område i statens eje findes enkelte større arealer i privat besiddelse bl. a. ved Rødhus og Studegrøften samt nogle mindre ejendomme bl. a. ved nedkørslen til stranden ved Rødhus og ved Tranum Strand, på hvilke sidstnævnte steder der endvidere findes en del sommerhuse.

Selv om det ud fra ønsket om at undgå uhensigtsmæssig udstykning og skæmmende bebyggelse i Sandmoseområdet ville have været af værdi at have erhvervet også disse ejendomme, har man dog afstået herfra, dels for ikke at gribe for stærkt ind over for privat ejendomsret, dels på grund af de betydelige med en eventuel erhvervelse forbundne omkostninger.

Da det imidlertid må anses for mest hensigtsmæssigt, at den kommende dispositionsplan omfatter hele Sandmosen, har man medtaget disse arealer i privat eje under planlægningen.

Det hidtidige arbejde.

Indtil der træffes nærmere bestemmelse om den fremtidige anvendelse af Sandmosen, har arealernes drift og udnyttelse til beskæftigelsesforanstaltninger i det væsentlige måttet tilrettelægges efter sådanne retningslinier, at den fremtidige anvendelse ikke derved blev foregrebet.

Ved statens erhvervelse af Sandmosen overtoges en række landbrugsejendomme i drift beliggende på steder, hvor jordbundsforholdene gjorde agerdyrkning mulig omend kun med et sparsomt udbytte.

Det drejer sig om et samlet areal på ca. 2.230 ha, heraf ca. 230 ha landbrugsjord, der, som det fremgår af dispositionsplanen, plan 1, fordeler sig på 3 områder – et ret koncentreret område ca. 3 km nord for Tranumenge, et område med spredte arealer ved Rødhus og et område med spredte arealer ved Tranumklit. Dels i tilknytning til de dyrkede arealer, dels spredt i et bælte på 1–2 km's bredde inden for havklittterne, findes store strækninger med naturgræs egnede til græsning.

Efter statens overtagelse af de pågældende landbrugsejendomme er driften af disse som tidligere nævnt i videst muligt omfang fortsat ved bortforpagtning – i de fleste tilfælde til de tidligere ejere. Da agerbruget i Sandmosen havde været i tilbagegang i en årrække, var der dog enkelte ejendomme, for hvis vedkommende der ikke skønnedes at være grundlag for opretholdelse som selvstændige brug, idet jordtilliggendet var af for ringe kvalitet til en rentabel udnyttelse som landbrug. Hertil kom, at de til disse ejendomme hørende bygninger var i overordentlig dårlig tilstand og i nogle tilfælde helt ødelagt ved brand. Som følge heraf blev landbrugsforpligtelsen for disse ejendommes vedkommende stillet i bero, og der er nu taget skridt til dens endelige ophævelse.

Jagten i Sandmosen, der i øvrigt kun frembyder en sparsom vildtbestand, er udlejet følgende bl. a. den inden for klitvæsenet gældende retningslinie, at de enkelte jagtområder udlejes til enkeltpersoner, idet man i øvrigt under iagttagelse af jagtmæssige hensyn så vidt muligt har holdt sig til de tidligere lejere. De enkelte lejere har ret til at optage indtil 6 med-

Raloptagning på stranden ved Tranum foregik tidligere med spade og hestevogn, men sker nu praktisk taget kun med lastautomobiler, der læsses med mekanisk transportør.

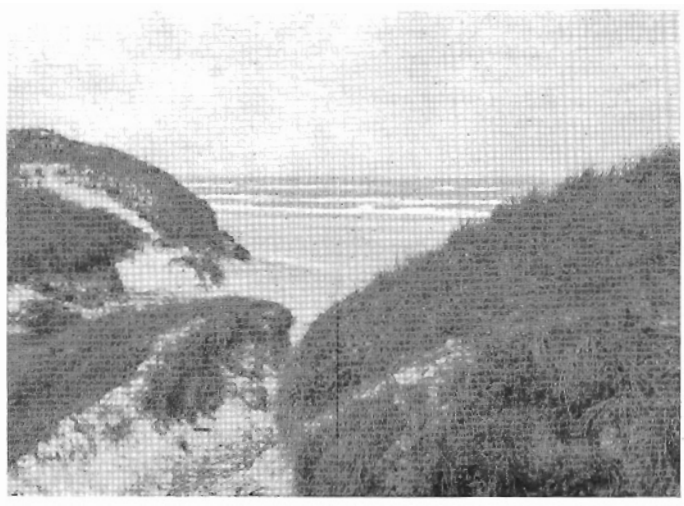

Opgang fra havet ved »Kræn Douenborgs rende«.

interessenter, som forud for jagtårets begyndelse skal opgives til den tilsynsførende, og som ikke må være bosiddende i de arealet tilgrænsende kommuner.

Endelig er rallejerne ved Tranum Strand udnyttet ved bortforpagtning.

De særlige arbejdsopgaver, som påregnedes at foreligge i Sandmosen, måtte antages at ville overstige, hvad der kunne udføres med arbejdskraft fra egnen, hvorfor man som foran nævnt regnede med at gennemføre en del af disse arbejder ved hjælp af arbejdskraft fra andre dele af landet.

Man var i denne forbindelse inde på den tanke at etablere en eller flere ungdomslejre i Sandmosen, på tilsvarende måde som det var sket andre steder i landet med bekæmpelse af ledigheden blandt byernes unge for øje. Allerede i begyndelsen af nittenhundredeogfyrrerne var ungdomsledigheden imidlertid for nedadgående, således at der ikke skønnedes at være behov for yderligere ungdomsforanstaltninger. Da der fortsat var en betydelig ledighed blandt de ældre forsørgere, regnede man imidlertid med at kunne udnytte de store beskæftigelsesmuligheder i Sandmosen ved iværksættelse af almindelige beskæftigelsesforanstaltninger dels til fordel for de lokale arbejdsledige dels ved indkvartering i beskæftigelseslejre fortrinsvis af ledige over 25 år fra byerne. Arbejdsopgaverne tænktes da fordelt på den måde, at de henviste ledige fra byerne uden for den egentlige tørvesæson blev beskæftiget med forberedelse af tørvegravningen, ved afvandingsarbejder, planeringsarbejder, herunder tilberedning af læggeplads etc., medens den lokale arbejdskraft beskæftigedes ved vejarbejder, hvis udførelse var en forudsætning for gennemførelsen af de øvrige arbejder.

På denne baggrund forberedte ministeriet samtidig med ekspropriationernes begyndelse i vinteren 1942/43 oprettelse af en baraklejr for 100 mand, idet man regnede med senere yderligere at ville oprette endnu en lejr for 100 mand. Der oprettedes dog i første omgang kun en mindre lejr beregnet til 20–30 mand, som navnlig skulle tage sig af forberedelserne til den egentlige lejr og påbegynde visse afvandings- og kultiveringsarbejder samt foretage tørvegravning til lejrens eget forbrug i det netop da eksproprierede område.

Beskæftigelsen udviklede sig imidlertid således i besættelsens sidste år, at der ikke blev brug for indkvartering af arbejdskraft fra andre egne af landet. Da der derhos af besættelsesmagten iværksattes forskellige militære arbejder på Sandmoseegnen, var der ikke den fornødne baggrund for iværksættelse af særlige beskæftigelsesforanstaltninger, og i foråret 1944 blev lejrens opførelse derfor afbrudt.

Heller ikke i de første efterkrigsår var ledigheden af en sådan karakter, at der var behov for iværksættelse af beskæftigelsesforanstaltninger af mere omfattende karakter i Sandmosen, og da produktionen af indenlandsk brændsel efterhånden blev indskrænket, og der som følge heraf opstod en meget betydelig lokal ledighed på egnen, var de omfattende arbejdsopgaver bestående af kultivering, planering og vejarbejder stort set i behold og kunne udnyttes til fordel for den lokale befolkning.

Der er hidtil med beskæftigelse af lokale arbejdsledige for øje iværksat følgende arbejder, jfr. dispositionsplanen, plan 1:

1. *Sandmosevej nr. 4.*

Dette arbejde, der blev godkendt den 4. februar 1948, består i anlæg af en øst-vestgående offentlig forbindelsesvej gennem hele Sandmosen fra kyststrækningen ved Tranum Strand til den offentlige bivej, der fra Åbybro fører ud til Vedsted Sandmose, ialt en strækning på ca. 16,5 km. Arbejdsministeriet betaler 100 % af udgifterne ved arbejdets udførelse, idet dog de kommuner, hvorfra der har været henvist arbejdere, yder et bidrag på 2,50 kr. pr. mand pr. dag.

Anlægget af vejen, der bortset fra overfladebehandlingen stort set er tilendebragt, har vist sig at være af betydelig virkning, idet den befares af en stor og stadig stigende trafik, dels af lokal karakter, dels fjerntransport, f. eks. kørsel med ral fra rallejerne ved stranden og tørv fra moserne. Endelig er der en tiltagende turisttrafik. Vejen skal efter derom truffet overenskomst overtages af de respektive kommuner som offentlig kommunal bivej, og vejens fremtidige vedligeholdelse vil således komme til at påhvile kommunerne.

2. *Tilplantning, Tranum.*

Arbejdet, der blev godkendt den 19. februar 1948, omfatter samtlige tilplantningsarbejder i Sandmosen med undtagelse af det neden for under 3 nævnte arbejde. Tilplantningen falder i 4 hovedafsnit:

a. Areal III.

Arbejdet inden for dette afsnit begyndte i 1948. Der er hidtil tilplantet ca. 100 ha, og der resterer endnu ca. 25 ha. Herudover vil en del arbejde med grøfterensning og almindelig kulturpleje fortsat være nødvendigt.

b. Millers lod (lod 35).

Arbejdet her, som omfatter ca. 51 ha, påbegyndtes i foråret 1950 og er afsluttet i efteråret 1952.

c. Overklitarealet.

Arbejdet er påbegyndt i efteråret 1951. Hele arealet er udgrøftet; en del grøfter er ledet til Overklitten Sø, der søges bevaret bedst muligt dels af landskabelige grunde, dels for at bevare det rige fugleliv, som periodevis udfolder sig her. Af de til tilplantning udlagte 125 ha er 120 ha tilplantet.

d. Klithusarealet.

Arbejdet her er påbegyndt i sommeren 1952, og medens hele arealet, ialt 236 ha, er udgrøftet, er endnu kun ca. 220 ha tilplantet.

3. *Tilplantning, Rødhus.*

Arbejdet, som blev godkendt den 12. november 1948, består i tilplantning af de arealer, der er købt efter tilplantningsloven (lov nr. 707 af 31/12 1940 om tilplantning af heder, klitter og andre udyrkede arealer). Af det hidtil til beplantning projekterede areal 306 ha er ca. 300 ha tilplantet.

4. *Kultivering, Sandmosen.*

Dette arbejde, der blev godkendt den 19. februar 1949, bestod oprindelig i kratrydning, planering, dybdepløjning, dræning, besåning m.v. af et ca. 115 ha stort område i Vedsted Sandmose. Det er imidlertid senere udvidet til ialt ca. 180 ha, ligesom tilsvarende arbejder i et ca. 140 ha stort areal af Tranum Sandmose er påbegyndt.

Arealerne i Vedsted Sandmose er bragt under kultur, bortset fra en lille del af området, hvor tørveskærsretten løber indtil 1958. Arealerne er udlagt dels til græsning dels som kornarealer, og kun ca. 6 ha af arealets ca. 180 ha mangler endnu kultivering.

I Tranum Sandmose er ca. 100 ha udlagt til græsning. En del af arealet må imidlertid afvente kultivering, fordi en række tørveskærsrettigheder løber til 1958.

De kultiverede arealer har i 1956 afgivet græsning for ca. 500 kreaturer og heste, og der er høstet ca. 2000 tdr. korn, svarende til et foldudbytte på 15 til 19, samt ca. 200 tdr. kartofler.

5. *Vej 6, Rødhus-Tranumenge (Rødhusvejen).*

Denne vej, der vel stadig var offentlig bivej, var på grund af sin oprindelig meget ringe standard og dårlige vedligeholdelse efterhånden gået ud af brug. Genopbygningen af denne vej godkendtes som beskæftigelsesforanstaltning den 5. august 1949. Vejen er nu istandsat og er efter arbejdets afslutning i efteråret 1951 afleveret til de respektive kommuner, som har den fremtidige vedligeholdelsespligt.

6. *Vej 5, Udholm-Rødhus.*

Vejen blev i 1950 istandsat med tilskud fra staten, de tilstødende lodsejere og Jetsmark kommune. Efter istandsættelsen overtog Jetsmark kommune vejstrækningen fra Udholm til Hune sogneskel. Strækningen fra dette sogneskel til Rødhus-Klithusevejen (vej 6) var allerede kommunevej, medens vejens videre forløb mod vest stadig er privat fællesvej. En del af denne vejstrækning vest for skæringen med vej 6, nemlig strækningen fra Vestergaard (Mellemgaard) til Strandgaard er istandsat i 1953.

7. *Sletengsgrøften.*

Arbejdet er påbegyndt i vinteren 1953. Arbejdet, der omfatter uddybning og regulering af det bestående vandløb – Sletengsvandløbet – og kultivering og tilsåning af omliggende ca. 44 ha, der agtes udnyttet som fællesgræsgang, er ret vidt fremskredet, idet den væsentligste del af afvandingen er foretaget, og de vigtigste planeringer er tilendebragt.

Bestående fredninger.

Sandmosen var, allerede inden statens arealerhvervelse begyndte, i et vist omfang undergivet regulerende bestemmelser i medfør af fredningslovgivningen.

I det omfang dette følger af *lov nr. 164 af 11. maj 1935 om skove,* er plantager, skove etc. undergivet fredskovspligt.

I henhold til de almindelige bestemmelser i *lov nr. 140 af 7. maj 1937 om naturfredning*

må der kun bygges med fredningsnævnets tilladelse inden for 300 m fra plantager og skove.

I henhold til *lov af 29. marts 1867 om sandflugtens dæmpning*, jfr. lov af 11. maj 1935, er de på plan 1 med rødt skraverede klitter i indlandet fredet og den på planen viste klitfredningslinie, der afgrænser forstranden og den egentlige havklit, fastlagt.

Denne klitfredning, der således omfatter såvel havklitterne som klitter i indlandet, har til hovedformål at hindre sandflugt ved dæmpning af klitterne og sikring af dæmpningens vedligeholdelse. Klitfredningen, der administreres af klitdirektoratet, medfører således også en vis naturfredningsmæssig beskyttelse af klitterne.

I henhold til *lov nr. 149 af 18. maj 1906 om kystfredning* er der ved kendelse af kystkommissionen nedlagt forbud mod bortkørsel af sten og grus fra forstranden ved Rødhus på en strækning af 2600 m.

På initiativ af Naturfredningsforeningen er der i henhold til naturfredningsloven rejst fredningssag for Lien og dens forland. Forslaget tilsigtede vidtgående fredning af selve skrænten med nærmeste omgivelser samt forlandet ud til havet. Fredningsnævnet for Hjørring amt indskrænkede dog fredningen til kun at omfatte selve skrænten med nærmeste omgivelser. Kendelse herom er afsagt den 1. marts 1955 af fredningsnævnet og stadfæstet med visse ændringer af overfredningsnævnet ved dettes kendelse af 15. oktober 1956. Et areal inden for Lien, (Fosdalen), er i øvrigt fredet tidligere (1902).

Med henblik på fredning af Sandmosen i øvrigt foreligger et af Naturfredningsrådet og Naturfredningsforeningen udarbejdet fredningsforslag af 11. december 1946. Dette forslag, der har været forelagt Sandmoseudvalget i februar 1947 og i princippet tiltrådt, var dog kun at betragte som et skitseforslag, da der på daværende tidspunkt kun forelå sparsomme konkrete oplysninger om den fremtidige udnyttelse af området. Fredningsforslaget gik i hovedsagen ud på en streng fredning af de mere karakteristiske klitlandskaber, og en lempeligere fredning af disses udkanter, hvor landbrugsmæssig udnyttelse og en vis sommerhusbebyggelse skulle være tilladt på nærmere angivne steder og vilkår. Under hensyn til bestræbelserne for at fremskaffe mere konkrete planer for områdets fremtidige udnyttelse blev rejsning af fredningssag stillet i bero indtil videre.

Med udgangspunkt i de senere i nærværende rapport stillede forslag til fremtidige sommerbebyggelser, veje, plantageudvidelser, opdyrkning m. v., som under arbejdet stadig har været sammenholdt med fredningsforslaget, er det blevet muligt at fremsætte dette i en mere præcis form, således som senere beskrevet.

Det kan endelig bemærkes, at der i medfør af *lovbekendtgørelse nr. 242 af 30. april 1949 om byplaner* under 19. januar 1953 er godkendt en byplan for Saltum-Hune kommunes kystområde. Dette inddeles i 4 zoner, og der fastsættes nærmere regler for bebyggelsesforholdene i zonerne. Forinden nogen bebyggelse i zonerne påbegyndes, skal tegninger og planer til denne være godkendt af sognerådet som værende i overensstemmelse med byplanen, og bebyggelsen må ikke, hverken ved opførelsen eller senere, forandres i forhold til de af sognerådet godkendte tegninger og planer.

I byplanen er endvidere optaget bestemmelser om anlæg af veje og bygningsafstande i zoneområdet.

For arealer, der tilhører staten, gælder det anførte dog ikke, men der skal i stedet af klitdirektoratet, henholdsvis Sandmoseudvalget eller af den statsmyndighed, der måtte træde i stedet for dette udvalg, forhandles med sognerådet. Der forholdes tilsvarende med hensyn til beliggenhed og retning af veje.

For de arealer inden for byplanområdet, der støder op til de staten tilhørende arealer, har sognerådet over for Sandmoseudvalget under 25. marts 1949 forpligtet sig til før godkendelsen af vejanlæg o. l. at forhandle med Sandmoseudvalget. Hensigten hermed er at søge undgået, at der foretages dispositioner, der er i strid med særlige interesser hos staten som ejer af Sandmosearealerne.

Et uddrag af byplanvedtægten for Saltum-Hune kommune findes i bilag 1.

Samtidig med godkendelsen af byplanen er et af Saltum-Hune sogneråd vedtaget bygningsreglement stadfæstet af boligministeriet.

Det eksisterende vejnet ved statens overtagelse af arealerne.

I området mellem Vesterhavet og hovedvej 11 på strækningen Vedsted-Brovst findes et

net af offentlige biveje. Vejnettet aftager stærkt i tæthed mod vest, og i området vest for vej 6 i Lerup-Tranum og Saltum-Hune kommuner findes ingen offentlige biveje bortset fra en forbindelsesvej på ca. 600 m's længde til Rødhus kirke og den nu nedlagte skole.

De private veje i dette område var yderst nødtørftige. Såvel disse vejanlæg som de offentlige biveje i de tilgrænsende områder var i 1941 i en sådan forfatning, at området især under dårlige vejrforhold var meget vanskeligt tilgængeligt. Til orientering om arten af de private vejanlæg i området skal følgende hovedtyper nævnes:

1. *Privat fællesvej:* Indgrøftet, ingen bundsten, men oprindelig lyng som underlag for 2 m bredt dæklag, bestående af ca. 15 cm grus. Lejlighedsvis tung trafik, i visse perioder hyppig, let trafik; reparation 2–3 gange årlig med ral og ler.
2. *Hovedvej i plantagen:* Indgrøftet, ingen bundsten, men oprindelig lyng som underlag for 2 m bredt dæklag af 10–15 cm ral og ler. Daglig let trafik, i perioder jævnlig mellemsvær trafik. Reparation 1 gang årlig med ral og ler.
3. *Grøn skovvej:* Delvis indgrøftet, oprindelig kun lyngning, derefter sammengroet i periode på flere år med meget ringe benyttelse. Egnet for cyklekørsel, men vel ujævn for normal bilkørsel. Årlig reparation af huller.
4. *Klitspor:* Skabt af og normalt kun benyttet til kørsel med hestevogn. I øvrigt ingen behandling, kan befares i bil med lav hastighed og formentlig gøre fyldest som kort adgangsvej for et enkelt hus.
5. *Cyklesti i plantagen:* Planeret med lidt ler og sand eller fint grus. Benyttes til stadighed af plantagens arbejdere, hvorved stien opretholdes uden vedligeholdelse. Egentlige reparationer meget sjældne.

Tidligere forslag om vejforbindelser.

Under de første drøftelser af spørgsmålet om udbygning af vejnettet i Sandmosen efter statens overtagelse af arealerne fæstnede der sig visse forestillinger såvel om behovet for forbedring af de bestående veje som for anlæg af nye veje. I forbindelse med forslag, som Hedeselskabet har fremsat med hensyn til mulighederne for arealernes beplantning og kultivering, har disse tanker fundet udtryk i et rent foreløbigt skitseforslag af marts 1945, ifølge hvilket følgende vejstrækninger eventuelt kunne tænkes udbygget:

En forbindelse fra Åbybro midt igennem området ud til kysten nord for Egvands Bakker.
En kystvej som led i forbindelsen Løkken-Blokhus-Hjortdal-Fjerritslev.
Adgangsveje til feriebebyggelser i klitområderne.
Øst-vestgående forbindelsesvej (nu vej 4).
Vej langs områdets nordrand (nu vej 5).
Offentlig bivej fra Rødhus mod syd til vej 4 (nu vej 6).

Med udgangspunkt i dette rent foreløbige skitseforslag har vejproblemerne været drøftet med Hjørring amtsvejvæsen, de implicerede kommuner og vejdirektoratet, og enkelte vejanlæg er efter sådanne drøftelser som foran nævnt i den forløbne tid gennemført som beskæftigelsesforanstaltning. Ved planlægningsarbejdet har der således måttet regnes med følgende korrektiver til det oprindelige skitseforslag:

Vejanlæg, som er udført i årene 1948 til 1955.

En øst-vestgående offentlig forbindelsesvej gennem hele Sandmosen (vej 4) var i det store og hele som beskæftigelsesforanstaltning blevet udbygget efter projekt udarbejdet af Hjørring amtsvejvæsen på hele strækningen fra Vedsted og ud til kysten – ialt ca. 16,5 km. Vejen er anlagt med grøfter, en planumsbredde på 9 m og en kørebanebredde på 5 m; belægningen består af et 25–35 cm lag af bundsten, ral og ler udlagt på et underlag af lyng. Den endelige belægning er endnu ikke tilendebragt.

Den offentlige bivej fra Rødhus til vej 4 og videre mod syd (vej 6) var ligeledes som beskæftigelsesforanstaltning udvidet og bragt i farbar stand og fremtræder nu med en planumsbredde på 8 m og en kørebanebredde på 4,5 m med samme belægning som anvendt for vej 4. I den nordlige ende er der foretaget en udretning, således at vejen forløber i direkte fortsættelse af vejen nordfra forbi ejendommen »Lunen« ved Rødhus. Arbejdet er gennemført i 1949–51.

Vejen langs områdets nordrand (vej 5) er

Privat fællesvej.

Hovedvej i Tranum Klitplantage.

Grøn skovvej i plantagen.

Klitspor.

Cykelsti i plantagen.

Vej nr. 4 under anlæg som beskæftigelsesforanstaltning.

Vejen, der fra Slettestrand fører langs foden af Lien til Tranum Strandvej.

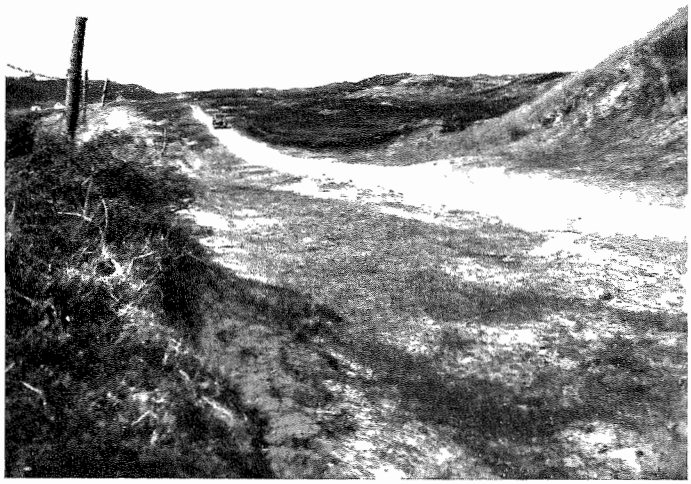

Vejen fra Rødhus til Tranumenge – vej nr. 6 – før istandsættelsen som beskæftigelsesforanstaltning.

blevet udbedret på strækningen fra Udholm til ejendommen »Strandgaarden«.

Forudsætninger for kommende vejarbejder.

Af hensyn til ordningen af den fremtidige vedligeholdelse af de kommende veje samt for at befæste samarbejdet med kommunerne har Hjørring amtsvejvæsen stærkt understreget det ønskelige i, at der i så vid udstrækning som muligt over for de andre hensyn, der må tages ved planlægningen, ved udbygningen af det kommende vejnet bygges på eksisterende offentlige veje. Disse synspunkter har man helt kunnet tilslutte sig, og bl. a. under hensyn hertil foreslås det senere i nærværende rapport, at den direkte forbindelse fra hovedvej nr. 11 ud til ferieområderne skabes ved at forbinde vej 5 fra Rødhus langs områdets nordrand med den østlige del af vej 4. Herved fås en udmærket direkte forbindelse, der hovedsagelig forløber ad bestående offentlige veje.

Da man under planlægningsarbejdet har været inde på overvejelser vedrørende anlæg af en kystvej, har man ved forhandling med ministeriet for offentlige arbejder søgt oplyst, om der i ministeriet forelå planer om en gennemgående kystvej, hvilket har vist sig ikke at være tilfældet, men ministeriet for offentlige arbejder, vejdirektoratet, har dog fundet det hensigtsmæssigt at have en sådan mulighed for øje ved dispositionsplanens udarbejdelse.

Amtsvejinspektøren for Hjørring amt har på denne baggrund foranlediget, at et forslag til en vej parallel med kysten nord for Rødhus er udtaget af forslaget til byplanvedtægten for Saltum-Hune kommune, jfr. foran side 23. Dette spørgsmål ønskedes behandlet under dispositionsplanen i forbindelse med fastlæggelse af en kystvej gennem Sandmosearealerne, hvor de særlige hensyn til en kommende feriebebyggelse må tages i betragtning sideløbende med den gennemgående trafiks krav – herunder kørselen på strandbredden.

I denne forbindelse må også tages i betragtning, at der i Lerup-Tranum kommune arbejdes med planer om en udbygning af forbindelsen Vedsted–Tranumenge–Bratbjerg–Tranum–V. Svenstrup–Hjortdal–Fjerritslev med tilskud af vejfondsmidlerne. Der er af vejdirektoratet givet tilsagn om tilskud først til strækningen Tranum–Nr. Bratbjerg og senere til arbejdets fortsættelse et stykke videre imod øst.

Den i det skitsemæssige vejforslag af 1945 som vej nr. 1 betegnede vejstrækning fra Åbybro til kysten, der havde til formål at danne den direkte forbindelse fra hovedvejen til ferieområderne, synes under de nu givne forudsætninger at være overflødiggjort.

De i skitseforslaget omhandlede adgangsveje til feriebebyggelserne sigter kun på den lokale trafik til og imellem bebyggelserne i kystområdet og må derfor afhænge af disses udformning i dispositionsplanen.

Kultivering.

Efter statens overtagelse af Sandmosen blev der med forbillede i de på afdrevne mosearealer i Koldmosen og Lundergaard Mose af »Kaas Briketfabrik« foranstaltede kultiveringsarbejder iværksat lignende arbejder i Sandmosen som beskæftigelsesarbejde.

De kultiveringsarbejder, der herefter er blevet udført, har bestået i rydning, planering, grøftning samt pløjning og dræning af arealer, der henlå utilgængeligt med gamle tørvegrave og en tiltagende kratbevoksning. Planeringen er udført ved anvendelse af såvel håndkraft som maskinkraft.

Der er på denne måde indtil efteråret 1956 kultiveret et areal på ca. 270 ha. Arealet er blevet besået med græs og hvidkløver og udlejes til græsning. På de indhegnede arealer har der ialt i 1956 græsset ca. 500 heste og kreaturer.

En del af arealet er dog allerede – som et led i kultiveringen – udlagt til korn og kartofler. I 1956 har således 120 tdr. land været udlagt til korn og 4 tdr. land til kartofler.

Arbejderne med kultiveringen har fra første færd haft til formål at forberede en kommende udstykning af de kultiverede arealer til husmandsbrug. Et forslag til en sådan udstykning er beskrevet neden for side 46.

På plan 5 er der givet en oversigt over de arealer i Sandmosen, der allerede er eller påtænkes kultiveret eller beplantet. Planen hviler på den forudsætning, at Sandmosens muligheder for landbrugsdrift bør udnyttes i det omfang, jordbundsforholdene tillader det.

Beplantning.

Den eksisterende beplantning i Sandmoseområdet er domineret af statsplantagen under klitvæsenet »Tranum Klitplantage«, der i 1941

havde en udstrækning på 785 ha. Plantagens erhvervelse begyndte i 1918 og er med mellemrum fortsat til 1951, hvorefter det samlede areal udgør 1597 ha, hvoraf ca. 945 ha er tilplantet. Tilplantningen har strakt sig over tiden fra 1922 og fortsættes fremover, idet dog enkelte arealer udelukkes fra tilplantning, bl. a. af fredningsmæssige hensyn.

De tilplantede arealer tegner for størstedelen godt; der er således i ca. 25-årige sitkagranbevoksninger hugget mindre bygningstømmer, medens der i en årrække har været leveret ikke uvæsentlige mængder træ til hegnspæle og brænde til omegnen. Ud over statsplantagen findes en del spredte bevoksninger bl. a. med det formål at give læ for landbrugsejendommene. Disse bevoksninger udgør ialt ca. 50 ha.

Endelig er der efter arbejdsministeriets køb af ejendommen »Overklitten« på denne ejendom beplantet et areal på ca. 60 ha.

I årene efter 1945 er der med henblik på at afhjælpe arbejdsløsheden på egnen – hovedsagelig i Jetsmark kommune – iværksat plantningsarbejder på en del af de arealer, der af klitvæsenet er blevet indkøbt i henhold til tilplantningsloven. Idet klitvæsenet har leveret de nødvendige planter, og der af de kommuner, hvis arbejdsløse er blevet beskæftiget, er ydet visse tilskud, har arbejdsministeriets tilskud – som hjemlet i tilplantningsloven – stort set omfattet udgifterne til arbejdsløn. Der er på denne måde som foran nævnt tilplantet ialt ca. 300 ha af det samlede areal på 306 ha.

I samme tidsrum er der på tilsvarende vilkår tilplantet 491 ha af de arealer, der er indkøbt af arbejdsministeriet. Tilbage at beplante er endnu ca. 46 ha.

Til beplantning af det nævnte areal er anvendt træsorter som fyr, sitkagran og ædelgran, almindelig bjergfyr, fransk bjergfyr, contorta, skovfyr og løvtræer.

På plan 5 er også beplantningsforholdene vist. Der er skelnet mellem 1) eksisterende plantage, herunder de af klitvæsenet foretagne beplantninger, 2) beplantninger udført med tilskud i henhold til beskæftigelsesloven og 3) fremtidige plantninger. De under 3) nævnte plantninger vil i det væsentlige omfatte beplantning af arealer, der af landbrugsministeriet er indkøbt i henhold til tilplantningsloven.

Udover hvad der her er angivet må en vis beplantning i forbindelse med den fremtidige sommerbebyggelse anses for ønskelig med henblik på at skabe ugenerte læpladser. Til sådanne spredte bevoksninger i de i øvrigt til plantagedrift uegnede arealer vil østrigsk fyr, hvidgran, sitkagran, contorta og fransk bjergfyr være egnede, men væksten vil på grund af jordbundsforholdene og nærheden ved havet blive meget langsom. Disse træarter vil dog normalt give læ i løbet af en halv snes år. Også visse blomstrende buske vil kunne gro, f. eks. klittorn, bukketorn, roser og lign.

Vandforsyning og bortledning af spildevand.

Undersøgelser i de senere år har vist, at drikkevandsforsyningen i mange af landets udprægede sommerbebyggelser er langt fra at være forsvarlig.

For Sandmosens vedkommende må det være en selvfølge i forbindelse med det øvrige planlægningsarbejde at søge spørgsmålet om fremskaffelse af drikkevand og det hermed forbundne spørgsmål om bortledning af spildevand løst på en sådan måde, at hensynet til sundhedsmæssig forsvarlighed fuldt ud tilfredsstilles.

Allerede tidligt blev det imidlertid klart, at dette måtte forventes at støde på særlige vanskeligheder på grund af de for området karakteristiske geologiske forhold.

I det bælte langs kysten, hvor bebyggelserne foreslås placeret, er de flade strækninger mellem klitmassiverne vandrige. Overfladevandet er imidlertid uden rensning ganske uegnet som brugs- og drikkevand, da det bl. a. indeholder store mængder af jern og humus, og vil desuden være særligt udsat for inficering fra de påtænkte bebyggelser, selv under forudsætning af bekostelige anlæg til bortskaffelse af spildevandet.

Da vandet i de i området eksisterende brønde med ret ringe dybde faktisk er overfladevand, har de prøver, der har været udtaget til bakteriologisk undersøgelse, da også – med en enkelt undtagelse – vist så høje kimtal, at vandet må karakteriseres som uegnet til drikkevand.

Af hensyn til en påtænkt supplering af bebyggelsen ved Tranum Strand foranledigede man, at der i dennes nærhed i foråret 1951 foretoges 2 prøveboringer. Den ene boring blev ført ned i 23 m's dybde, uden at man stødte på noget vandførende lag, medens den anden boring gav vand i ca. 12 m's dybde. Dette vand

Luftfotografi af de afgravede tørvearealer i Sandmosen taget fra stor højde, visende de afgravede huller med smalle balker imellem. Det er sådanne arealer, som ved de i Sandmosen iværksatte beskæftigelsesforanstaltninger nu er inddraget under kultur som forberedelse til almindelig landbrugsmæssig udnyttelse.

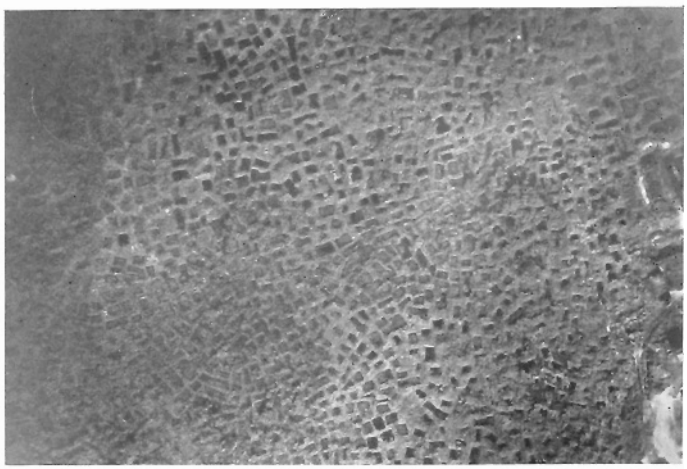

Afgravede tørvearealer med åbne tørvegrave og fremtrængende gråris.

Rydning af gråriserne var det første skridt mod kultiveringen.

De planerede tørvearealer.

Et vigtigt led i kultiveringen er dræning og grøftning.

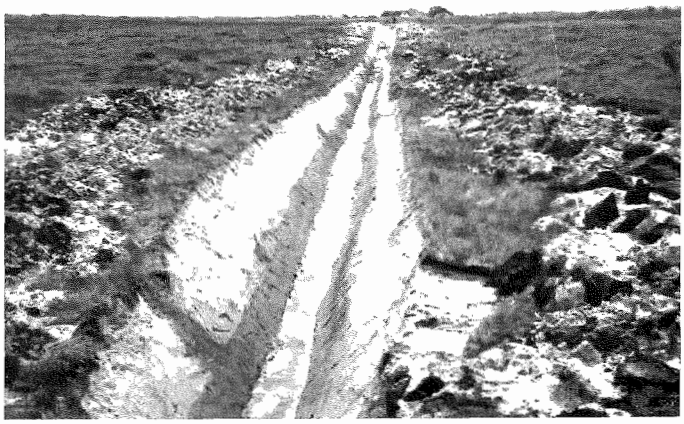

Efter at kultiveringen er bragt så vidt frem, at arealerne har kunnet udlægges til græsning, har flere hundrede kreaturer og heste hvert år græsset sommeren igennem i fennerne i Vedsted og Tranum.

viste sig imidlertid, såvel i kemisk henseende med indhold af bl. a. aggressiv kulsyre og store mængder jern, som i bakteriologisk henseende med et kimtal på 300, at være af meget ringe kvalitet.

Man har under arbejdets gang rådført sig med »Danmarks geologiske Undersøgelse«, der imidlertid ikke havde modtaget indberetninger fra egnen, der kunne give mere konkrete oplysninger om vandforekomsterne. I januar 1952 besigtigedes området sammen med lederen af Danmarks geologiske Undersøgelse og arbejdsministeriets konsulent i dette specielle spørgsmål (civilingeniør Rosendahl). Som et resultat af besigtigelsen og de forudgående ovennævnte undersøgelser blev som det teoretiske arbejdsgrundlag for det videre arbejde med drikkevands- og spildevandsproblemerne i Sandmosen følgende fastslået:

»Egentligt grundvand kan ikke forventes fundet før i moræneaflejringerne i en dybde af over ca. 50 m. Vand fra de højereliggende lag adskiller sig i kemisk og bakteriologisk henseende normalt ikke principielt fra overfladevand.

Mulighederne for i området i 50 m's eller større dybde at finde rent grundvand kan ikke bedømmes på forhånd, men må fastslås ved prøveboringer. Da størstedelen af området er gammel havbund, må der regnes med en vis risiko for, at vandet i disse dybder er saltholdigt. Denne risiko skønnes at være mindst i områdets randzoner – langs den gamle kystlinie, hvor man som følge af, at stenalderhavets kyst har været under nedbrydning og tilbagetrækning, kan forvente kortest afstand ned til moræneaflejringerne.

Hvis forsøgene på at finde rent grundvand mislykkes, må vandforsyningen baseres på overfladevandet, dog ikke fra brønde på grund af faren for inficering, men fra vandindvindingssteder for samlede bebyggelser placeret i en afstand af 200–300 m øst for disse, idet der ved grundvandets bevægelse med hovedretning mod vest da skulle være sikkerhed mod inficering af vandet med urenheder fra bebyggelsernes spildevand. Overfladevandet må underkastes en kemisk og bakteriologisk behandling, som må forventes at blive både omfattende og bekostelig.«

Med henblik på at undersøge mulighederne for at finde egnet grundvand iværksattes i foråret 1952 prøveboringer i området, idet borestederne blev udvalgt i samråd med Danmarks geologiske Undersøgelse og ministeriets konsulent. Der blev udført 2 boringer, 1 beliggende ca. 600 m nord for Havgaarden og 1 ca. 300 m vest for Strandgaarden.

Ved begge boringer viste undergrunden sig at bestå af marine aflejringer, og mod forventning fandtes skrivekridt i 18–25 m's dybde. I dybder af henholdsvis 28 og 50 m gav boringerne tilstrækkeligt vand, som i såvel kemisk som bakteriologisk henseende var tilfredsstillende. Derimod viste den supplerende undersøgelse af vandets indhold af opløste luftarter, at vandet fra begge boringer indeholder så meget metan, at dette må afblæses, før vandet benyttes, da beholdere og ledninger ellers efterhånden vil kunne fyldes med bakterieslim.

En langvarig og kraftig prøvepumpning viste, at der ikke var fare for saltvandsindtrængning i boringerne.

For eventuelle kommende bebyggelser, hvor det ikke lykkes at finde egnet grundvand, må vandforsyningen – som nævnt – baseres på overfladevandet, men hvor egnet grundvand findes i passende afstand fra de planlagte bebyggelser, må vandforsyningsanlæg baseret på boringer foretrækkes, idet overfladevandværker er dyrere i anlæg og drift og har den mangel, at deres driftssikkerhed er meget afhængig af den rette pasning.

Hvad enten det bliver den ene eller den anden løsning, må vandindvindingsstedet sikres mod inficering fra spildevand fra bebyggelserne, idet fuld kloakering og rensning af spildevandet fra de omhandlede bebyggelser vil være økonomisk uoverkommelig. Drikkevandets sikring mod inficering er tænkt opnået dels ved en vis omend primitiv behandling af spildevandet, dels ved at placere vandindvindingsstederne i en vis afstand – størst for overfladevandværkernes vedkommende – fra bebyggelserne mod grundvandets bevægelse og i øvrigt efter nærmere bestemmelse af den landvæsenskommission, der til sin tid skal afsige kendelse om vandindvindingsretten.

Vandledningerne tænkes ført frem til de bebyggede områder, således at krydsning af undergrund, der er inficeret af spildevand, undgås, og foreslås lagt i frostfri dybde (1,2–1,4 m under terræn), idet fordyrelsen herved er ringe, medens ulemperne ved hvert efterår at skulle tømme ledningsnettet for vand er store.

Efter at forskellige fremgangsmåder til behandling af spildevandet har været undersøgt, er man standset ved følgende retningslinier:

Den simpleste form for spildevandsafledning, hvor køkken- og vaskevand efter brugen blot slås ud på terrænet, er udmærket anvendelig, hvor bebyggelsen består af fritliggende enkelthuse uden installationer.

Har husene køkken- og vaskeinstallationer, kan spildevandet samlet ledes gennem et fedtfang til en stenfaskine umiddelbart ved huset.

Ønskes i stedet for tørklosetter w.c.-installationer, må der træffes særlige foranstaltninger til bortskaffelse af spildevandet. Det foreslås, at der i sådanne tilfælde anvendes sivedræn, hvortil anlægsudgiften vil være overkommelig for den enkelte lodsejer.

Spildevandet ledes først gennem et husspildevandsrensningsanlæg, hvor vandet underkastes en simpel mekanisk rensning; herfra ledes det til et system af parallelle drænrørstrenge i ringe dybde.

Af hygiejniske og æstetiske grunde kan afløbsvandet efter blot at være underkastet mekanisk rensning ikke ledes fra spildevandstankene direkte ud i en åben grøft eller lignende. Under de givne forhold, hvor grunden består af porøst sand, er den mest ideelle løsning et sivedrænanlæg, hvor spildevandet fordeles over et større areal umiddelbart under jordoverfladen, således at det kommer til at passere igennem de biologisk mest aktive øvre jordlag. Ved denne fremgangsmåde bliver det mekanisk forrensede spildevand dels biologisk renset under medvirken af den luft, der findes i den porøse grund, og dels vil spildevandet gennem kapilarvirkningen blive tilført planterødderne.

Også for grupper af huse og større bebyggelser bl. a. feriebyer er det fundet hensigtsmæssigt at lede spildevand, der også indeholder w.c.-afløb, gennem et primitivt forrensningsanlæg til et sivedrænanlæg af passende størrelse.

Med hensyn til mere detaillerede oplysninger vedrørende vandforsynings- og spildevandsproblemerne skal henvises til den redegørelse (bilag 2), der er udarbejdet af ministeriets konsulent.

Betydelige arealer, som ikke er egnede til landbrugsmæssig udnyttelse, er dels som beskæftigelsesforanstaltning, dels som led i Tranum Klitplantages drift beplantet og inddraget under rationel skovdrift. Billederne på denne og næste side viser forskellige skovarealer.

III.

Hoveddisposition for arealernes udnyttelse

Trafikale forbindelser til Sandmosen.

Den trafikale forbindelse til Sandmosen fra landets øvrige egne må antages for størstepartens vedkommende at ville blive etableret over Ålborg, som har udmærkede trafikforbindelser, det være sig pr. skib til København eller jernbane eller hovedvejsforbindelse til landets øvrige egne.

Forbindelsen fra Ålborg sker ad hovedvej nr. 17 til Åbybro, hvorfra der ad den tidligere omtalte vej 4 er direkte adgang til områdets sydlige del. Som allerede nævnt bør der fra vej 4's østlige del udføres en skråvej til forbindelse med vej 5, hvorved den i områdets nordlige del foreslåede ferie- og sommerhusbebyggelse får direkte vejforbindelse til hovedvejen. Fra Hjørring og den nordlige del af Vendsyssel vil adgangen til ferieområderne fortrinsvis ske over Hune, og – når den omtalte kystvej er etableret – formentlig også ad denne over Blokhus, jfr. i øvrigt plan 1, dispositionsplanen.

Jernbaneforbindelsen over Åbybro ad dels Fjerritslevbanen, dels Løkkenbanen, skønnes ikke at få nogen betydning for forbindelserne i Sandmoseområdet, der må påregnes helt at blive opretholdt ved vejtrafik, idet det i øjeblikket ikke skønnes at være nødvendigt at tage stilling til spørgsmålet om flyvetrafik.

Fra Ålborg til Blokhus er der i sommer- og ferietiden hyppige rutebilforbindelser, og der kan formentlig regnes med, at såsnart et tilstrækkeligt behov er opstået, f. eks. i Rødhusområdet, vil lignende direkte rutebilforbindelse mellem Ålborg og ferieområderne i Sandmosen blive etableret. Det vil da være muligt at nå fra Ålborg til Rødhusområdet eller Tranum på ca. 3 kvarter.

Trafikale forbindelser i Sandmosen.

Af afgørende betydning for Sandmosens udnyttelse til rekreative formål må den allerede nævnte »Kystvej« skønnes at blive. Forslag til en sådan vej har som nævnt side 25 været optaget i forslaget til byplanvedtægt for Saltum-Hune kommunes kystområde, og vejen vil på let og direkte måde kunne formidle forbindelsen fra vej 4 og 5 til de enkelte sommerhusbebyggelser, og vil endvidere i høj grad lette forbindelserne til henholdsvis Blokhusområdet mod nord og Slettestrand mod syd, hvorfor vejen må påregnes at få betydelig turistmæssig interesse.

Under planlægningen har man, – jfr. ligeledes det side 25 anførte – overvejet, om kystvejen burde projekteres som et led i en ny gennemgående hoved- eller landevejsforbindelse langs Jammerbugten. Man er imidlertid kommet til den opfattelse, at dette ikke vil være særlig hensigtsmæssigt eller ønskeligt; bl. a. må der skønnes at være visse terrænmæssige vanskeligheder ved en sådan betydelig vejs gennemførelse i områdets sydlige del, hvor en overvindelse af højdeforskellen ved Liens stejle skråninger vil medføre store rampeanlæg m. v., som dels vil være dyre at udføre, dels vil være uheldige af hensyn til de eksisterende landskabelige værdier. Endvidere vil et vejanlæg, bygget til fri hastighed og beregnet på gennemgående hovedvejsfærdsel, kræve sådanne kurve- og stigningsforhold, bredde og udstyr, at også de øvrige strækninger vil være vanskelige at indpasse med den nødvendige hensyntagen til landskabets karakter. Endelig vil en sådan betydelig vej trække en væsentlig mængde uvedkommende færdsel ind gennem området

til fare for den lokale færdsel mellem sommerhusbebyggelserne, og omvendt vil det lokale islæt i færdselen på en sådan vej være til gene for den gennemgående færdsel, der dog netop skulle opnå forbedrede vilkår ved udførelse af en eventuel ny hovedvejsforbindelse.

Selv om man således mener at måtte se bort fra, at kystvejen fremtidig skal kunne indgå i vejnettet for den langvejsgående færdsel, er man dog ganske klar over, at vejen vil få væsentlig betydning for forbindelsen mellem områderne ved Slettestrand og Svinkløv i syd og Blokhus- og Løkkenområderne mod nord, således at vejen navnlig i sommertiden vil blive »rygraden« i bebyggelsen langs Jammerbugten. Også for helårsbebyggelsen ved Tranum, Rødhus og Blokhus, hvorfra færdselen hidtil har været henvist til at benytte veje langt inde i landet til den indbyrdes forbindelse, vil vejen være nyttig, og endelig vil ralkørselen fra rallejerne ved Tranum Strand syd for vej 4 med fordel kunne benytte kystvejen. Den afspærring af stranden på en ca. 5 km lang strækning, som må blive en følge af etableringen af det neden for side 51 omhandlede militære skydeterræn, vil også gøre det nødvendigt at fremskaffe anden færdselsmulighed for den trafik – herunder kørselen med ral – som hidtil har benyttet stranden. Såvel længdeprofilet som tværprofilet må derfor indrettes på vejens betydning som en vigtig lokal vejforbindelse (svarende til vej 4), medens vejens tilslutning til den offentlige vej fra Slettestrand mod syd til Hjortdal formentlig vil kunne udformes som en sidevej, således at den ikke indbyder til gennemkørsel for uvedkommende færdsel. I forhold til krydsende og tilstødende veje på strækningen fra Slettestrand til Blokhus bør kystvejen udformes som den vigtigste, således at der ved alle tilslutninger sikres oversigt, og således at f. eks. Hunevejen ved Rimmenhuse føres vinkelret ind på kystvejen som en sidevej.

Ved placeringen af kystvejen gennem terrænet fra Udholm-Rødhusvejen i nord til vej 4 mod syd har dels ovenomtalte krav til en let gennemfartsvej dels mulighederne for at tilpasse linieføringen til terrænet været bestemmende. Mod nord i Rødhusområdet har man ved linieføringen taget hensyn til den mulighed, at vejen kan danne grænse mellem de dyrkede arealer omkring Rødhusminde i vest og Tranum Klitplantage mod øst, idet man regner med en afrunding af plantagen på dette sted. Umiddelbart syd herfor passerer vejen langs læhegn en under afsnittet om parkerings- og lejrpladser foreslået lejrplads, for umiddelbart derefter at dreje mod vest og gennem et »pas« i klitrimmen passere tæt forbi »Store Vande«, hvis nord-vestlige side den derefter følger. Videre mod syd har man derefter i det noget flade terræn ladet vejen følge skovgrænsen til skæring med vej 4 i syd.

Man må som nævnt kunne forudse, at der – efterhånden som områdets udbygning til ferieformål skrider frem – vil blive etableret rutebilforbindelse ad kystvejen fra Blokhus til Slettestrand (eventuelt med forlængelser til Løkken og til Fjerritslev). Det kan nævnes, at der allerede i det sidste par år i sommermånederne har været rutebilforbindelse ad stranden fra Blokhus mod syd til Rødhusområdet.

Kørsel på stranden er som oftest mulig uden særlige vanskeligheder i sommertiden fra vej 4 i syd til Blokhus og Løkken i nord. Ralkørsel foregår dog det meste af året med svære lastvogne fra rallejerne syd for vej 4 ad stranden til Blokhus, hvor lastvognene drejer ind i landet til den offentlige bivej fra Blokhus til landevejen. Allerede anlægget af vej 4 har dog betydet, at en væsentlig del af raltransporten nu foregår ad denne.

Kørselen på stranden har tidligere ikke været til nævneværdige gener for sommerbebyggelsen på strækningen eller for strandens udnyttelse til rekreative formål, men med en intensivering af bebyggelsen med deraf følgende yderligere færdsel og udnyttelse af stranden til badning og ophold og med en stigende anvendelse af den fremragende badestrand mellem Rødhus og Blokhus til søndagsture for befolkningen fra Ålborg og Hjørring vil generne og risikoen for badende blive så store, at kørsel på stranden må søges undgået – et synspunkt, som også er stærkt understreget fra Naturfredningsrådets side. Det er bl. a. også med henblik herpå, at kystvejen var medtaget i Saltum-Hune kommunes byplanvedtægt, idet fuldstændig lukning af stranden for bilkørsel kun vil kunne ske, såfremt færdselen kan henvises til en passende anden køremulighed. En sådan vil være etableret, når kystvejen er udført, idet denne vej foreslås placeret i en afstand af ca. 1,5 til 2,5 km fra kysten og med mulighed for nedkørsel til stranden ad eksisterende veje ved

Rødhus (forbi strandfogeden), ved vej 4 og ved Tranum Strand.

Ved nedkørslerne til stranden bør der etableres passende store parkeringspladser bl. a. for søndagsbadegæsterne, – jfr. nedenfor.

Foruden de omtalte 3 store veje, vej 4, som er i brug, vej 5, som delvis findes som offentlig bivej, og kystvejen, som på den væsentligste del af strækningen gennem statens område skal nyanlægges, må der fastlægges et system af vigtigere adgangsveje til de enkelte bebyggelser. Alle sommerhusområderne regnes placeret på arealerne mellem kystvejen og havet, således at gener ved krydsende lokaltrafik over kystvejen i videst muligt omfang undgås. Færdselen vil derfor kunne fordeles ad kystvejen og søge ad de nævnte adgangsveje ud til de enkelte sommerhusarealer uden gener, således at der i bebyggelsesområderne ikke bliver andet end ren lokal færdsel. De enkelte bebyggelser regnes dog sammenknyttet med et net af små i landskabet indpassede forbindelsesveje, således at cyklende og gående uden at skulle benytte kystvejen kan færdes gennem området fra Blokhus Klitplantage i nord til Tranum Strand og Lien med Fosdalen i syd. Disse små forbindelsesveje bør gennem selve bebyggelserne have en sådan bredde, at de kan bruges til lokal tilkørsel i sommermånederne, dels for beboerne selv, dels for handlende. Disse vejes placering i terrænet er vist på plan 4 og bør, efterhånden som de enkelte bebyggelsesområders udbygningsgrad kræver det, anlægges ved statens foranstaltning, – enkelte må dog sikkert etableres, inden det pågældende område kan udstykkes og bebygges.

Den endelige placering bør dog nærmere fastlægges ved en projektering på grundlag af en gennemgang i terrænet, idet disse mindre vejes længdeprofil og tracé kun er skitsemæssigt fastsat på grundlag af kortene og en rekognoscering i marken.

Herudover må der regnes med, at sommerbebyggelserne yderligere skal kædes sammen indbyrdes og forbindes med stranden eller med lokale bebyggelser, institutioner og seværdigheder med et net af stier for gående og cyklende. Beliggenheden af disse stier vil ikke hensigtsmæssigt kunne – og bør ikke – fastlægges ved en egentlig projektering, men bør fæstnes ved beboernes færden i terrænet, akkurat som det hidtil er sket. Området er gennemkrydset af ganske smalle, trådte stier, der blødt og naturligt følger terrænets kurver, finder de mageligste passager mellem klitmassiverne og viger uden om de fugtige arealer mellem klitterne, stier som benyttes af områdets beboere under udførelsen af det daglige arbejde med pasning af får og kvæg, der ofte græsser i store afstande fra klitgårdenes bygninger.

Når en sti har fæstnet sig som hensigtsmæssig forbindelse fra en samling sommerhuse til stranden eller til købmanden eller udsigtspunktet, bør den om muligt befæstes som angivet side 24 og vil da kunne vedligeholdes praktisk talt blot ved den daglige brug i sommertiden.

De for ferie- og sommerhusbebyggelsens placering bestemmende hensyn.

Ved overvejelserne om, i hvilke områder sommerhusbebyggelsen bedst kan placeres, har man ment at måtte tage et dobbelt hensyn. På den ene side vil visse faktorer, f. eks. hensynet til de eksisterende erhvervsmuligheder og fredningsinteresser på forhånd helt udelukke visse områder fra at komme i betragtning, og på den anden side vil særlige landskabelige værdier, særlig gode vejforhold og bademuligheder og mulighederne for at fremskaffe godt drikkevand betinge en særlig placering af bebyggelserne. Egentlige sommerhuse bør normalt ikke ligge i større afstand fra kysten end ca. 1 km, og kun i særlige tilfælde vil en større afstand – dog formentlig højst indtil 2 km – kunne forsvares.

Ved disse overvejelser har man i øvrigt måttet støtte sig på visse erfaringer og skøn, idet der ikke hidtil er foretaget dybtgående undersøgelser af befolkningens ferievaner m. v., der kunne give oplysning om befolkningens ønsker med hensyn til placering af feriebebyggelse. Den af statistisk departement foretagne undersøgelse af feriespørgsmålet giver dog med hensyn til ferievanerne visse fingerpeg, som man har været opmærksom på.

Hensynet til opretholdelse af de eksisterende erhvervsmuligheder i Sandmosen har man anset for yderst vigtigt. Selv om det er ønskeligt at skabe ferie- og rekreationsmuligheder, bør dette ikke ske på bekostning af de sparsomme dyrkelige arealer i området, og man har derfor på grundlag af den foretagne indgående rekognoscering i marken og de tilvejebragte oversigtskort over området samt efter forhand-

ling med Hedeselskabet og Klitvæsenet udskilt de arealer, som dyrkes eller kan dyrkes som landbrug, herunder også områder med vedvarende naturgræs, som i stigende grad må påregnes anvendt til græsning for kvæg og får. Eksistensmulighederne for en fastboende befolkning i området er så ringe, og er gennem tiden blevet stadig ringere, at man har ment at måtte anse de dyrkelige arealer for i det store og hele urørlige, selvom de i adskillige tilfælde ville være velegnede og velplacerede til en udnyttelse til ferieformål. Sommerhusbebyggelsen vil vel i øvrigt kunne medføre visse erhvervsmuligheder for landbrugerne.

Fredningsønskerne er den anden betydende faktor ved udvælgelsen af arealer til bebyggelsesformål. Som nævnt side 23 har Sandmoseudvalget allerede i 1947 i store træk tiltrådt en fredningsskitse, og det har i øvrigt også lige fra det tidspunkt, da statens erhvervelse af arealer begyndte, været forudsat, at væsentlige dele af det karakteristiske vestkystlandskab skulle fredes. Ønskerne om bevaring af den storslåede natur har man naturligvis ganske kunnet dele. Man er af den opfattelse, at en fredning udmærket lader sig forene med udnyttelsen af dele af området til feriebebyggelse m. m., og at fredningen vil betyde en forøgelse af de planlagte ferieområders rekreative værdi. Flere sammenstødende omstændigheder taler for helt at friholde området fra og med Egvands Bakker mod syd til Tranum for bebyggelse, og til gengæld koncentrere bebyggelsen nord og syd herfor navnlig i det nordlige område omkring Rødhus.

Bebyggelsesområdernes placering.

På grundlag af overvejelserne af de nævnte faktorer foreslås bebyggelsesområderne placeret som vist på dispositionsplanen (plan 1). Med hensyn til de enkelte områder skal følgende bemærkes:

Hovedmassen af bebyggelsen foreslås placeret i Rødhusområdet, d. v. s. på en ca. 4 km lang strækning fra Egvands Bakker til nord for Havgården. Den væsentligste del af denne bebyggelse ligger fra 400 til 600 m fra kysten, der på denne strækning har en overordentlig fin badestrand med klitter og lægryder. Vejadgangen til området er allerede med det eksisterende vejnet nogenlunde god. Fra Hune fører en offentlig bivej til Rødhus kirke, og vej 5 (hovedsagelig bestående af offentlig bivej) giver adgang fra landevejen fra Kaas. Denne vej er farbar helt til Strandgården, og fra Rødhus kirke er det muligt at køre til stranden forbi strandfogedens gård. Med en forholdsvis ringe indsats vil vejforholdene ved den foreslåede bebyggelse kunne gøres tilfredsstillende.

Bebyggelsen i Rødhusområdet, der efter det udarbejdede forslag omfatter ca. 325 sommer- og feriehuse, herunder en ferieby med 60 huse, er tænkt placeret i flere fra hinanden adskilte mindre områder og på en sådan måde, at mest muligt af landskabets særpræg bevares. De enkelte bebyggelsesområder er endvidere foreslået placeret således, at beboerne i videst muligt omfang kan gå fra de enkelte huse til stranden uden at skulle passere gennem andre bebyggelsesområder. Endelig betyder placeringen i mindst ca. 400 m's afstand fra kysten, at der dels bedre kan skabes læ ved husene, dels kan fremelskes bevoksning ved husene til yderligere læ og afskærmning mod indblik, men dels også, at man er sikret mod ødelæggelse fra havet, i hvilken forbindelse det kan nævnes, at der på den pågældende kyststrækning i perioder sker en vis nedbrydning af kysten, således at f. eks. flere sommerhuse, placeret i den yderste klitrække, i vinteren 1951/52 er styrtet i havet.

Der gøres opmærksom på, at forslaget også omfatter den i privat eje værende ejendom, matr. nr. 113 b (strandfogeden) omkring nedkørslen til stranden fra Rødhus. Her findes allerede enkelte sommerhuse, og resten af den pågældende ejendom er velbeliggende for yderligere bebyggelse, men bør af hensyn til planernes helhed om muligt søges udstykket og bebygget i overensstemmelse med den samlede plan for hele det pågældende område. Under hensyn hertil har man ved udarbejdelsen af planerne set bort fra disse private ejendomsforhold. I den nordligste del af Rødhusområdet grænser statens areal ligeledes til privat ejede arealer, hvor en del sommerhuse allerede er opført. Her bør ved et samarbejde med Saltum-Hune kommune og Hjørring amts vejvæsen søges opnået en vis helhed ved placeringen af yderligere bebyggelse.

På det af staten ejede areal syd for Blokhus Klitplantage er det nordligste bebyggelsesområde placeret, omfattende ca. 60 huse. Nogle få af disse huse ligger inden for 300 m fra skovgrænsen, men man har forudsat, at dette

Bebyggelsen må placeres i en sådan afstand fra stranden, at den ikke er udsat for angreb fra havet. Dette er ikke altid iagttaget; her ses et sommerhus, der er ved at styrte sammen som følge af havets nedbrydning af kysten ved Rødhus.

Sommerhusbebyggelse ved Tranum Strand. Bebyggelsen virker skæmmende og uden kontakt med den omgivende natur.

Sommerhusbebyggelse ved Vedersø Klit. Et smukt eksempel på sommerhusbebyggelse i harmoni med landskabet. Husene er placeret i lavningerne mellem klitterne og er alle tækket med strå.

Fra ferielandet i Sandmosen.

vil kunne tillades af det lokale fredningsnævn. Området ligger umiddelbart ved Hunevejen (offentlig bivej) og vil således kunne inddrages til bebyggelse uden andet vejarbejde end anlæg af de små lokale adgangsveje, der delvis bygger på et par eksisterende klitveje. Afstanden til stranden er ret stor, – indtil ca. 2 km – men denne omstændighed skønnes i dette tilfælde og for dette begrænsede antal huse at være af mindre betydning, idet der formentlig vil være liebhavere også til grunde med en beliggenhed i noget større afstand fra havet, når der til gengæld kan bydes på andre goder for bebyggelsen. Der findes på arealet en del ældre bevoksning, der allerede nu giver noget læ, og det vil være muligt hurtigt at skabe yderligere bevoksning her. Også beliggenheden umiddelbart syd for Blokhus Klitplantage vil formentlig tiltale visse mennesker. Der fører fra denne bebyggelse stier gennem klitplantagen til Blokhus, og færdslen til stranden vil således foregå gennem plantagen, idet arealet mellem statens område og kysten ejes af private og er bebygget med sommerhuse i den yderste klitrække. Yderligere findes der mellem statens ejendom og kysten et fugtigt, lavt liggende areal, hvor færdsel normalt ikke er mulig, og endelig vil det være rimeligt for beboerne at benytte det strandareal ud for plantagen, som ikke allerede er optaget af beboerne i private sommerhuse. Badestrandens kvalitet er – som tidligere nævnt – på den pågældende strækning fremragende god.

I det sydlige område – ved Tranum Strand – vil kunne placeres 40–50 sommerhuse. Den eksisterende offentlige bivej til Tranum Strand giver allerede nu nem adgang til de nærmest ved denne vej liggende arealer, og på længere sigt bør der som vist på plan 1 udføres en lokal adgangsvej med forbindelse fra vej 4 til bebyggelsen mellem Tranum strandvej og vej 4. Trods den ikke særlig gode badestrand (ralaflejringer) findes der ved Tranum Strand i den yderste klitrække en del private sommerhuse, hovedsagelig sydvest for vejen til stranden. Nord for vejen ligger en 2-etages bygning, det tidligere »Hotel Tranum Strand«. Den eksisterende bebyggelse, inkl. hotellet, er placeret på en uheldig, dominerende måde i det svagt kuperede klitterræn, og yderligere er husene af vidt forskellig kvalitet og udformning, således at helhedsindtrykket er tilfældighed og planløshed. Bebyggelsen er næsten et skoleeksempel på, hvordan en sommerhusbebyggelse i et klitområde ikke bør være. Det kunne således synes mindre hensigtsmæssigt at placere yderligere sommerhusbebyggelse på dette sted. Imidlertid er det uomtvisteligt, at det pågældende område er efterspurgt til sommerhusbebyggelse, herpå tyder dels de mange tidligere opførte huse, og dels forespørgsler – navnlig fra lokale folk fra egnen omkring Tranum og Brovst, for hvem Tranum Strand ligger bekvemt. Når hertil kommer, at der fra arealerne inden for havklitten er en storslået udsigt over det flade forland mod Lien, og at det må skønnes muligt på længere sigt ihvertfald til en vis grad at råde bod på den eksisterende bebyggelses uheldige fremtoning i landskabet ved plantning af et læbælte inden for havklitten, har man ikke været betænkelig ved at foreslå en afrunding af den eksisterende bebyggelse ved placering af ca. 20 af de forannævnte 40–50 huse syd for Tranum strandvej og et lignende eller noget større antal langs stranden – d. v. s. inden for havklitten – i området mellem Tranum strandvej og vej 4. Om bebyggelsens og beplantningens udformning m. v. henvises til det efterfølgende afsnit.

Fra forskellig side – navnlig lokal – har der været stor interesse for placering af sommerhusbebyggelse i strandområdet ved vej 4's udmunding. Det er i denne forbindelse blevet gjort gældende, at anlægget af et så stort vejanlæg som vej 4 burde nyttiggøres ved placering af et passende antal sommerhuse i strandområdet ved vejens udmunding. Heroverfor må man imidlertid fremhæve, at man ved anlægget af vej 4 har opnået, at et stykke helt uberørt vestkystnatur er blevet let tilgængeligt for turister, som med bil eller på cykle kan køre ad en udmærket vej helt til stranden. Et sådant forhold er sjældent og må betragtes som værende af meget stor værdi, fordi praktisk talt alle andre let tilgængelige områder ved landets kyster er eller vil blive udnyttet til bebyggelsesformål, hvorved områdernes uberørte karakter ændres. I det foreliggende tilfælde er der – fordi staten ejer grundene – mulighed for helt at bevare områdets landskabelige værdier, som ville gå tabt, hvis området bebygges. Når derhos henses til områdets beliggenhed umiddelbart op til de arealer mod nord til Egvands Bakker, som foreslås fredede, og da yderligere arealernes karakter med ret lave klitter og med fugtige lavninger inden for havklitten er min-

dre egnet til placering af en omfattende bebyggelse, har man fundet det rigtigt at foreslå helt at friholde dette område for bebyggelse.

Hovedsynspunkter ved bebyggelsernes udformning og regulering.

Ved udformningen af planerne for de enkelte bebyggelsesområder har man måttet gå ud fra de bestående naturforhold, som den forud givne ramme, hvori bebyggelsen på bedst mulig måde skulle indpasses. Man har haft for øje i videst muligt omfang at bevare den landskabelige karakter, herunder at friholde så store arealer som muligt mellem bebyggelserne. Endelig har man ønsket at holde udgifterne til tekniske installationer, navnlig tilførsel og afledning af vand, så lave som muligt.

Landskabsformerne er bestemt af de forskelligartede klitformationer, der i tidens løb har dannet sig ved sandflugt og ved dennes senere dæmpning.

Man har fortrinsvis valgt at placere sommerhusbebyggelsen i kanten af klitterne og klitområderne, og ikke bebygge fladerne, da man anser det for landskabeligt smukkest at bevare de dyrkede flade marker som kontrast til klitmassiverne. Denne kontrastvirkning ville yderligere blive afsvækket af læhegn og anden beplantning, som nødvendigvis ville følge med en bebyggelse her og tilsløre de karakteristiske landskabsformer.

Den omstændighed, at udgifterne pr. husstand til tekniske anlæg bliver mindre, når flere huse kan drage nytte af anlægget, hvilket gælder såvel anlægs- som driftsudgifter, taler for at placere bebyggelsen i enheder af et vist minimumsomfang.

For så vidt angår afledningen af spildevand gælder dette dog ikke uden videre, idet risikoen for forurening ved afledning af spildevand er mindre ved enligt beliggende huse, hvor man kan klare sig ved simple arrangementer, såsom dræn, sivebrønde etc.

For at opnå orientering med hensyn til mulighederne for fremskaffelse af brugbart vand til husholdning og de i forbindelse hermed stående problemer vedrørende afledning af spildevand, således at forureningen af vandtilførslen såvidt muligt undgås, har man som omtalt i det foregående anmodet Danmarks geologiske Undersøgelse om bistand ved udvælgelsen af egnede steder for foretagelsen af de ovenfor omtalte prøveboringer. Resultatet af disse undersøgelser, hvorom nærmere henvises til bilag 2, kan kort sammenfattes således, at drikkevand fortrinsvis bør fremskaffes ved dybdeboringer, og at spildevand fra større bebyggelser bør føres gennem septictanke til sivebrønde i de flade arealer mellem bebyggelserne. Afløb fra kloaker eller septictank må i intet tilfælde føres til åbent vandløb, idet enhver forurening af badevandet må undgås.

Som fremhævet i det foregående har man ved bebyggelsesområdernes placering taget videst muligt hensyn til bevaringen af landskabskarakteren. Ud fra dette synspunkt må bebyggelserne søges placeret på en sådan måde i terrænet, at de ikke dominerer dette. Ved bebyggelsens etablering må det derfor som hovedregel tilstræbes, *at* de enkelte huse ikke må nå op over de omgivende klitter, *at* den eventuelle beplantning ej heller normalt bør blive højere, og *at* bebyggelsen aldrig må placeres i fredklit. I det omfang, i hvilket der placeres bebyggelse nær fredklit, påhviler det for så vidt angår fredklitten staten som ejer af arealerne at påse, at dæmpningen vedligeholdes, medens dæmpningspligten for så vidt angår udlejede grunde om fornødent bør pålægges lejeren ved lejekontrakten.

Ud fra de givne forudsætninger er bebyggelsen i det store og hele udformet i 3 hovedtyper, enten som en række af huse langs øst-vest gående klitter, som en gruppe af huse i en klitgryde, eller som en ferieby.

Ved placering af husene i en række langs sydskråningen af en øst-vestgående række af klitter, klitrimme, har man mellem de enkelte huse holdt en afstand på 30 m svarende til brandpolitilovens afstandskrav til huse med »blødt« tag. Med en lav beplantning af fyrrekrat skulle man kunne opnå en vis intimitet ved de enkelte huse, der placeres med facaden mod syd, således at der fra huset er udsyn over den foran liggende flade, medens de andre huse i bebyggelsen ikke ses.

I klitterne har man placeret husene i grupper passet ind i »gryderne«, en bebyggelsesform som både vil give læ til husene og understrege landskabskarakteren. Lævirkning og intimitet ved de enkelte huse må her opnås ved udnyttelse af de naturlige læmuligheder, som frembyder sig i det kuperede terræn, ved plantning af lavtvoksende læhegn, jordtørvsvægge eller på anden lidet iøjenfaldende måde.

Klitformationer i Sandmosen.

Husene er anbragt i lavningerne mellem klitterne, således at de ikke dominerer landskabet. Eksemplet her er fra Vedersø.

Udsigt mod syd fra det foreslåede bebyggelsesområde II (Plan 7).

Klitparti fra det foreslåede bebyggelsesområde II (Plan 7).

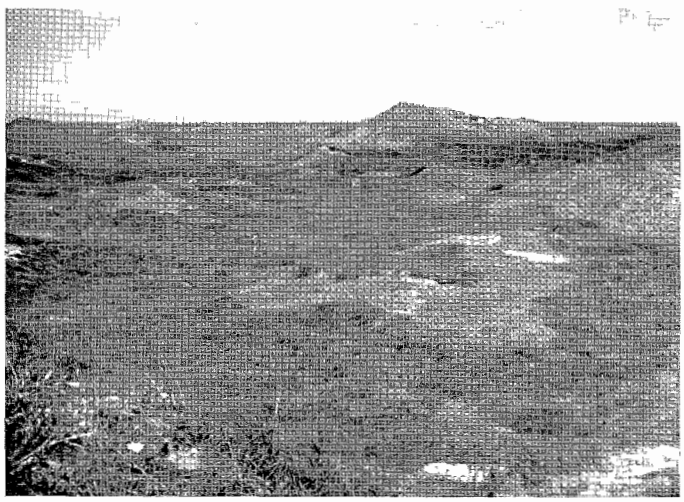

»Sommerhusvej« i klitterne nord for Rødhus.

Svensk eksempel på sommerhuse sammenbygget i rækker.
»Haverdal« af arkitekt S. A. R. Stig Ancker.

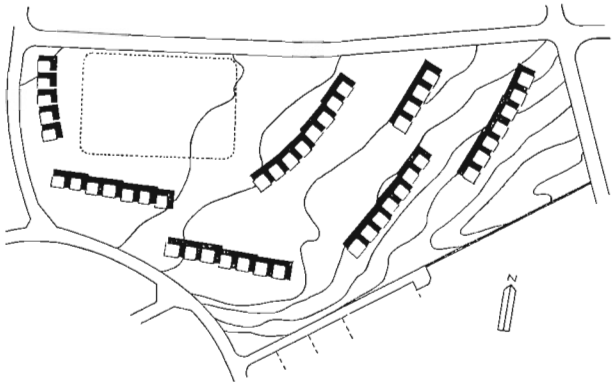

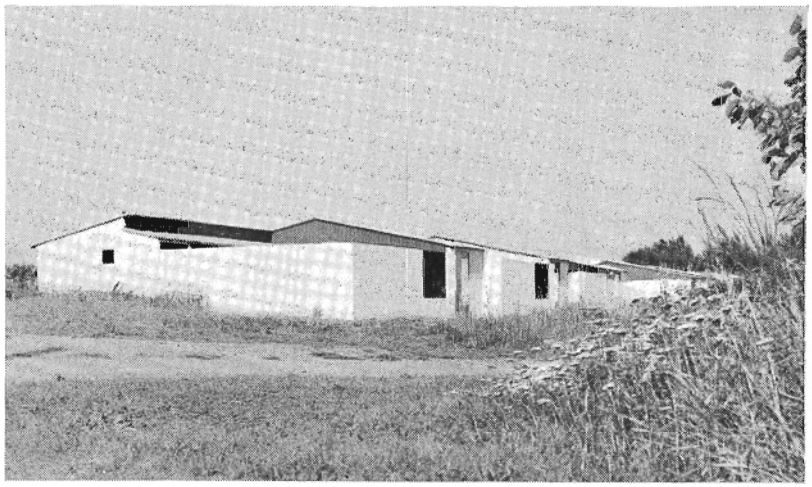

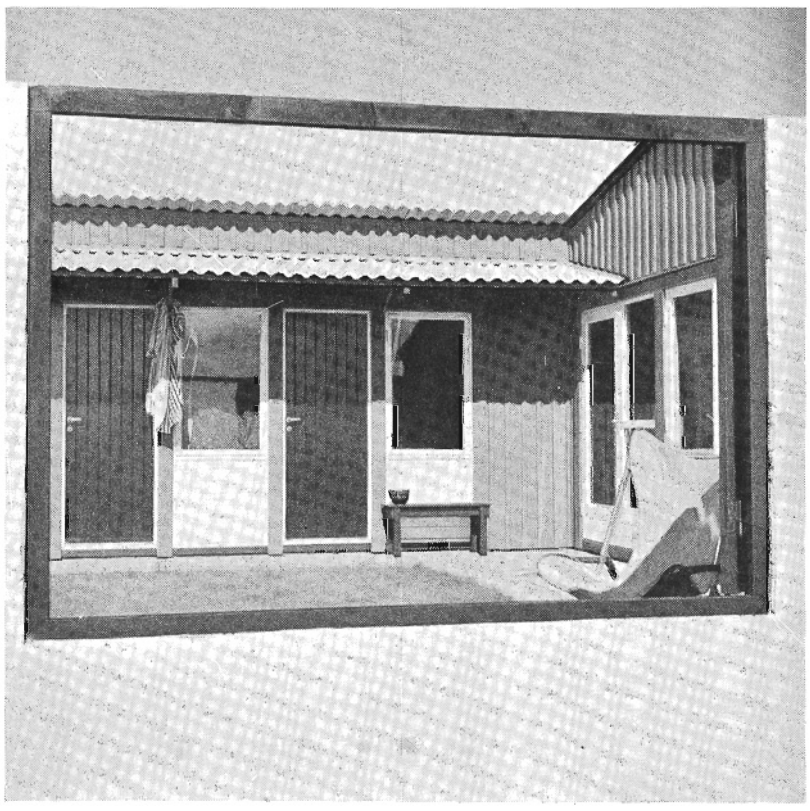

Som omtalt under de enkelte bebyggelsesplaner har man placeret større samlede bebyggelser to steder i området, dels ved Rødhusvejens udmunding ved stranden, dels hvor vejen fra Ålborg over Åbybro og Udholm ender. Disse bebyggelser er placeret på en sådan måde i terrænet, at de ikke vil dominere dette, og man opnår endvidere, at man på disse 2 steder, der også vil blive besøgt af een dags turister, får mulighed for at imødekomme de krav, som disse feriegæster sætter til fælles adspredelse og underholdning.

Ud fra samme synspunkt – at bevare landskabets karakter – bør det tilstræbes, at husene hver for sig udføres sådan, at de på naturlig måde glider ind i landskabet.

Som tagmateriale vil det formentlig være hensigtsmæssigt at benytte materialer, som findes på egnen, såsom rør eller strå, men også andre materialer vil kunne anvendes.

For ydervæggenes vedkommende skønnes der ikke at være grund til at stille krav om anvendelse af særlige materialer.

Udformningen af de større bebyggelser og deres placering giver disse en fra de øvrige bebyggelser så forskellig karakter, at man såvel i plan- som i materialemæssig henseende kan motivere ikke at vælge den samme udformning som til den åbne bebyggelse. En vis »by«karakter må gerne gøre sig gældende, og bebyggelsesplanens udformning i detailler bliver således den mest bestemmende faktor.

For at sikre, at den kommende bebyggelse i sommerhusområderne i Sandmosen sker i overensstemmelse med de fremsatte synspunkter om bebyggelsens forhold til landskabet, vil det være nødvendigt, såvel for de arealer, som nu er i statens eje, som for de privatejede arealer at gennemføre visse begrænsninger i de kommende ejeres eller lejeres rådighed over arealerne og i deres frihed til placering og udformning af husene. Karakteren af sådanne begrænsninger vil ikke berøres af det senere omtalte spørgsmål om, hvorvidt sommerhusgrundene bør afhændes, eller om de fortsat bør ejes af staten og overlades på lejebasis til de kommende sommerhusbeboere for et eller andet åremål.

For så vidt angår de arealer, der ejes af staten, vil der ikke opstå vanskeligheder ved sikringen af de nødvendige retningslinier, idet bestemmelser af en hvilken som helst art i tilfælde af udleje vil kunne optages i lejekontrakten og ved bortsalg i skødet og i forbindelse hermed tinglyses med påtaleret for vedkommende statsmyndighed, således at de skal overholdes af enhver kommende ejer, lejer eller bruger. Gennemførelse af visse begrænsninger i de enkelte ejeres eller lejeres rådighed, som tager sigte på at bevare Sandmosens karakter så uantastet, som det nu engang er muligt, når området dog skal kunne benyttes til bebyggelsesformål, er ikke blot begrundet i den almene interesse i denne bevaring, men også i lodsejernes gensidige interesse i, at naboernes rådighed holdes inden for rimelige grænser.

Gennemførelse af yderligere, detaillerede bestemmelser – eventuelt forskellige fra areal til areal – som sigter på at opnå en ganske bestemt virkning eller at tage ganske særlige hensyn, kan i øvrigt være ønskeligt ved bebyggelse i et måske specielt ømtåleligt terræn, hvor de almindelige begrænsninger i byggefriheden ikke vil være tilstrækkelig sikring.

For så vidt angår de førstnævnte almindelige begrænsninger er det ønskeligt, at de samme bestemmelser – stort set – er gældende for *hele* området, uanset om det er arealer i privat eller i statens eje. Det vil derfor være nødvendigt, at bestemmelserne er af et sådant indhold, at de vil kunne sikres med lovhjemmel i bygnings-, sundheds- eller byplanlovgivningen.

Boligministeriet har den 19. januar 1953 godkendt en byplanvedtægt for Saltum-Hune kommunes kystområde, bilag 1, og under samme dato godkendt et bygningsreglement for Saltum-Hune kommune, som i kap. 19 indeholder regler for sommerhusbebyggelse. Disse bestemmelser, som har henblik på sommerhusområderne omkring Blokhus, gælder som nævnt foran, side 23, ikke for de arealer, som tilhører staten, idet der for disse arealer skal finde en forhandling sted mellem på den ene side Sandmoseudvalget eller den statsmyndighed, der måtte træde i stedet for dette udvalg, og på den anden side sognerådet i Saltum-Hune kommune.

Man er imidlertid af den opfattelse, at byplanvedtægten og bygningsreglementets almindelige regler om bebyggelsens placering og udformning er velegnede som grundlag for en tilpasning af den kommende bebyggelse i Sandmosen i overensstemmelse med de foran nævnte hensyn. Man kan derfor anbefale, at byplanvedtægten udstrækkes til at gælde også

for de staten tilhørende kystarealer (d. v. s. for en bræmme i 2–3 km's bredde langs kysten) i Saltum-Hune kommune, og at der i Lerup-Tranum kommune søges gennemført en tilsvarende vedtægt for kommunens kystområde.

I byplanvedtægtens § 2 findes en række bestemmelser om veje i kystområdet, hvoraf dog kun én, nemlig den i § 2 a omhandlede vej fra Blokhus mod syd til Blokhus Klitplantage, vedrører det af dispositionsplanen omfattede område. Linieføringen for denne vej er i byplanvedtægten kun fastlagt for så vidt angår den nævnte strækning fra Blokhus til klitplantagen, idet et forslag til vejens fortsættelse videre imod syd gennem de af staten ejede arealer som nævnt foran, side 25, i sin tid er udtaget af vedtægtsforslaget af hensyn til den kommende dispositionsplan for disse arealer. Man skal foreslå, at den i dispositionsplanen for Sandmosearealerne indeholdte kystvej i fortsættelse af den nævnte vej mod syd til Slettestrand optages dels i den gældende byplanvedtægt for Saltum-Hune kommune, dels i en kommende byplanvedtægt for Lerup-Tranum kommunes kystområde.

Om udstyknings- og bebyggelsesforholdene i de til sommerhusbebyggelse påtænkte områder (byplanvedtægtens zone 3) findes bestemmelserne i henholdsvis § 4 og § 6 i byplanvedtægten.

I § 4 er det fastsat, at mindste grundstørrelse til bebyggelse er 2500 m², idet det dog kan tillades, når bebyggelsen udføres efter en fælles bebyggelsesplan, godkendt af sognerådet, at indtil halvdelen af det fastsatte mindstegrundareal udlægges til et samlet fællesareal.

I § 6 er det fastsat, at der – ud over de til landbrug, skovbrug, gartneri og fiskeri hørende bygninger – kun må opføres eller indrettes beboelsesbygninger med de dertil nødvendige udhuse, garager og lignende bygninger. Sognerådet kan dog tillade, at der på enkelte ejendomme indrettes sommerpensionat eller udsalgssteder til levering af beboernes daglige fornødenheder.

På hver grund må kun opføres eller indrettes en enkelt beboelse. Såfremt en grund har en sådan størrelse, at den vil kunne udstykkes i flere grunde, der hver for sig opfylder de i vedtægten fastsatte regler, skal der på denne uden udstykning kunne indrettes et antal beboelser, svarende til de selvstændige parceller, grunden vil kunne udstykkes i (jfr. § 4, stk. 6).

Ingen grund må bebygges på mere end 1/10 af arealet.

Ingen bygning må lægges nærmere ved anden mands grund end 5 m. Enkelte garager og udhuse kan dog opføres i 1,5 m's afstand fra skel, når grundfladen ikke overstiger ialt 25 m² og højden ikke 3 m, taget medregnet.

Ingen bygning må opføres med mere end én etage og udnyttet tagetage. Bygningshøjden, hvorved forstås højden fra terræn til det punkt, hvor ydermur og tagflade mødes, må ikke overstige 3 m.

Ingen bygning må lægges på en bakketop eller så nær ved en sådan, at mere end bygningens tag og skorsten rager op over toppen.

Enhver bygning skal opføres med gavlene mod vest og øst eller nord og syd eller – når sognerådet giver sin tilladelse dertil – orienteret efter retningen af en af de veje, ved hvilken ejendommen er beliggende.

Lave tage skal udføres som sadeltag uden afvalmning, og taget skal danne en vinkel mellem 20 og 30 grader med den vandrette plan. Bygninger med udnyttet tagetage eller med højt tag skal tækkes med strå eller eternitskiffer, og taget skal danne en vinkel mellem 45 og 55 grader med den vandrette plan. (Jfr. kommunens bygningsreglement § 77, stk. 2).

Ydre bygningssider, sokler og tage skal fremtræde i farver, der er dannet af hvidt, sort eller jordfarverne (okker, terra di siena, umbra, engelskrødt, italienskrødt, dodenkop) eller disse sidste farvers blanding med hvidt, gråt eller sort. Til døre, vinduesrammer og lignende mindre bygningsdele er også andre farver tilladt. (Jfr. kommunens bygningsreglement § 77, stk. 3 og 4).

Man er af den opfattelse, at byplanvedtægtens bestemmelser i forbindelse med den udarbejdede dispositionsplan kan sikre en hensigtsmæssig udformning af bebyggelsen i almindelighed, og man skal derfor som nævnt anbefale, at der i Lerup-Tranum kommune søges gennemført en tilsvarende vedtægt for kommunens kystområde.

Det vil dog være ønskeligt, at de anførte regler i vedtægten suppleres med endnu nogle retningslinier for de kommende brugeres råden over ejendommene, hvilke retningslinier må sikres overholdt ved optagelse i lejekontrakterne med ophør af lejemålet til følge, hvis de overtrædes. (Bliver der tale om bortsalg af visse arealer, jfr. senere, må bestemmelserne

sikres ved tinglysning som servitutter med påtaleret for vedkommende statsmyndighed i forbindelse med udfærdigelsen af skøderne på de solgte ejendomme).

I lejekontrakterne må således for at sikre bibeholdelse af landskabets karakter optages bestemmelser om, at der ikke må opsættes hegn af nogen art omkring de enkelte lodder, at der ej heller må foretages beplantning, medmindre sådan særlig tillades eller er angivet i dispositionsplanen (læplantning), og at lejeren eller brugeren, hvis der ved brugen af og opholdet på ejendommen kan opstå fare for sandflugt, har pligt til at foretage foranstaltninger til at hindre sandflugt.

Endvidere bør det overalt sikres, at der ikke uden for de til placering af de enkelte huse udpegede arealer må anbringes bænke, borde, læskærme og lignende løse eller faste indretger, herunder flagstænger, for så vidt de nævnte genstande er hvide eller lyst malede.

I lejekontrakter vil der herudover som tidligere nævnt kunne optages bestemmelser, der for de enkelte arealer kan sikre en særlig udformning, f. eks. vil man finde det rimeligt at bestemme for husene i klitrækken nord for Havgaarden og for den sydligste række huse nærmest Egvands Bakker, at tage *skal* tækkes med strå.

Det synes også rimeligt for at sikre en mere harmonisk helhed at påbyde ensartede taghældninger (*enten* høje *eller* lave tage) for *alle* huse inden for det enkelte bebyggelsesområde.

I denne forbindelse bemærkes endvidere, at der af hygiejniske grunde og af hensyn til en rimelig fordeling af udgifterne ved etableringen og driften af de foran side 26 omhandlede vandindvindingsanlæg må pålægges de kommende ejere eller lejere af sommerhusgrunde i Sandmosen pligt til at optage vand fra disse anlæg.

I øvrigt henvises til bemærkningerne under de enkelte bebyggelsesområder.

Forslag til fredninger.

I det foregående er der gjort rede for hovedsynspunkterne vedrørende bebyggelsens udformning og regulering. Også for de områder, som ønskes friholdt for bebyggelse, dels på grund af deres landskabelige værdi, dels for at kunne benyttes til fri færden for bebyggelsesområdernes beboere, vil det være nødvendigt at fastsætte visse regulerende bestemmelser. Da arealerne praktisk talt fuldtud er i statens eje, vil sådanne bestemmelser med hensyn til bevaring af den nuværende naturtilstand, friholdelse for bebyggelse, regler for den landbrugsmæssige udnyttelse etc. kunne gennemføres ved aftale mellem de administrative organer – landbrugsministeriet, arbejdsministeriet og klitdirektoratet – som er ejere af arealerne i Sandmosen. Sådanne ved administrative aftaler fastlagte retningslinier for arealernes anvendelse vil jo imidlertid kunne ændres og vil således ikke på samme måde som en i henhold til naturfredningsloven gennemført fredning frembyde sikkerhed for, at udnyttelsen også lang tid fremover følger de retningslinier, som efter nøje overvejelse nu skønnes at være rigtige. Det foreslås derfor, at de interesserede ministerier udsteder en fredningsdeklaration, der tinglyses på de pågældende arealer, og at deklarationen begæres tilført Naturfredningsnævnets protokol i henhold til naturfredningslovens § 11.

På plan 1 er de arealer, som foreslås pålagt fredningsbestemmelser, vist med gul farve. Fredningen omfatter 2 områder: et større langs havet og et mindre inde i landet.

Området langs havet udgøres af landskabet ud for Tranum Klitplantage, samt arealerne nord og vest for denne i retning af henholdsvis Rødhus og Slettestrand. Området inde i landet er beliggende umiddelbart øst for Tranum Klitplantage og omfatter spidsen af en af områdets mest karakteristiske klitparabler.

Områderne foreslås fredet således:

1) Den nuværende tilstand skal bevares, og arealerne må udelukkende udnyttes på samme måde som hidtil. Dog skal det være tilladt at indtage arealer til landbrugsmæssigt formål under iagttagelse af nedenstående bestemmelser:

2) Det er forbudt:
   a) at opføre bygninger eller at anbringe boder, skure og hegn eller andre indretninger, som kan virke skæmmende. Bygninger, skure og hegn, som er nødvendige for den landbrugsmæssige udnyttelse, er dog tilladt.

   b) at foretage opfyldning eller afgravning af det naturlige jordsmon,

c) at foretage beplantning af arealerne ud over, hvad klitvæsenet finder nødvendigt af hensyn til sandflugtens dæmpning. Eventuel selvsåning skal det være tilladt at fjerne.

3) Fremføring af telefon- og elledninger og lignende skal, med mindre andet tillades af statsministeriet, jfr. pkt. 5, ske ved jordkabler.

4) Der gives almenheden ret til færdsel og ophold på arealerne, dog undtaget dyrkede arealer og arealer, som anvendes til græsning.

5) Afvigelser fra fredningsbestemmelserne må ikke foretages uden statsministeriets samtykke efter indhentet erklæring fra Naturfredningsrådet og Danmarks Naturfredningsforening.

Fredningen skal dog ikke være til hinder for anlæg af den side 29–30 foreslåede vej fra Blokhus til Slettestrand, for opførelsen af de i afsnit IV omhandlede sommerhusbebyggelser eller for anlæg af de på dispositionsplanen angivne lejrpladser og parkeringspladser, ligesom forsvarsministeriet skal have ret til at foretage de foranstaltninger, hvorom der er truffet aftale i forbindelse med de stedfundne forhandlinger om etablering af et skydeterræn for militæret i Sandmosen, jfr. herom neden for side 51.

Parkerings- og lejrpladser.

Den udmærkede vejadgang til Sandmosen må antages at ville føre et stort antal endagsbesøgende og turister til dette område, og der bør ved vej 4's udmunding sørges for hensigtsmæssige forhold med henblik på parkering m. v., ligesom der bør opføres et hus indeholdende telefon, toiletter, udsalg for is og sodavand m. v.

En parkeringsplads er ligeledes foreslået placeret ved feriebyen ved udløbet af Åbybro-Rødhusvejen, således at turisterne kan benytte sig af de til feriebyens forsyning oprettede butikker og øvrige lokaliteter.

De vidtstrakte friarealer vil også frembyde udmærkede muligheder for camping, og det foreslås, at der foreløbig indrettes en lejrplads i nærheden af stranden på sydsiden af vej 4. Af andre muligheder kan dels peges på arealerne nord for Store Vande ved den foreslåede kystvej og dels på arealerne ved Rødhus ved vej 5.

På lejrpladserne bør der opføres toiletter m.v. og eventuelt et hus for en tilsynsførende. Pladserne bør endvidere forsynes med drikkevand.

Anlæg af skole for Statens Arbejdsmandskursus i Sandmosen.

Den på dispositionsplanen, plan 1, ved vej 4 øst for plantørboligen ved Tranum Klitplantage angivne skole opføres i vinteren 1956/57 med tilskud af Marshall-midlerne til anvendelse under statens arbejdsmandskursus for 36 mand. Ved placeringen af skolen i Sandmosen har man haft den vedvarende betydelige ledighed i de omliggende kommuner, navnlig Lerup-Tranum, Saltum-Hune, Jetsmark og Vedsted kommuner for øje, idet man samtidig har set hen til, at skolen i sommermånederne, såfremt den ikke benyttes efter sit principale øjemed, kan udnyttes til rekreative formål.

IV.

De enkelte bebyggelsesområder

Bebyggelsesområde I.

Beliggenhed.

Dette bebyggelsesområde, jfr. plan 6, foreslås placeret på det nordligste af de af staten erhvervede arealer i Sandmosen. Området afgrænses mod nordøst af Blokhus Klitplantage, mod nord, nordvest, vest og sydvest af arealer i privat eje og mod syd af Rødhus-Hune vejen.

De private arealer udgøres dels af et antal mindre lodder, der afskærer statens areal fra havet, dels af en mod sydvest beliggende større besiddelse i privat eje.

Arealet består af lave klitter tildels overgroet med lyng, enkelte agre, som har været eller er under kultur, samt lave fyrreplantninger. Mod nordvest afgrænses området af et højt klitmassiv, som er omgivet af arealer med meget høj grundvandstand. Disse arealer, som er delvis ufremkommelige og fra efterår til forår ofte oversvømmet, danner en naturlig afgrænsning mod de private arealer mod nordvest.

Afstanden til badestrand fra den foreslåede bebyggelse vil blive ca. 1½ km, altså en relativ stor afstand. Erfaringerne viser dog, jfr. bl. a. Asserbo i Nordsjælland, at selv en betydelig større afstand fra badestrand ikke har hindret udviklingen af en større sommerhusbebyggelse, hvis forholdene i øvrigt er gunstige for ferie- og friluftsliv. Med den større afstand fra havet vil bebyggelsen være mindre udsat for det barske vejrlig og derfor give bedre mulighed for ophold udendørs i mindre godt vejr. Plantningsmulighederne vil være mere varierende og vækstforholdene bedre. Endelig er der direkte forbindelse til offentilg vej.

Bebyggelse.

Bebyggelsen foreslås placeret i en bue fra Rødhus-Hune vejen mod nordvest og tilbage til vejen. Terrænet, der som nævnt er relativt fladt og kun stedvis bevokset med lave fyrreplantninger, tillader praktisk talt fri placering af husene. Ved placering af husene i grupper opnås imidlertid visse fordele, f. eks. kan større arealer friholdes til fælles fordel, udgifterne til tekniske installationer kan reduceres, og der opnås større tryghed og bedre udnyttelse af naboforholdet end ved enkeltvis placerede huse. Man foreslår derfor, at husene i dette bebyggelsesområde lægges i grupper samlet om en fælles åben gårdsplads. Disse grupper er på planen skematisk angivet til at omfatte 4 huse, men kan også sammensættes af et andet antal. Grupperne, der foreslås placeret dels i den eksisterende beplantning, dels i nyplantninger, således at grupperne afskærmes fra hinanden, trækkes i øvrigt tilbage fra adgangsvejen og forbindes med denne ved mindre stikveje. Efter forslaget regnes med 15 grupper a 4 huse, ialt 60 huse.

Adgangen til bebyggelsen.

For at skaffe adgang til bebyggelsen må der fra Rødhus-Hune vejen anlægges en u-formet vej, som i øvrigt tildels kan bygges på eksisterende småveje.

Direkte adgang til havet er ikke mulig, dels på grund af den private udstykning i det vest for arealet liggende klitmassiv, dels på grund af jordbundsforholdene. Færdselen til stranden foreslås derfor ledet nordøst om den private udstykning gennem den sydvestlige del af Blokhus Klitplantage ad en sti beregnet på fodgængere og cyklister.

Vandforsyningen og spildevandsafledning.

Til bebyggelsens forsyning med vand foreslås foretaget en fælles grundvandsboring forsynet med pumpeanlæg til en hovedledning langs vejen og stikledninger til de enkelte husgrupper, efterhånden som disse udbygges.

Spildevandsafledningen tænkes udført som siveanlæg efter de retningslinier, der er redegjort for i afsnittet om vandforsyning og afledning af spildevand. Indtil bebyggelsen har nået en vis størrelse, regnes med bortkørsel af natrenovation eller nedgravning, medens der senere må etableres et mekanisk rensningsanlæg, f. eks. trixtank og efterklaringstank mellem bebyggelsen og sivedrænet, således at spildevandsafledningen også kan aftage spildevand fra vandklosetter.

Bebyggelsesområde II.

Beliggenhed.

Dette bebyggelsesområde, jfr. plan 7, foreslås placeret i terrænet nord for Havgaarden. Området danner den nordligste del af de af staten erhvervede sammenhængende arealer fra Slettestrand til Rødhus og afgrænses således mod nord af arealer i privat eje, herunder den forannævnte større private besiddelse. Mod vest afskæres arealet fra havet af privat ejede arealer omkring nedkørslen til stranden ved redningsstationen. Disse arealer ejes for en dels vedkommende af den stedlige strandfoged.

Medens den mod nord liggende private bebyggelse, der i øvrigt er temmelig begrænset, ikke er synlig fra området på grund af det mellemliggende klitmassiv, er bebyggelsen på de langs stranden mod vest beliggende private arealer meget iøjnefaldende. En del af denne bebyggelse er placeret på toppen af den yderste klitrække mod havet, hvor den i øvrigt er stærkt udsat for nedbrydning; flere huse er da som nævnt også allerede styrtet i havet. Den private bebyggelse på de lave arealer omkring nedkørslen til havet og længere ind i land er af en ret tilfældig karakter og virker skæmmende. De arealer, som tilhører strandfogeden, er endnu kun delvis udstykket og udnyttet til sommerhusbebyggelse, men må karakteriseres som velegnede til dette formål. Hvis der ikke fastlægges bestemmelser, som koordinerer udnyttelsen af disse privatejede arealer med de nu udarbejdede planer for udnyttelsen af de tilstødende arealer i statens eje, må det befrygtes, at der i den kommende tid vil ske en udstykning med fare for yderligere skæmmende bebyggelse. Noget sådant vil selvsagt være særlig uheldigt, når henses til det arbejde, som fra statens side udføres for at regulere bebyggelse på de statsejede arealer. Man har derfor ved planlægningen af det heromhandlede bebyggelsesområde medtaget de endnu ubebyggede arealer af strandfogedens ejendom under planlægningen, hvorfor den kommende bebyggelse på disse arealer foreslås udformet som en »fiskerby« med placering af husene samlet langs nedkørslen til stranden ved redningsstationen. Da disse arealer ikke er undergivet statens rådighed, kan bestemmelse om den fremtidige udnyttelse ikke træffes på samme måde som ved de statsejede arealer, jfr. i øvrigt nærmere herom nedenfor.

En vis regulering af bebyggelsen også på de privatejede arealer vil følge allerede af de almindelige bestemmelser for hele området, som indeholdes i byplanvedtægt, fredningsbestemmelser etc.

Ved forhandling med ejeren af de pågældende arealer bør man herudover søge at opnå en tillempning af bebyggelsen f. eks. ved dertil sigtende vilkår i gensidige aftaler, herunder eventuelt om aftagning af vand fra statens boringer for forsyning af sommerhusbebyggelsen på de private arealer eller om friholdelse af visse områder på statens arealer til fordel for beboerne på de privatejede arealer eller lignende.

Området karakteriseres dels af et klitmassiv i retning sydvest-nordøst parallelt med havet og adskilt fra stranden ved lave strandenge med høj grundvandstand og en række lave havklitter umiddelbart langs sandstranden, dels af en vest-østgående klitrække, der strækker sig langs den nordlige side af vejen fra Rødhus til stranden. Syd for denne vej er terrænet fladt og for størstedelen inddraget under landbrugsmæssig udnyttelse som agerbrug eller græsning. Trævæksten er sparsom og i det væsentlige begrænset til strækningen langs vejen fra Rødhus til stranden, hvor der findes en beplantning af bjergfyr i lav højde (2–2½ m). Selv om beplantningen er beskeden, er den dog tilstrækkelig til at karakterisere landskabet og til at tilsikre de enkelte huse, der lægges i beplantningen, en ugenert beliggenhed.

Bebyggelsen.

Ved planlægningen af bebyggelsen er der taget hensyn til, at den landbrugsmæssige udnyttelse ikke berøres. Bebyggelsen foreslås derfor placeret i klitmassiverne på følgende måde:

I den nordligste del af det sydvest-nordøstgående klitmassiv foreslås placeret 40 huse, dels i grupper, dels i mindre rækker følgende terrænformerne. Husene foreslås omgivet af læhegn, f. eks. af blanding af fyr og vilde roser. Adgangen til bebyggelsen sker ad vejen, der følger klitmassivet fra Rødhus-strandvejen langs klitmassivets østlige side med stikveje til de enkelte grupper, således at vejene udformes efter de foran side 31 angivne retningslinier.

I det vest-østgående klitmassiv foreslås 29 huse placeret i række under hensyntagen til terrænformerne, således at husene lægges med ca. 30 m's mellemrum ind i den delvis eksisterende beplantning, der foreslås udvidet i fornødent omfang. Adgang til denne bebyggelse sker umiddelbart ad Rødhus-strandvejen, der som nævnt følger den sydlige side af klitmassivet.

I forbindelse med bebyggelsens vestlige og østlige dele foreslås placeret yderligere 15 og 20 huse.

Som adgangsveje til disse bebyggelser foreslås anlagt forbindelsesveje fra Rødhus-strandvejen til den først omtalte nordlige bebyggelse.

Bebyggelsen på de strandfogeden tilhørende arealer langs nedkørselsvejen til stranden foreslås udformet som en »fiskerby«, således at husene placeres side om side langs den nuværende nedkørselsvej omkring redningsstationen. En sådan placering af bebyggelsen samlet omkring vejens nedføring til havet føjer sig naturligt ind i terrænet og giver mulighed for at friholde større arealer omkring bebyggelsen til fælles fordel. Mange mennesker vil utvivlsomt også foretrække at bo i en samlet bebyggelse med deraf følgende større tryghed og lettere adgang til fælles adspredelse.

Vandforsyningen og spildevandsafledningen.

Bebyggelsens forsyning med vand kan etableres fra den allerede foretagne grundvandsboring ca. 600 m nord for Havgården, jfr. side 27. Denne boring, vandets kvalitet m. v. er nærmere omtalt i bilag 2. Afledningen af spildevand foreslås løst ved lokale anlæg for de enkelte bebyggelsesgrupper indeholdende mekanisk rensningsanlæg, hvorfra spildevandet føres til sivedræn, men i øvrigt med samme etapevis opdeling som angivet under bebyggelsesområde I.

Bebyggelsesområde III.

Beliggenhed.

Området, jfr. plan 8, ligger umiddelbart sydvest for bebyggelsesområde II og afgrænses mod øst af de vestlige udløbere af de dyrkbare jorder mellem klitrimmerne; mod vest går området umiddelbart ud til havet, og mod nord støder det op til de i forrige afsnit omtalte privatejede arealer ved nedkørslen til stranden ved Rødhus.

Området består af lave klitter med lyng og græsarealer imellem og hæver sig kun i midten til et højere, mere markant klitmassiv. Klitfredningslinien ligger her umiddelbart inden for den yderste havklit, således at bebyggelsen ikke berører denne linie; bebyggelsen ligger imidlertid delvis inden for den klitfredning, som berører klitterne inde i landet. Under hensyn hertil er et udkast til bebyggelsesplanen forevist for vedkommende tilsynsmyndighed inden for klitvæsenet, der for sit vedkommende har kunnet tiltræde udkastet under forudsætning af, at den kommende bebyggelse placeres i lavningerne mellem klitterne. De endelige bebyggelsesplaner må herefter berigtiges ved en gennemgang i marken med en repræsentant for klitvæsenet.

Bebyggelse.

Bebyggelsen foreslås for størsteparten koncentreret om det i områdets midte liggende klitmassiv. Man opnår herved, dels at bebyggelsen får en mere intim karakter og bedre læforhold, dels at friholde større arealer til rådighed for beboerne af de i arealets nordlige og sydlige udkanter placerede større samlede bebyggelser, nemlig henholdsvis »fiskerbyen« omkring nedkørslen til stranden ved Rødhus og feriebyen ved Rødhusmindesletten, som vil blive nærmere omtalt i næste afsnit. Et antal huse foreslås dog placeret i et mindre klitmassiv i områdets sydøstlige hjørne.

Bebyggelsen, som ialt omfatter 56 huse, foreslås dels placeret i mindre grupper, jfr. herom foran, dels som enkelthuse, der placeres i sydranden af klitterne under hensyntagen til

terrænforholdene. Til afskærmning af husene og opholdsstederne omkring disse foreslås plantet læhegn af f. eks. rosa rogusa.

Adgangen til bebyggelsen.

Adgangen til bebyggelsen sker ad en forbindelsesvej mellem Rødhus-strandvejen i nord og Udholm-vejen i syd. Vejen tænkes udført som vejtype nr. 2, jfr. side 24. Til den østlige del af bebyggelsesområdet sydvest for Havgården skabes der adgang ad en vej, der fra vej 6 føres i vestlig retning krydsende den kommende kystvej til Havgården og derfra i sydvestlig retning med tilslutning til den foran nævnte forbindelsesvej mellem Rødhus-strandvej og Udholm-vejen.

Vandforsyning og spildevandsafledning.

Bebyggelsen kan forsynes med vand fra boringen ca. 300 m vest for Strandgården, jfr. side 27. Spildevandsafledningen foreslås løst som under bebyggelsesområde I omtalt.

Bebyggelsesområde IV.

Beliggenhed.

Området ligger, jfr. plan 9, umiddelbart syd for bebyggelsesområde III og afgrænses mod vest af havet, mod syd af »Egvands Bakker« og mod øst af de for størsteparten landbrugsmæssigt drevne arealer omkring »Strandgården« og »Rødhusminde«.

Området karakteriseres af et stort uregelmæssigt og meget uroligt virkende klitmassiv, der udfylder hele den vestlige halvpart og som med 2 udløbere i nord og syd omkranser de flade landbrugsarealer i arealets østlige halvpart. Bortset fra enkelte landbrugsejendomme i den østlige del findes der ingen bebyggelse i området. Beplantning findes praktisk talt kun omkring de få landbrugsejendomme som fyr- og granplantninger.

Medens klitfredningslinien i Sandmosen som helhed stort set følger den yderste mod stranden liggende klitrække, er fredningslinien i dette område trukket i en bue ind i landet, således at størsteparten af klitmassivet ligger mellem denne linie og havet. Dele af bebyggelsen er foreslået placeret såvel inden for den egentlige klitfredningslinie som inden for den ved doler afmærkede linie. Man har derfor på samme måde som for de på tilsvarende vis placerede dele af bebyggelsesområde III, jfr. foran side 41, forevist et udkast til bebyggelsesplanerne for vedkommende tilsynsmyndighed inden for klitvæsenet, der også må berigtige de endelige bebyggelsesplaner ved en besigtigelse i marken.

Bebyggelse.

Det heromhandlede bebyggelsesområde går som nævnt umiddelbart over i de udstrakte arealer, der strækker sig fra Egvands Bakker mod syd helt til vej 4 og som foreslås reserveret det store fælles rekreationsareal for beboerne i samtlige områder og friholdt for bebyggelse.

Man har derfor anset området umiddelbart nord for sletten ved Rødhusminde for velegnet til placering af en egentlig ferieby, der foreslås opført i den nordlige udløber af klitmassivet. Ferie»byen«, der er angivet såvel på plan 8 som på plan 9, vil her kunne placeres med gode læforhold nær ved havet imod vest og med direkte adgang til de flade arealer i områdets midte, hvor beboerne i byen vil kunne drive sport og andet friluftsliv.

For at opnå kontrastvirkning i forhold til de urolige klitformationer, som omgiver byen, tænkes en bebyggelsesplan lagt efter et stramt bymæssigt skema, således at gaderne anlægges i rette linier, der skærer hinanden i rette vinkler. Gaderne åbner sig med enkelte undtagelser ud mod de omgivende klitmassiver på sådanne punkter, hvor man ser klitterne rejse sig i en top.

Feriebyen tænkes forsynet med alle til en sådan bebyggelse i almindelighed hørende butikker, hotel m. v., dels til forsyning af byens egne beboere, dels som indkøbscentrum for de omliggende bebyggelser. De fælles anlæg vil i øvrigt kunne komme den lokale befolkning til gode.

Den øvrige bebyggelse holdes i en temmelig stor afstand fra feriebyen dels for at sikre denne tilstrækkeligt friareal, dels for at undgå uoverensstemmelser mellem sommerhusejerne og feriebyens gæster under disses færden i terrænet. Den består af 3 afsnit, hvoraf det første omfatter 50 huse placeret inden for den før omtalte klitfredningslinie. De 2 sidste bebyggelser inden det store fredede areal omfatter for det nordligste 12 huse placeret i mindre grupper, og for det sydligste 8 huse placeret på

en række i en udtalt vest-øst orienteret klitrimme.

Vandforsyningen og spildevandsafledningen.

Tilførsel af drikkevand til feriebyen vil kunne ske fra den foran side 27 omtalte grundvandsboring umiddelbart nord for bebyggelsen.

Afledning af feriebyens spildevand foreslås til et fælles mekanisk rensningsanlæg og derfra gennem en pumpebrønd til et sivedrænanlæg, der placeres i landbrugsarealet sydøst for bebyggelsen.

Vandforsyningen til de øvrige bebyggelser tænkes at ske fra boring eller ved anvendelse af filtreret overfladevand som nærmere omtalt i bilag 2.

Spildevandsafledningen foreslås foretaget til sivedræn. I tilfælde af w.c.-installation må der etableres et mindre mekanisk rensningsanlæg med efterklaringstank.

Som det fremgår af dispositionsplanen, plan 1, er en del af bebyggelsesområde IV (plan 9) projekteret placeret på et areal, der ligger inden for sikkerhedszonen ved det neden for omhandlede militære skydeterræn, medens den resterende del af bebyggelsesområde IV, herunder den projekterede ferieby og bebyggelsesområde III (plan 8) er foreslået placeret umiddelbart nordøst for sikkerhedszonen. Det følger af sig selv, at den del af bebyggelsesområde IV, der ligger inden for sikkerhedszonen, foreløbig må stilles i bero; men da den øvrige del af dette bebyggelsesområde og bebyggelsesområde III ved etablering af det militære skydeterræn med sikkerhedszoner dels vil blive afskåret fra en væsentlig del af det terræn, der var tænkt anvendt som friluftsområde for bebyggelsens beboere, og der dels må forventes en ikke uvæsentlig støj fra de militære skydeøvelser, vil det måske også være nødvendigt at udsætte udførelsen af disse bebyggelser indtil videre.

Bebyggelsesområderne V og VI.

Beliggenhed.

Bebyggelsen foreslås placeret i et område, der mod nord begrænses af vej 4, mod vest af stranden og mod syd omfatter arealerne om den eksisterende sommerhusbebyggelse ved Tranum Strand. Navnlig fra lokal side har der været stor interesse for at få sommerhuse i dette område, der har god vejforbindelse ad vej 4 eller Tranum strandvej.

Arealet er fladt, idet klitformationerne her kun består af en lav række helt ude ved stranden. Vegetationen er domineret af lyng vekslende med naturgræsarealer. Området er temmelig lavt, og i efterårs- og forårsmånederne flere steder dækket af vand. Ved Tranum Strand er der enkelte mindre beplantninger af fyr og gran.

Bebyggelsen.

Bebyggelsesområde V, jfr. plan 10, foreslås placeret i klitterne mellem klitfredningslinien og havet midtvejs mellem udmundingen af vej 4 og den allerede eksisterende private bebyggelse ved Tranum Strand, idet der foreslås anlagt en forbindelsesvej fra vej 4 mod sydvest, således at bebyggelsen foreslås placeret i grupper i de sydvendte »gryder« i klitterne. Som det vil fremgå heraf, foreslås bebyggelsen holdt i et begrænset omfang ialt omfattende 16 huse. Man har herved taget i betragtning, at en mere udbredt bebyggelse ville virke dominerende i landskabet. Man har som allerede side 33 omtalt næret ønske om, at udmundingen af vej 4 i stranden friholdes for bebyggelse, dels fordi en vejføring med udkørsel direkte i det fri kystområde allerede nu er meget sjælden på Vestkysten, dels fordi der må forbeholdes frie områder for de mange, der forventes at ville søge til stranden ad vej 4 på søndagsudflugt o. lign. Endelig kræver den stærkt koncentrerede bebyggelse ved Tranumstranden et ikke ubetydeligt råderum.

Bebyggelsesområde VI, jfr. plan 11, ved Tranum Strand er tænkt som en »afrunding« af den allerede eksisterende private bebyggelse ved opførelse af ialt 24 huse. Ved en eventuel beplantning mellem denne og den nye bebyggelse opnår man dels at skjule den eksisterende bebyggelses uskønne billede mod landsiden, dels at skaffe læ til den nye. Husene er placeret som enkelthuse langs forlængelse af den omtalte vej fra vej 4 til Tranum strandvej og mod syd fra denne.

V.

Salg eller udleje af de til sommerhusbebyggelse udlagte grunde

Med henblik på den fremtidige udnyttelse af de arealer, der foreslås anvendt som ferie- og rekreationsområde, har man overvejet, hvorvidt grundene bør sælges eller udlejes på et nærmere bestemt åremål.

Som udgangspunkt må erindres, at staten har erhvervet disse efter danske forhold meget betydelige arealer for at sikre deres anvendelse som ferie- og rekreationsområde for vide kredse af befolkningen. Staten har dernæst siden erhvervelsen investeret betydelige beløb i vejanlæg, tilplantning af de ikke dyrkbare arealer m. v. og vil, såfremt det i nærværende rapport indeholdte forslag kommer til udførelse, investere yderligere betydelige beløb i vejanlæg, dels lokale adgangsveje, dels den såkaldte kystvej, og i vandforsynings- og spildevandsanlæg m. v. Disse omstændigheder tillige med foretagelsen af hele planlægningsarbejdet og de herved udarbejdede retningslinier for den fremtidige udnyttelse af Sandmoseområderne som helhed taler med betydelig vægt for også i fremtiden at tilstræbe en vis enhed og kontinuitet i udnyttelsen af arealerne.

På denne baggrund er det klart, at det, hvad enten man vælger at sælge grundene eller at udleje dem på et nærmere bestemt åremål, må sikres, at grundenes udnyttelse med hensyn til bebyggelse, tilplantning etc. sker på en sådan måde, at de ved planlægningen fastlagte retningslinier for den fremtidige udnyttelse af Sandmoseområdet som helhed ikke tilsidesættes. De begrænsninger, som ud fra dette hensyn må fastsættes for brugerens rådighed over grunden, vil stort set blive de samme, hvadenten brugeren er ejer eller lejer, og for brugeren må det derfor i denne relation antages i det væsentlige kun at have en vis følelsesmæssig betydning, om han er ejer eller lejer.

For den, der gennem et åremål vil udnytte grunden til sommerbeboelse og opføre hus på grunden m. v., vil det vel sædvanemæssigt være naturligt at være ejer af denne, ligesom det på forhånd nok må antages, at pågældende vil ofre mere på grundens udstyr.

Klitvæsenets erfaringer med hensyn til udleje af grunde til sommerhusbebyggelse på klitvæsenets arealer på vestkysten viser imidlertid, at et lejemål under disse forhold giver tilstrækkeligt grundlag for normal udnyttelse af grunden, og at den omstændighed, at grunden haves i leje, ikke afholder lejeren fra at investere de nødvendige beløb i bygninger m. v. Klitvæsenet har således i en årrække udnyttet dertil egnede grunde på sine arealer til sommerhusbebyggelse på den måde, at grundene udlejes på kontrakter med 10-årig løbetid, således at kontrakterne i almindelighed uden vanskelighed kan forlænges i en ny 10 års periode, såfremt lejeren ønsker det. Den af klitvæsenet benyttede lejekontrakt er optaget som bilag nr. 3. Selv om man i tilfælde af bortsalg af grundene også i forhold til senere erhvervelser i væsentlig grad kan øve indflydelse på disses udnyttelse ved hjælp af regulerende bestemmelser i en eventuel byplanvedtægt, bygningsreglement og servitutbestemmelser, som tinglyses på de enkelte grunde, vil man, såfremt man vælger at beholde arealet samlet i statens eje med udleje af de enkelte grunde, i kraft af selve lejeforholdet i højere grad have indseende med grundenes udnyttelse, ligesom den værdistigning, som følger af de arbejder, staten lader foretage med anlæg af veje, tilførsel og afled-

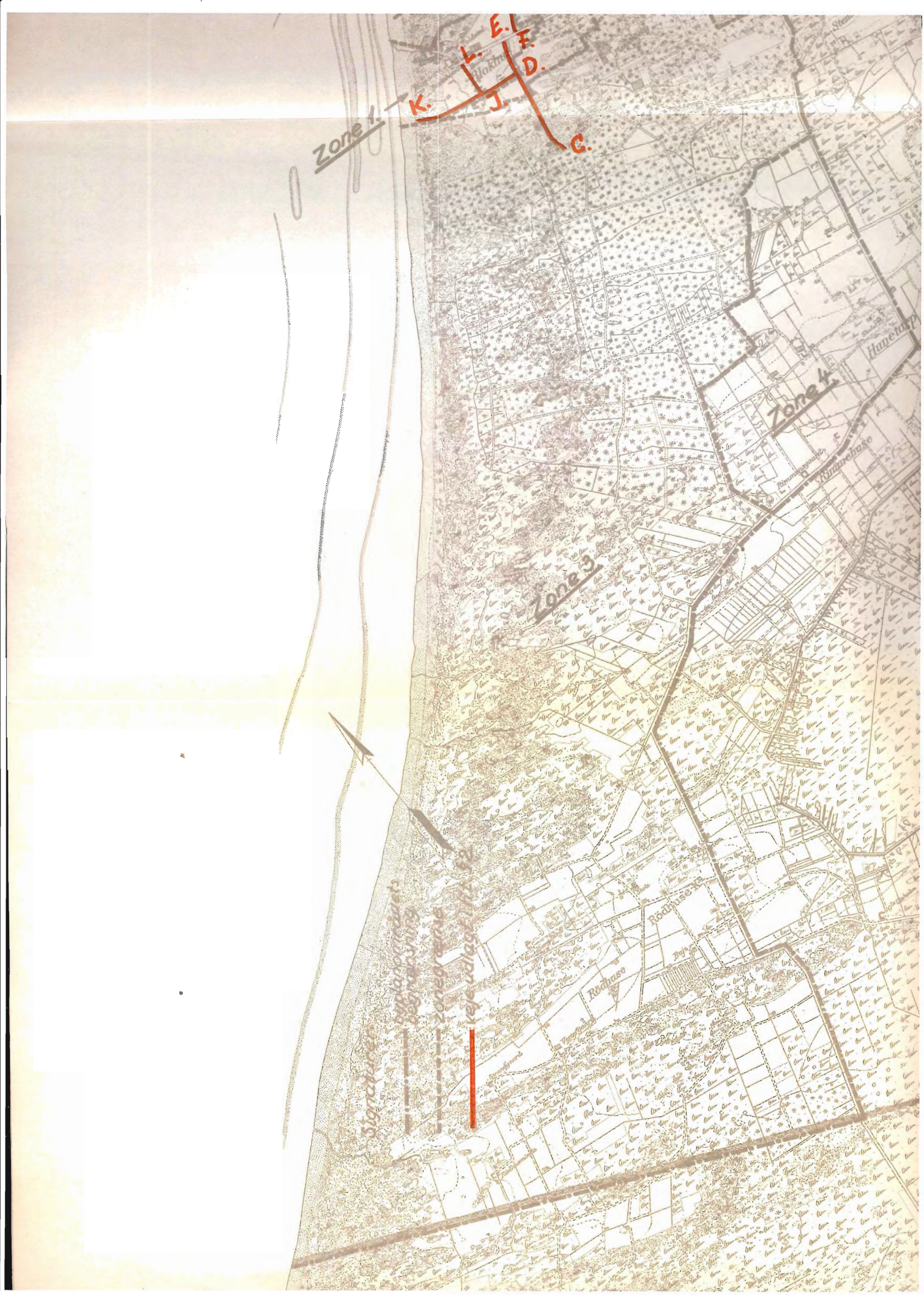
E.
F.
L.
D.
K.
J.
C.
Zone 1
Zone 4
Zone 3
Rödhase
Rödhuse-Hs.
Hummelhuse
Hummelhuse
Hummelhuse

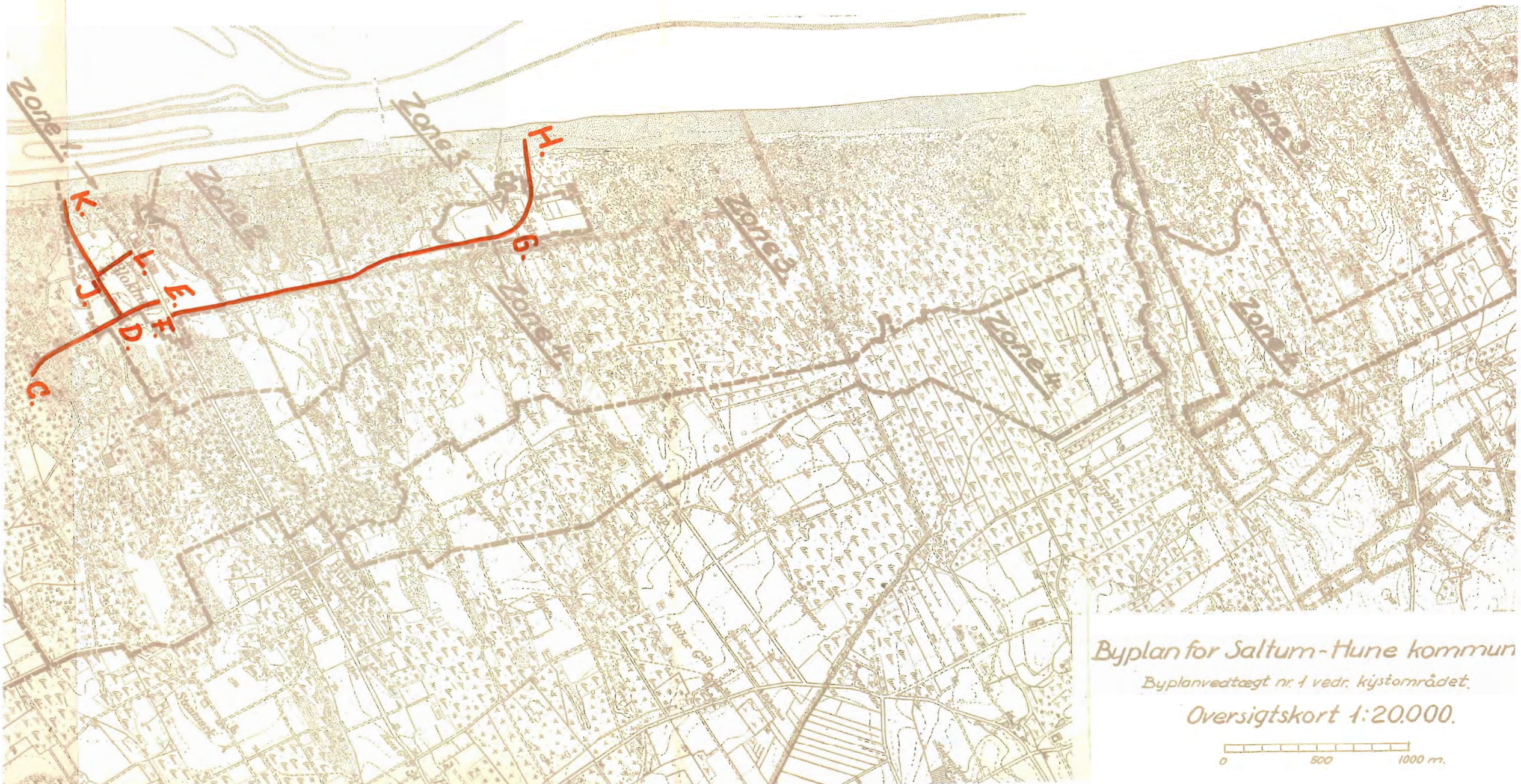

Byplan for Saltum-Hune kommun

Byplanvedtægt nr. 1 vedr. kystområdet.

Oversigtskort 1:20.000.

0 500 1000 m.

ning af vand, fremføring af elektricitet, vil kunne tilbageføres til staten, som ejer grundene. Det samme gælder den merværdi, som tilføres sommerhusgrundene ved den påtænkte fredning af de til fælles brug udlagte særlig naturskønne områder.

På den anden side vil den omstændighed, at grunden lejes, som regel ikke være til hinder for belåning af bygningen, hvilket hyppigt vil være en forudsætning for byggeri i mere end rent nødtørftigt format.

Under hensyn til det således anførte må udvalget være af den bestemte opfattelse, at de til sommerhusgrunde udlagte arealer ikke bør afhændes, men bør forblive i statens eje og udlejes på et tidsrum, der formentlig på samme måde som for klitvæsenets grunde i almindelighed bør fastsættes til 10 år, men således, at der åbnes mulighed for at udleje grundene på længere åremål, f. eks. 30–40 år, såfremt lejeren måtte ønske det.

Som følge af bestemmelserne i lov nr. 290 af 31. marts 1949 om udstykning og sammenlægning af faste ejendomme vil det imidlertid i tilfælde af udleje for et længere tidsrum end 10 år være nødvendigt at foretage udstykning med selvstændig matrikulering af grundene.

Med hensyn til den nærmere gennemførelse af de begrænsninger i lejerens rådighed over de udlejede grunde, som det vil være nødvendigt at kræve overholdt, henvises til det i afsnit III, side 35 ff. anførte.

For så vidt angår den egentlige ferieby må de foran foreslåede regler om udleje finde anvendelse med fornødne modifikationer, idet »byen« må administreres som en enhed af en institution med tilknytning til befolkningens ferie- og friluftsliv, f. eks. Dansk Folkeferie.

VI.

Anvendelse af de til landbrugsmæssig udnyttelse kultiverede arealer samt af de af landbrugsministeriet og arbejdsministeriet erhvervede landbrugsejendomme i Sandmosen

1. Udstykning til husmandsbrug.

Som foran nævnt er der i årene siden 1949 i det store og hele som beskæftigelsesforanstaltning kultiveret et areal på ca. 270 ha afgravet tørvemose i Vedsted og Tranum Sandmoser, jfr. plan 5, hvilket areal nu er ved at være rede til at indgå under normal landbrugsmæssig udnyttelse.

Ved arbejdets påbegyndelse i 1949 henlå arealet som mose, dækket af sandlag af varierende tykkelse med vandfyldte tørvegrave omgivet af uigennemtrængeligt krat.

Først blev arealet ryddet for krat, planeret med spade og afvandet ved anlæg af grøfter. Derefter fulgte en finplanering samtidig med, at der blev plantet læbælter, for at disse kunne være i vækst, når arealerne kom under kultur. Endelig blev jorden harvet, tilført råkalk i passende mængde og tilsået med græs. Græsarealet har stået i forskelligt åremål, alt efter hvorvidt det viste en bedre eller dårligere kvalitet, d. v. s. for de dårligste arealers vedkommende indtil 6 år. I denne periode har der fundet en grundforbedring sted ved nedlægning i marken af drænrør, som for at undgå indtrængen af og tilstopning med kisel og sand er lagt ned i tørvesmuld. Efter at arealet havde ligget tilstrækkeligt længe i græs, er det dernæst påny pløjet op og efterplaneret, dels med traktor og dels med håndkraft. Efter 2 kornafgrøder er arealet så påny udlagt med græs.

Med henblik på de kultiverede arealers udnyttelse i almindelig landbrugsmæssig drift har man overvejet, hvorvidt denne bør finde sted som en større samlet landejendom eller i form af et antal mindre brug. Under hensyn til de i øvrigt begrænsede erhvervsmuligheder på egnen og i betragtning af de meget betydelige midler, som det offentlige har investeret i de pågældende arealers erhvervelse og kultivering, er man af den opfattelse, at det vil være rigtigt at skabe eksistensgrundlag for det størst mulige antal familier. Man mener derfor, at arealerne bør udstykkes i et passende antal mindre brug, og med en sådan samlet udstykning for øje har man efter forhandling med Hedeselskabet udarbejdet det som plan 12 A og 12 B gengivne projekt.

Som det fremgår af projektet, er det godset »Birkelse« tilhørende areal »Studegrøften« medtaget under udstykningsplanen. Dette areal er endnu ikke bragt under kultur, men under hensyn til, at arealet ligger midt imellem de af staten erhvervede, nu kultiverede, arealer, således at der ved dets inddragelse under kultur sammen med de allerede kultiverede arealer vil opnås en meget ønskelig afrunding af disse, skal man foreslå, at arealet enten søges erhvervet, såfremt der måtte være mulighed derfor, eller der optages forhandlinger med godset om arealets udnyttelse i overensstemmelse med planerne. Man har derfor fundet det teknisk rettest ved udarbejdelsen af de foreliggende udstykningsprojekter at vise det pågældende areal – Studegrøften – udstykket i forbindelse med arealerne i Vedsted og Tranum Sandmoser.

Ved skitseringen af den forestående udstykning, der omfatter ialt 22 husmandsbrug af en størrelse mellem 12 og 17 ha, har man taget hensyn til de under arbejdet med kultiveringen

anlagte grøfter og læhegn. Man har i øvrigt tilstræbt, at de udstykkede lodder bliver af nogenlunde ensartet størrelse og bonitet. Man har endvidere foreslået, at de enkelte ejendomme placeres samlet, henholdsvis nord og syd for vej 4, således at der ikke som følge af ejendommens daglige drift er behov for trafik tværs over vejen.

Med hensyn til bygningernes placering på lodderne må det anses for mest praktisk og billigst, at bygningerne placeres umiddelbart ved vej 4. Man har dernæst overvejet 2 forskellige muligheder, nemlig dels at placere bygningerne gruppevis sammen, således at de placeres i de sammenstødende hjørner af de respektive ejendomme (plan 12 A), dels at placere husene enkeltvis ved vejen (plan 12 B). Ved placering i grupper opnås visse fordele, for så vidt angår tekniske installationer, f. eks. tilføring og afledning af vand, mulighed for visse fælles anlæg til lettelse af arbejdet i huset, såsom fælles vaskerianlæg og eventuelt fælles opvarmning, og endelig mulighed for personlig bistand f. eks. ved pasning af børn og dyr ved kortvarige fravær.

Med en sådan gruppevis placering af bygningerne vil imidlertid også følge visse ulemper i henseende til nært naboskab og deraf følgende gensidig iagttagelse og afhængighed.

Man har drøftet spørgsmålet med det lokale arbejdsudvalg vedrørende Sandmosen, der for sit vedkommende mener, at ulemperne ved den gruppevise placering af bygningerne vil overstige de særlige hermed forbundne fordele af teknisk art, således at bygningerne ikke bør placeres med mindre afstand end ca. 300 m. Herved vil der efter arbejdsudvalgets opfattelse være mulighed for indbyrdes kontakt mellem beboerne uden de med en tættere placering af bygningerne forbundne ulemper. Man har imidlertid ikke ment allerede nu at burde tage endelig stilling i spørgsmålet om placering af husene i grupper eller enkeltvis, men man har under hensyn til de anførte betragtninger udarbejdet de 2 nævnte alternative forslag til bygningernes placering.

Med hensyn til tilførsel af vand, der foreslås fremskaffet fra en fælles boring, og elkraft, vil det være uden betydning, om ejendommene placeres på den ene eller den anden af de skitserede måder. Udførelse af anlæg til afledning af spildevand vil derimod være billigst ved samlet bebyggelse, der kan betjene sig af fælles rensningstank. En samlet kloakering af samtlige ejendomme vil formentlig være for kostbar, men såfremt den kan gennemføres, vil forholdet være det samme som for tilførsel af vandet.

I overensstemmelse med et forslag fra Hedeselskabet har man i forbindelse med den projekterede udstykning i enkelte mindre brug foreslået et areal udlagt som fælles græsningsfenne for samtlige ejendomme.

På baggrund af den senere tids bestræbelser for at rationalisere arbejdet inden for landbrugsbedrifterne er der forskellige steder i landet etableret en fælles kreaturstald for en kreds af landbrugsejendomme, så vidt vides med gunstigt resultat.

Man har ved udarbejdelsen af de foreliggende projekter haft stor interesse for disse nye tanker og finder, at det under de foreliggende omstændigheder, hvor en kreds af nye brug etableres på hidtil udyrket jord, vil være nærliggende at overveje en tilrettelægning af kreaturholdet i overensstemmelse med disse tanker, og man har hertil fundet fuld tilslutning fra det lokale arbejdsudvalg.

Man er i øvrigt af den opfattelse, at udstykningsforslaget – også for så vidt angår spørgsmålet om etablering af en fælles stald – bør gennemgås af specielt landbrugskyndige, samt at udstykningen bør ske efter de almindeligt gældende regler for oprettelse af statshusmandsbrug gennem Statens jordlovsudvalg. Man bør i denne forbindelse være opmærksom på spørgmålet om bevarelsen, eventuelt ved tinglysning, af de med ret stor bekostning etablerede læhegn. Det skal herved anføres, at jordlovsudvalget i efteråret 1956 har foretaget en besigtigelse af arealerne, og at der mellem jordlovsudvalget og arbejdsministeriet er enighed om, at visse arealer vil være brugbare til udstykning fra efteråret 1957.

2. Spørgsmål om afhændelse af de af staten erhvervede landbrugsejendomme i Sandmosen.

Som foran side 19 nævnt erhvervede staten i årene 1943–47 i Sandmosen 46 landejendomme i mere eller mindre normal drift. Ejendommene, der fordeler sig over et område ca. 3 km nord for Tranumenge, et område ved Tranumklit og et område ved Rødhus, er for så vidt de ikke i den forløbne tid er nedlagt,

bortforpagtede – i de fleste tilfælde til de tidligere ejere.

I forbindelse med spørgsmålet om udstykning af de nykultiverede arealer i Vedsted og Tranum Sandmoser er det naturligt at overveje spørgsmålet om, hvorvidt driften af de her omhandlede landejendomme bør fortsættes ved bortforpagtning, eller om ejendommene pány bør overgå i privat eje, eventuelt således at den på ejendommen siddende forpagter, såfremt han ønsker det, får adgang til at erhverve denne.

De hensyn, der ligger til grund for, at ejendommene i sin tid er erhvervet af staten, er noget forskellige. For de ved Tranumklit og ved Rødhus beliggende ejendomme var baggrunden først og fremmest ønsket om at sikre en afrunding af de af staten i øvrigt erhvervede arealer i kyst- og klitområdet, således at skæmmende udstykning kunne undgås, og adgang til havet fra de øvrige til brug som ferie- og rekreationsområde erhvervede arealer sikres. Disse hensyn gør sig stadig gældende, og hertil kommer, at de i nærværende rapport indeholdte forslag om fredning, om sommerhus- og feriebebyggelser, om lejrpladser samt om anlæg af de hertil knyttede veje og stier i væsentligt omfang bygger på arealer, der henhører under de heromhandlede landejendomme. Det må derfor anses for nødvendigt, at statens råden over disse ejendomme ikke indskrænkes i den tid, der vil hengå, indtil de nævnte forslag i det store og hele er gennemført, og man er derfor af den opfattelse, at bortforpagtningsformen for disse ejendomme indtil videre bør opretholdes. På den anden side vil det være rimeligt, at spørgsmålet om afhændelse af nogle eller eventuelt alle disse ejendomme – principielt til forpagterne – tages op til fornyet overvejelse, når Sandmosen til sin tid er anvendt og udbygget efter hensigten, idet det til den tid formentlig vil være muligt at tage bestemmelse om ejendommenes endelige størrelse og om, hvilke rådighedsindskrænkninger det ved tinglyste servitutter vil være rigtigt at pålægge dem.

For de ejendommes vedkommende, der ligger i områderne ved Tranumenge og Tranum og Vedsted Sandmoser, og som er opretholdt som landbrugsejendomme, har det ved erhvervelsen foruden de fornævnte hensyn været taget i betragtning, at man ved de forskellige beskæftigelsesforanstaltninger omfattende beplantning og kultivering kunne få mulighed for at rette disse i det store og hele ringe landbrugsejendomme op og herunder give dem en bedre arondering. Når arbejdet hermed, formentlig inden for ret kort tid, er afsluttet, vil man finde det mest hensigtsmæssigt, at ejendommene – der i øvrigt ligger nær ved de nykultiverede, til udstykning foreslåede arealer – afhændes først og fremmest til de pågældende forpagtere. Det skal herved anføres, at der for disse arealers vedkommende ikke gør sig fredningseller bebyggelsesmæssige hensyn gældende.

SKITSEFORSLAG TIL
PLACERING AF SKOVARBEJDERBOLIGER
MÅLESTOKSFORHOLD 1:1000

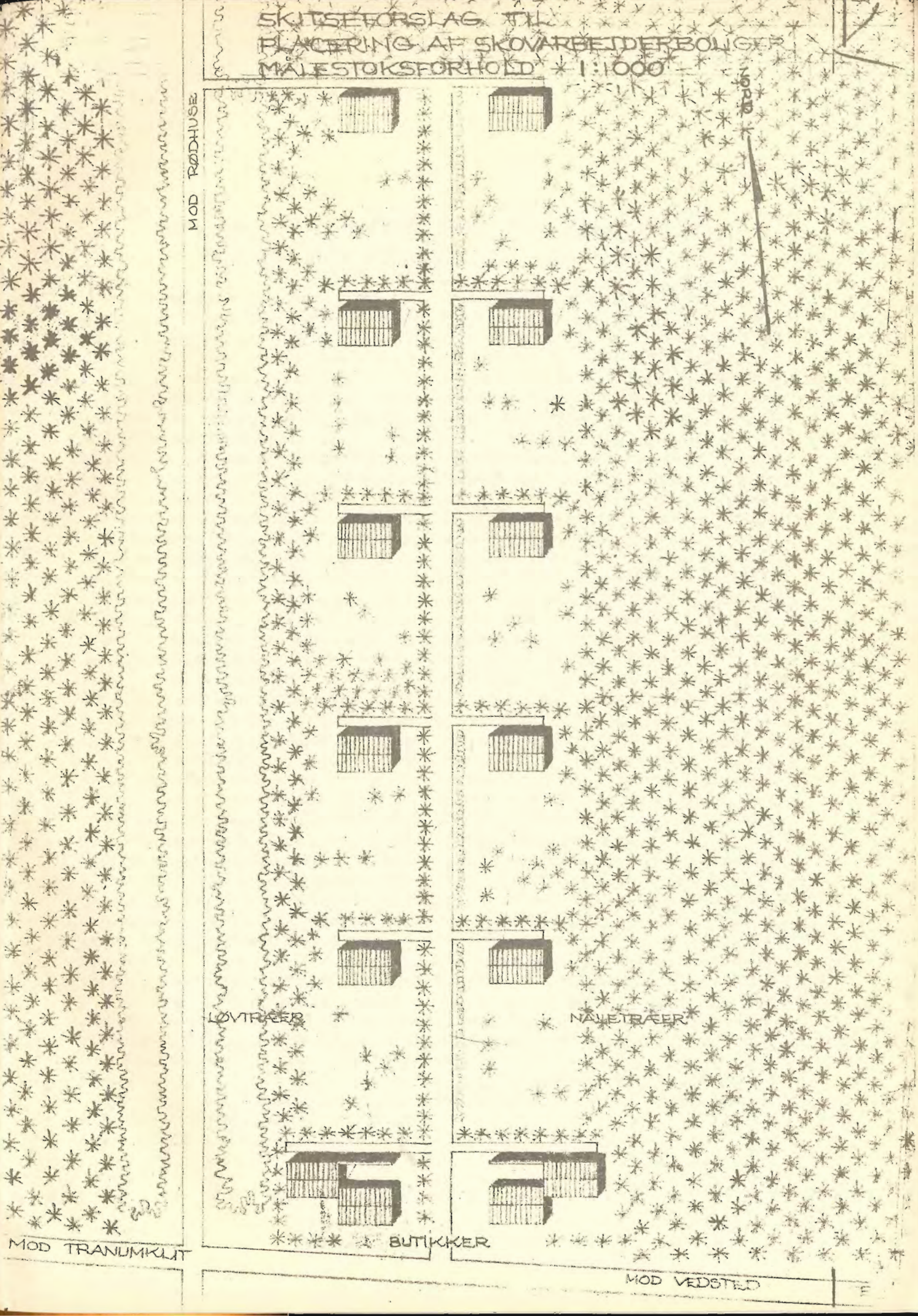

VII.

Anvendelse af de tilplantede arealer samt spørgsmålet om opførelse af et antal boliger for skovarbejdere

Ved de omfattende plantningsarbejder i tilknytning til Tranum Klitplantage, jfr. foran side 22, er der sket en betydelig udvidelse af skovarealet, der, når plantningsarbejderne er tilendebragt, vil udgøre ca. 2.200 ha.

Som foran nævnt har tilplantningen fundet sted dels som beskæftigelsesforanstaltning i henhold til beskæftigelsesloven, dels i medfør af de særlige bestemmelser i tilplantningsloven. Medens de til beplantning bestemte arealer i sidstnævnte tilfælde er erhvervet af landbrugsministeriet, er de i førstnævnte tilfælde erhvervet af arbejdsministeriet, der i øvrigt afholder udgifterne til arbejdsløn, efterbedring m. v. ved beplantning af samtlige arealer.

Administrationen af de tilplantede arealer vil selvsagt forme sig efter samme retningslinier som administrationen af de under Tranum Klitplantage henhørende arealer, og man vil derfor finde det naturligt, at administrationen af de i henhold til beskæftigelsesloven beplantede arealer henlægges til klitdirektoratet efter nærmere aftale mellem arbejdsministeriet og landbrugsministeriet.

Ved den således stedfundne udvidelse af plantagen vil der foruden den direkte økonomiske værdi, der ligger i selve skovningen m. v., blive skabt muligheder for varig beskæftigelse af et antal familieforsørgere ved skovarbejde. Da der normalt regnes med 1 arbejdsmand pr. ca. 140 ha, vil der efterhånden som de tilplantede arealer gror til, kunne beskæftiges ca. 15–20 mand helårligt ved klitplantagens drift.

Under hensyn hertil, og da der allerede nu er beskæftiget et mindre antal faste folk ved plantagen, har man overvejet i forbindelse med planlægningsarbejdet at foreslå opførelse af et antal huse til bolig for de faste arbejdere ved plantagen.

Arbejdskraften til plantningsarbejderne er i de første år hentet fra de omliggende smålandbrug i Tranum Klit, Rødhus og Klithuse, senere fortrinsvis fra mejeribyen Tranum og den lille handelsplads Bratbjerg, idet de arbejdere, der tidligere har haft bopæl i klitområdet, i de senere år har søgt – ofte ringe – beboelsesmuligheder i småbyerne, et forhold som først og fremmest skyldes hustruernes uvilje mod at bo isoleret og uden adgang til elektricitet, godt vand og let adgang til samfærdselsmidler.

Ved opførelse af et antal huse ved en af de offentlige veje i plantagens nærhed vil det være muligt at give plantagens arbejdere tidssvarende beboelsesmuligheder bl. a. med elektrisk strøm og sanitære anlæg m. v. og let adgang til samfærdselsmidler (kommende rutebiltrafik) samtidig med, at isolationen for den enkelte familie undgås. Endelig vil man opnå en kortere vej til og fra arbejdspladserne i skoven, altså mindre kraft- og tidsspild på befordringen og en stærkere tilknytning til plantagen.

På denne baggrund har man udarbejdet en skitsemæssig plan for en sådan bebyggelse, der foreslås placeret i krydset mellem vej 4 og den nord-sydgående vej 6. Som det fremgår af plan 10, har man ved husenes indbyrdes placering tilstræbt at give bebyggelsen en vis samlet karakter. De enkelte huse kan eventuelt opføres som utraditionelt byggeri og med anvendelse af materiale fra plantagen.

Ved foranstående er kun peget på en mulighed for forbedring af boligstandarden for skovens arbejdere; men der er ikke taget stilling til spørgsmålet om, hvorvidt bebyggelsen bør søges iværksat ved klitvæsenets foranstaltning eller på den måde, at der af den enkelte arbejder eller ved sammenslutning af de interesserede arbejdere i et boligselskab søges statslån til iværksættelse af byggeriet (boligstøttelovgivningen eller lovgivningen om støtte til opførelse af landarbejderboliger). Det forudsættes i øvrigt, at tilrettelæggelsen af en sådan eventuel bebyggelse sker i fuld forståelse med klitvæsenet.

VIII.

Kultivering Kaas Sandmose

De stedfundne kultiveringsarbejder i Vedsted og Tranum Sandmoser, der har resulteret i, at betydelige arealer i løbet af kortere tid vil være rede til almindelig landbrugsmæssig udnyttelse, har vakt meget stor interesse på egnen, og fra Jetsmark sogneråd er der over for arbejdsministeriet fremsat ønske om, at der iværksættes lignende arbejder i den tilgrænsende Kaas Sandmose. Det drejer sig om arealer, der stort set afgrænses således: mod syd af statens arealer omkring Tyhulsgrøften, mod øst af Øksenbæk, mod nord af Udholm–Mosebyvejen, og som er delt i lodder for størstedelen tilhørende ejendommene på egnen. Ved et samarbejde mellem sognerådet og det lokale arbejdsudvalg for Sandmosen søges for tiden tilvejebragt nøjagtige oplysninger om de enkelte lodder og deres ejerforhold, således at der kan tages stilling til spørgsmålet om statens eventuelle erhvervelse af arealerne med henblik på kultivering ved iværksættelse af beskæftigelsesarbejde for langvarigt ledige arbejdsløse på lignende måde, som det allerede er sket med arealerne i Vedsted og Tranum Sandmoser. Man har i denne forbindelse været inde på den tanke, at arealerne efter stedfunden kultivering skulle kunne tilbagekøbes af de oprindelige ejere som led i en jordfordeling.

Under hensyn til de gode resultater, der er opnået ved kultiveringen af Vedsted og Tranum Sandmoser, det almindelige ønske om fremskaffelse af god landbrugsjord samt til mulighederne for snarest at fremskaffe påkrævede produktive arbejdsmuligheder for de mange arbejdsløse på egnen, kan man meget anbefale, at denne sag – hvorom der i efteråret 1956 er optaget forhandling mellem arbejdsministeriet og statens jordlovsudvalg – søges fremmet.

IX.

Etablering af et skydeterræn for forsvaret i Sandmosen

Ved statens erhvervelse af de arealer langs kysten fra Blokhus til Slettestrand, som ikke allerede var udnyttet til sommerhusbebyggelse, var det som foran nævnt hensigten, at disse arealer fuldt ud skulle anvendes til rekreative formål.

Denne forudsætning var da også fra første færd bestemmende for planlægningsarbejdet. I juni 1951 rejste forsvarsministeriets udvalg vedrørende skarpskydningsarealer imidlertid over for Sandmoseudvalget spørgsmål om etablering af et skydeterræn i Sandmosen.

Fra skarpskydningsudvalgets side anførtes det, at det pågældende område måtte anses for velegnet til formålet, idet der ved det påtænkte målområde i klitterne findes 3 bunkers, der kan benyttes til station for målobservation m. v.

Det oplystes endvidere, at det drejede sig om et areal på ca. 500×500 m, der skulle anvendes til skydeøvelser, men at der uden om dette areal måtte lægges et meget betydeligt sikkerhedsområde strækkende sig op til et par km til alle sider fra selve øvelsesfeltet.

Arealets beliggenhed ses på plan 1.

Medens de kultiverede og beplantede arealer samt de arealer, hvis beplantning og kultivering endnu står tilbage, i det store og hele ligger uden for det foreslåede skydeterræn med sikkerhedszone, var det straks klart, at etableringen af et skydeområde som ønsket af militæret, ville betyde en meget væsentlig svækkelse af Sandmosens egnethed som ferie- og rekreationsområde. For det første måtte selve målområdet med tilhørende sikkerhedszone afspærres for al uvedkommende færdsel. Det område, som således ville blive utilgængeligt for den almindelige befolkning, er imidlertid den landskabeligt smukkeste del af Sandmoseområderne, ligesom den 5,3 km lange kyststrækning, der ligger inden for sikkerhedszonen, er den bedste badestrand. Ved udarbejdelsen af planerne for det rekreative område havde man derfor ønsket at friholde netop dette areal, således at det uden andre indskrænkninger end dem, som måtte følge af eventuelle fredningsbestemmelser, kunne tjene som »reservat« for beboerne i de bebyggelsesområder, der foreslås placeret umiddelbart nordøst og sydvest for arealet, og ikke mindst for beboerne i den ferieby, som foreslås placeret i arealets nordlige udkant. Endelig ville arealet kunne optage et meget stort antal 1-dags turister, som man forventer vil søge til Sandmosen fra Ålborg og de omkring Sandmosen beliggende mindre byer. Også for de uden for sikkerhedszonen beliggende arealer ville den ved beflyvningen, bombenedkastning og skydning forårsagede larm og uro være meget generende. Endelig ville skydningen og bombenedkastningen efter klitdirektoratets skøn medføre betydelig brandfare for den i bombeområdets nærhed beliggende statsplantage. På denne baggrund besluttede et flertal i Sandmoseudvalget at udtale sig imod militærets anmodning om etablering af et skydeterræn i Sandmosen. Flertallet lagde herved også vægt på, at Sandmoseprojektets realisation i det foreslåede omfang ville betyde en enestående mulighed for at bevare et stykke uberørt vestkystnatur af virkelig betydelig størrelse og en efter danske forhold meget storslået natur for offentligheden samtidig med, at man som følge af stigningen i befolkningstilvæksten og de med udbygningen af ferielovgivningen følgende øgede muligheder for ferie- og friluftsliv måtte på-

regne et stadigt stigende behov for rekreative områder for byernes befolkninger.

Et enkelt medlem kunne ikke slutte sig til flertallets standpunkt, idet det pågældende medlem over for nødvendigheden af at etablere et skydeterræn for militæret navnlig lagde vægt på, at den eksisterende bebyggelse i Sandmosen var så spredt, at skydearealet ville kunne etableres på dette sted uden nedlæggelse af landbrugsjord, medens etableringen af et lignende skydeområde andetsteds i højere grad måtte ske på bekostning af landbrugsjord.

Under hensyn til den for militæret foreliggende nødvendighed af snarest muligt at etablere et øvelsesterræn ville Sandmoseudvalget imidlertid ikke modsætte sig, at det ønskede areal i Sandmosen foreløbig og for et tidsrum af højst 2 år blev anvendt som skarpskydningsareal, indtil et endeligt målområde ville kunne etableres andetsteds.

I en skrivelse af 4. december 1952 til forsvarsministeriet udtalte Sandmoseudvalget dernæst, at udvalget måtte lægge afgørende vægt på, at sagens endelige udfald ikke ved en sådan midlertidig ordning blev præjudiceret, ligesom det for udvalget var en forudsætning, at der af forsvarsministeriet for egen regning foretoges fornøden hegning og afmærkning i terrænet, at der af forsvarsministeriet blev ydet fuld erstatning for ethvert af ordningen flydende tab, herunder af lejeindtægt m. v., og at forsvarsministeriet forpligtede sig til at retablere arealets nuværende tilstand, også for så vidt angik beplantning m. v. Man forudsatte endelig, at de omhandlede øvelser kunne tilrettelægges således, at der ikke fandt beflyvning af terrænet sted i tiden 1. juli til 15. august.

I juni 1953 meddelte forsvarsministeriet imidlertid herefter, at forholdene nu havde medført, at der også var opstået et aktuelt behov for et skydeterræn, såvel for jordforsvarsstyrkerne ved flyvestationen i Ålborg som for 10. regiment i Ålborg og Jyske Luftværnsregiment i Hvorup ved Tranum. På denne baggrund udbad forsvarsministeriet sig tilslutning til i forbindelse med det til skydeterrænet for luftvåbnet udpegede område at etablere et skydeterræn og skydebaner til brug for de i og om Ålborg garnisonerede styrker, dog således at skydebanerne kun skulle etableres midlertidigt for et tidsrum af ca. 2 år.

Det foreslåede ville medføre en udvidelse af skydeterrænet imod syd, således at det til skydeterræn og skydebaner for fodfolket udpegede område ville være beliggende på begge sider af udmundingen af vej 4, medens på den anden side det som skydeterræn for luftvåbnet udpegede område ville blive forskudt noget i nordøstlig retning, jfr. plan 1. I skrivelsen udtales imidlertid ikke noget om, hvorvidt forsvarsministeriet var villigt til at indgå på de i Sandmoseudvalgets skrivelse af 4. december 1952 anførte vilkår for arealernes benyttelse inden for den i nævnte skrivelse fastlagte 2-årige periode.

I en skrivelse af 2. juli 1953 fra Sandmoseudvalget til forsvarsministeriet udtaltes betydelig betænkelighed ved den foreslåede udvidelse af skydeterrænet. Udvalget henviste herved til, at den foreslåede placering af skydebaner og skydeterræn for fodfolk ville medføre, at Sandmosevej 4 måtte spærres på det stykke af vejen, der fører gennem skydeområdet i ca. 5 dage ugentlig, og at vejen, hvis anlæg indtil da havde kostet ca. 1 mill. kr., praktisk talt ville blive uanvendelig efter sit væsentligste formål, nemlig at tjene som adgangsvej til kysten dels for befolkningen i almindelighed til de rekreative områder, dels for trafikken med lastbiler til og fra de betydelige rallejer på stranden. Udvalget pegede dernæst på, at befordringen af mandskab, skyts etc. til skydeområderne ville medføre en meget betydelig forøgelse af trafikken på vejen med deraf følgende slitage.

Under hensyn til samtlige foreliggende omstændigheder mente udvalget imidlertid at måtte tiltræde den foreslåede udvidelse af skydeterrænet, dog således at ordningen både for så vidt angår det til skydeterræn som det til skydebaner for fodfolket udlagte terræn på samme måde som for det til skydeterræn for luftvåbnet udpegede terræn begrænsedes til et tidsrum af indtil 2 år. Udvalget tilføjede dog, at man af de foran nævnte grunde måtte finde det rimeligt, at skydeområdet med fornødne sikkerhedszoner blev begrænset til at omfatte området nord for Sandmosevej 4, således at en afspærring af vejens udmunding kunne undgås. Såfremt en sådan begrænsning af skydeområdet trods alt ikke skulle være mulig, betingede udvalget sig, at der af militæret blev ydet fuld erstatning for de udgifter, der ville være forbundet med anlæg af en ændret udmunding af Sandmosevej 4, hvilket blev anslået til ca. 50.000 kr.

Det tilføjedes endelig, at udvalget med henblik på spørgsmålet om vejens vedligeholdelse under det stærkt forøgede slid, som vejens benyttelse som tilkørselsvej til de militære skydeområder ville medføre, havde forhandlet med Hjørring amts vejinspektorat, som fandt det nødvendigt, at vejen blev belagt med asfalt, ligesom vejinspektoratet fandt det rimeligt, at halvdelen af udgifterne ved vejens overfladebehandling, der efter et foreløbigt skøn var anslået til 40–50.000 kr. pr. km, blev refunderet af forsvarsministeriet.

Efter at der i den mellemliggende tid havde fundet visse forhandlinger sted mellem på den ene side forsvarsministeriet og på den anden side klitdirektoratet og landbrugsministeriet med henblik på fastsættelsen af de erstatninger, som skulle udredes af forsvarsministeriet for benyttelsen af de omhandlede områder i Sandmosen, modtog udvalget dernæst i skrivelse af 14. oktober 1954 fra forsvarsministeriet underretning om, at dette ministerium under hensyn til, at det ikke havde vist sig muligt trods omfattende undersøgelser at finde et egnet område i det nordlige Jylland, som på lempeligere vis berører fiskerimæssige og landbrugsmæssige interesser, samt under hensyn til størrelsesordenen af de udgifter, der vil være forbundet med etableringen af det militære skydeområde, måtte mene, at en begrænsning af lejemålet til 2 år ikke ville være økonomisk forsvarligt. Forsvarsministeriet fandt dog på den anden side ikke, at det ubetinget skulle være påkrævet at have ejendomsretten over de pågældende arealer, såfremt der ville kunne indrømmes ministeriet en rådighedsret, f. eks. foreløbig for 15 år med eventuel mulighed for forlængelse, men også med mulighed for revision, såfremt anlægget ikke vedbliver at have den nuværende værdi for forsvaret.

I tilknytning til nævnte skrivelse har forsvarsministeriet endelig i skrivelse af 28. februar 1955 udtrykkelig udtalt, at ministeriet under hensyntagen til den vægt, der må lægges på spørgsmålet om uddannelsen af flyvevåbnets personel samt de øvelsesstyrker, der efter det foreliggende får behov for skydeterrænet ved Tranum, måtte gå ind for, at de fremsatte vilkår for arealets benyttelse tiltrædes, alt for så vidt der indrømmes forsvaret en brugsperiode, der står i et rimeligt forhold til udgiften.

Vilkårene for lejemålet er af forsvarsministeriet opstillet således: Forsvarsministeriet lader for egen regning foretage fornøden hegning og afmærkning i terrænet, yder fuld erstatning for ethvert af ordningen flydende tab, herunder af lejeindtægter m. v., forpligter sig til at retablere arealets nuværende tilstand, også for så vidt angår beplantning m. v., yder erstatning for de udgifter, der er forbundet med anlæg af en udmunding af Sandmosevej 4, i øjeblikket anslået til ca. 50.000 kr., og endelig bærer forsvarsministeriet halvdelen af udgifterne ved overfladebehandling af vej 4, efter et foreløbigt skøn anslået til 40.–50.000 kr. pr. km. Forsvarsministeriet mener derimod ikke at kunne undlade beflyvning af skydeterrænet i tiden 1. juli til 15. august.

Forsvarets bygningstjeneste har skønsmæssigt beregnet udgifterne i forbindelse med opfyldelsen af de nævnte vilkår til følgende beløb én gang for alle: til hegning og afmærkning 28.700 kr., til erstatninger 9.250 kr., til retableringsudgifter 10.000 kr., til ændring af Sandmosevej 4 50.000 kr. og til vejudgifter 425.000 kr., ialt ca. 523.000 kr., hvortil kommer årlige udgifter på ca. 33.000 kr.

Herudover må endelig medregnes de udgifter, som forsvarsministeriet må investere i anlæg m. v. i området for at gøre dette egnet til formålet, og som skønsmæssigt antages at bringe de samlede engangsudgifter op på omkring 1 mill. kr.

Forsvarsministeriet har således erklæret sig indforstået med at opfylde de af Sandmoseudvalget fordrede økonomiske vilkår for arealets benyttelse.

På det således foreliggende grundlag blev spørgsmålet om skydearealernes etablering endelig drøftet mellem forsvarsministeren og økonomi- og arbejdsministeren med det resultat, at brugsperioden for militærets vedkommende blev fastsat til 5 år, således at spørgsmålet om periodens forlængelse efter 5 års fristens udløb tages op på grundlag af det til den tid foreliggende behov for et skydeterræn i Sandmosen. Ved sagens forelæggelse for finansministeriet med henblik på tilvejebringelse af fornøden finansiel bevilling til afholdelse af udgifterne til skydeterrænets etablering har finansministeriet imidlertid som vilkår for sin tilslutning til udgifternes afholdelse fordret, at det omhandlede areal uden tidsbegrænsning blev stillet til rådighed for forsvarsministeriet til det nævnte formål. Finansministeriet har endvidere fordret, at vilkåret om, at forsvars-

ministeriet ved benyttelsens ophør er forpligtet til at retablere arealets nuværende tilstand, udgår, og erstattes med en aftale om, at forsvarsministeriet, når skydeområdet kan nedlægges, efter forhandling med Sandmoseudvalget søger den bevilling, der vil være nødvendig for at retablere den nuværende tilstand i det omfang, hvori dette til sin tid må anses for muligt og ønskeligt, ligesom finansministeriet forudsætter, at forsvarsministeriet ikke foretager andre foranstaltninger på arealet end de til dets anvendelse til skydeområde nødvendige og ikke anvender arealerne til anden brug uden aftale med Sandmoseudvalget.

Disse krav fra finansministeriets side har man efter omstændighederne ikke ment at kunne modsætte sig, men man har dog herved understreget, at det, for at Sandmoseudvalget kan tiltræde disse vilkår, må være en forudsætning, at man fra udvalgets side til enhver tid må kunne rejse spørgsmålet om områdets tilbageførelse til Sandmoseudvalget, eller hvem der til den tid måtte administrere de rekreative områder i Sandmosen, når det skønnes, at de nugældende forudsætninger for militærets benyttelse af arealet er bortfaldet.

I denne forbindelse skal man henlede opmærksomheden på, at naturfredningsrådet, som i øvrigt har kunnet tiltræde de i nærværende rapport indeholdte forslag, ved en forhandling stærkt har understreget, at rådet må finde det i principiel modstrid med tanken om de heromhandlede arealers anvendelse til rekreative formål, at en væsentlig del af områderne for en længere tid afspærres og udnyttes til militære formål med deraf følgende meget betydelig støj og uro, som også for de tilstødende arealers vedkommende i meget væsentlig grad vil svække de rekreative muligheder.

Man må herefter gå ud fra, at det militære skydeterræn snarest muligt vil blive etableret, og at området med tilhørende sikkerhedszone herefter bliver afspærret for al anden end militær færdsel. Da bebyggelsesområde IV for en dels vedkommende er projekteret placeret på et areal, der ligger inden for sikkerhedszonens nordøstlige grænse, må i hvert fald denne del af bebyggelsen opgives indtil videre. Den resterende del af bebyggelsesområde IV, herunder den projekterede ferieby og bebyggelsesområde III er foreslået placeret umiddelbart nordøst for sikkerhedszonen. Zonens afspærring vil imidlertid medføre, at disse bebyggelser afskæres fra en væsentlig del af det terræn, som var tænkt anvendt som friluftsterræn, og at adgangsvejen til havet bliver længere og det til rådighed værende strandareal mindre. Det vil måske derfor være nødvendigt også at udskyde disse bebyggelser indtil videre.

X.

Den fremtidige administration af Sandmosen

I de for udarbejdelsen af nærværende rapport givne retningslinier, jfr. side 13, er der ikke udtalt noget ønske om fremsættelse af forslag om den fremtidige tilrettelæggelse af administrationen af Sandmosen.

Det er imidlertid klart, at der også fremover vil være administrative opgaver, som må varetages. Dette gælder således administrationen af visse af de allerede gennemførte foranstaltninger, såsom de anlagte beplantninger og de med henblik på landbrugsmæssig udnyttelse kultiverede arealer, indtil disse kan udstykkes til selvstændige brug. Også beplantningens og kultiveringens fortsættelse, vejnettets udbygning, herunder bl. a. anlæg af den i rapporten side 29–31 omtalte kystvej samt ikke mindst udstykningen og udbygningen af den foreslåede sommerhusbebyggelse, feriebyer, lejrpladser m. v. vil frembyde administrative opgaver.

Ved udarbejdelsen af rapporten har man selvsagt ikke kunnet undgå at komme ind på spørgsmålet om den fremtidige administration af Sandmosen, hvorved man har samlet sig om visse synspunkter, som man har ment det rigtigt at fremsætte i en særskilt indstilling til Sandmoseudvalget.

BILAG 1.

Byplan for Saltum-Hune kommune

Byplan nr. 1 vedrørende kystområdet

I medfør af lovbekendtgørelse nr. 242 af 30. april 1949 fastsættes følgende bestemmelser for en del af Saltum-Hune kommune i Hjørring amt.

§ 1. Stedligt område.

1. Byplanområdet begrænses af sogneskellet mod Tranum, Vesterhavet, sogneskellet mod Ingstrup og den på vedtægtens bilag 1 og 3 indtegnede fede, stiplede linie.

2. Byplanen omfatter følgende ejendomme:

Zone 1.

Hune by og sogn. Matr. nr. ....

Zone 2.

Hune by og sogn. Matr. nr. ....

Zone 3.

Hune by og sogn. Matr. nr. ....
Faarup by, Saltum sogn. Matr. nr. .....
Ejersted by, Saltum sogn. Matr. nr. .....
Jonstrup by, Saltum sogn. Matr. nr. .....

Zone 4.

Hune by og sogn. Matr. nr. .....
Faarup by, Saltum sogn. Matr. nr. ....
Ejersted by, Saltum sogn. Matr. nr. ....
Jonstrup by, Saltum sogn. Dele af .....
matr. nr. .....

Endvidere omfatter byplanen samtlige ejendomme, der efter den 23. februar 1951 er udstykket af de foran nævnte matrikelnumre.

§ 2. Veje.

1. Følgende veje udlægges med de under hver vej nævnte udlægsbredder og byggelinieafstande, alt som det fremgår af vedtægtens bilag 2.

a. En vej, C-D-E, fra Blokhus statsklitplantage ved C til landevejen ved E. Udlægsbredden er 16 m, og byggelinieafstanden fra vejmidte er 10 m.

b. En vej, F-G-H, fra landevejen ved F langs foden af »Lien«, delvis følgende »Pirupshvarrevejen« til Pirupshvarre, og her bøjende mod vest ved G til stranden (H). Udlægsbredden er 10 m og byggelinieafstanden fra vejmidte er 10 m.

c. En vej, D-J-K, (»Søndre Strandvej«) fra den under a udlagte vej ved D til stranden ved K. Udlægsbredden er 10 m og byggelinieafstanden fra vejmidte er 10 m.

d. En vej, J-L, fra den under c udlagte vej ved J mod nord til landevejen ved L. Udlægsbredden er 10 m og byggelinieafstanden fra vejmidte er 10 m.

e. En reguleret tilslutning af den eksisterende vej fra Blokhus statsklitplantage »Ribergårdsvej« over matr. nr. 74 a, 75 c, 75 d og 75 g af Hune by og sogn til »Søndre Strandvej«. Udlægsbredden er 10 m, og byggelinieafstanden fra vejmidte er 10 m.

2. Ved følgende vejtilslutninger pålægges byggeliner over hjørnearealerne, som vist på vedtægtens bilag 2. Byggelinien trækkes ret fra et punkt i den indmundende vejs skel, q m fra de forlængede vejskels skæringspunkt, til et punkt i den gennemgående vejs skel, 1 m fra samme skæringspunkt.

Værdierne af q og l er anført nedenfor:

Ved D.q = 10 m l = 50 m
– E.q = 15 m l = 60 m
– F.q = 10 m l = 50 m
– J.q = 10 m l = 50 m
– L.q = 15 m mod syd l = 60 m mod øst / 15 m mod vest

3. Disse vejudlæg med tilhørende byggelinier berører følgende ejendomme, på hvilke der herefter ikke må ske nogen bebyggelse, eller foretages anden anvendelse af arealerne, der kan vanskeliggøre byplanens gennemførelse.

Hune by og sogn. Matr. nr.....

§ 3. Zonedeling.

1. Byplanområdet inddeles i 4 zoner, hvis indbyrdes begrænsninger er vist med fed, punkteret linie på vedtægtens bilag 1, 2 og 3.

2. Zonernes omfang fremgår af § 1.

§ 4. Byggegrundsstørrelser m. v.

1. Kun parceller, hvis arealindhold mindst er:

i zone 1 625 m²
i zone 2 1250 m²
i zone 3 2500 m²
i zone 4 2500 m²

må bebygges.

2. Parceller, der bebygges, skal have en facadelængde mod vej på mindst 16 m (jfr. kommunens bygningsreglement § 35, stk. 1).

I zone 2 skal disse parceller yderligere kunne rumme et kvadrat med sideline 20 m, og i zonerne 3 og 4 et kvadrat med sidelinie 35 m.

3. For parceller, der er udstykket inden den 23. februar 1951, kan sognerådet meddele dispensation fra disse bestemmelser.

4. Ingen bebygget parcel må formindskes til et arealindhold eller en form, der ikke opfylder ovenstående krav til byggegrunde.

5. Kun ét beboelseshus må opføres på hver parcel.

6. Såfremt en grund har en sådan størrelse, at den vil kunne udstykkes i flere grunde, der hver for sig opfylder de i nærværende vedtægt fastsatte regler, skal der på denne uden udstykning kunne opføres flere huse, svarende i antal, størrelse og beliggenhed til de selvstændige parceller, grunden vil kunne udstykkes i. Sognerådet skal herunder kunne tillade placering, svarende til en udstykning efter reglerne i nærværende paragrafs sidste stykke.

7. Udføres bebyggelsen i zone 1 som dobbelthuse, kædehuse eller rækkehuse efter en for flere grunde fælles, af sognerådet godkendt bebyggelsesplan, kan grundstørrelsen tillades nedsat, for dobbelthusgrunde hver indtil 500 m², for kædehuse indtil 400 m² og for rækkehusgrunde indtil 300 m² og facadelængden nedsættes.

8. Udføres bebyggelsen i zone 3 efter en for flere grunde fælles bebyggelsesplan, der er godkendt af sognerådet, kan det tillades, at indtil halvdelen af det i stk. 1 fastsatte mindste grundareal udlægges til et samlet fællesareal. Sidelinien i det under stk. 2 nævnte kvadrat kan i så fald nedsættes til 20 m.

§ 5. Bebyggelsesforhold i zone 1.

1. Zone 1 forbeholdes boligbebyggelse i henhold til kommunens bygningsreglements §§ 28 og 29.

2. Sognerådet kan dog tillade, at der indrettes sommerpensionat, badehotel eller lignende.

3. På hver grund må højst opføres eller indrettes enten en enkelt beboelse og en enkelt virksomhed eller 2 beboelser. Såfremt en grund har en sådan størrelse, at den vil kunne udstykkes i flere grunde, der hver for sig opfylder de i nærværende vedtægt fastsatte regler, skal der dog på denne uden udstykning kunne indrettes et antal beboelser og virksomheder, svarende til de selvstændige parceller, grunden vil kunne udstykkes i (jfr. § 4, stk. 6).

4. Sognerådet kan forlange bebyggelsen placeret med facade i byggelinien eller parallelt med og rykket mindst 5 m tilbage fra denne.

5. I øvrigt finder bestemmelserne i kommunens bygningsreglement anvendelse.

§ 6. Bebyggelsesforhold i zone 2 og 3.

1. I zone 2 og 3 må – udover de til landbrug, skovbrug, gartneri og fiskeri hørende bygninger – kun opføres eller indrettes beboelsesbygninger med de dertil nødvendige udhuse, garager og lignende bygninger.

2. Sognerådet kan dog tillade, at der på enkelte ejendomme indrettes sommerpensionat

eller udsalgssteder til levering af beboernes daglige fornødenheder.

3. På hver grund må kun opføres eller indrettes en enkelt beboelse. Såfremt en grund har en sådan størrelse, at den vil kunne udstykkes i flere grunde, der hver for sig opfylder de i nærværende vedtægt fastsatte regler, skal der på denne uden udstykning kunne indrettes et antal beboelser, svarende til de selvstændige parceller, grunden vil kunne udstykkes i (jfr. § 4, stk. 6).

4. Ingen grund må bebygges på mere end $^1/_{10}$ af arealet.

5. Ingen bygning må lægges nærmere ved anden mands grund end 5 m. Enkelte garager og udhuse kan dog opføres i 1,5 m afstand fra skel, når grundfladen ikke overstiger ialt 25 m² og højden ikke 3 m, taget medregnet.

6. Ingen bygning må opføres med mere end én etage og udnyttet tagetage. Bygningshøjden, hvorved forstås højden fra terræn til det punkt, hvor ydermur og tagflade mødes, må ikke overstige 3 m.

7. Ingen bygning må lægges på en bakketop eller så nær ved en sådan, at mere end bygningens tag og skorsten rager op over toppen.

8. Enhver bygning skal opføres med gavlene mod vest og øst eller nord og syd eller – når sognerådet giver sin tilladelse dertil – orienteret efter retningen af en af de veje, ved hvilke ejendommen er beliggende.

9. Lave tage skal udføres som sadeltag uden afvalmning, og taget skal danne en vinkel mellem 20 og 30 grader med den vandrette plan. Bygninger med udnyttet tagetage eller med højt tag skal tækkes med strå, tegl eller eternitskiffer, og taget skal danne en vinkel mellem 45 og 55 grader med den vandrette plan (jfr. kommunens bygningsreglement § 77, stk. 2).

10. Ydre bygningssider, sokler og tage, skal fremtræde i farver, der er dannet af hvidt, sort eller jordfarverne (okker, terra di siena, umbra, engelskrødt, italienskrødt, dodenkop) eller disse sidste farvers blanding med hvidt, gråt eller sort. Til døre, vinduesrammer og lignende mindre bygningsdele er også andre farver tilladt (jfr. kommunens bygningsreglement § 77, stk. 3 og 4).

11. I øvrigt finder bestemmelserne i kommunens bygningsreglement anvendelse. Opmærksomheden henledes på, at ifølge reglementets § 71, stk. 2, kan der ikke gives tilladelse til udnyttelse af tagetagen i sommerhuse, der er opført med benyttelse af de særlige lempelser i henhold til reglementets kapitel 19.

§ 7. Bebyggelsesforhold i zone 4.

1. I zone 4 må kun opføres bygninger, der tjener ejendommens drift som landbrug, frøavl, skovbrug, gartneri, frugtplantager, fiskeri og hønserier samt funktionærboliger i tilslutning til eksisterende virksomheder og bygninger, der på lignende måde som forannævnte tjener et på stedet naturligt formål, erhverv eller beboelse.

§ 8. Godkendelse af planer og tegninger.

1. Forinden nogen bebyggelse påbegyndes, skal tegninger og planer til denne være godkendt af sognerådet som overensstemmende med byplanen, og bebyggelsen må ikke, hverken ved opførelsen eller senere, forandres i forhold til de af sognerådet godkendte tegninger og planer.

2. For arealer, der tilhører staten, finder bestemmelsen ikke anvendelse, men der skal i stedet af klitdirektoratet, henholdsvis af det af landbrugsministeriet og arbejdsministeriet nedsatte Sandmoseudvalg eller af den statsmyndighed, der måtte træde i stedet for dette udvalg, forhandles med sognerådet. Der forholdes tilsvarende med hensyn til beliggenhed og retning af veje.

3. For de arealer inden for byplanområdet, der støder op til de staten tilhørende arealer, har sognerådet over for Sandmoseudvalget under 25. marts 1949 forpligtet sig til før godkendelsen af vejanlæg, bebyggelse o. l., at forhandle med Sandmoseudvalget. Hensigten hermed er at søge undgået, at der foretages dispositioner, der er i strid med særlige interesser hos staten som ejer af Sandmosearealerne.

§ 9.

Den eksisterende, nu lovlige bebyggelse og brug af grundene må bibeholdes, men ingen udvidelse ved ombygning eller tilbygning og

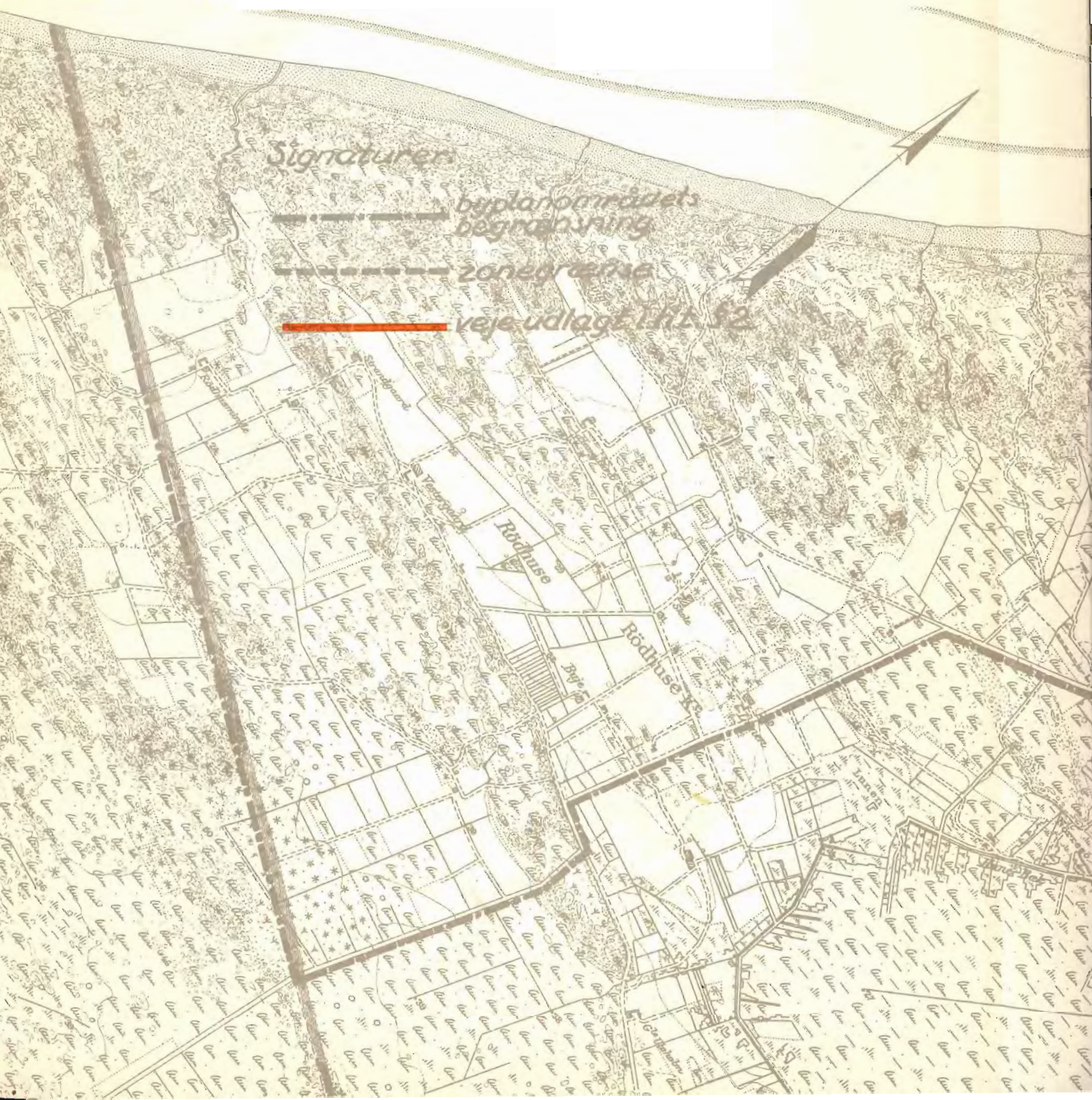
Signaturer:
byplanområdets begrænsning
zonegrænse
vejudlæg jfr. § 2
Rådhuse
Rådhuse Kr.
Lunden

Signaturer:

byplanområdets begrænsning

zonegrænse

vejudlæg jf. lf. §2

Zone 3

Zone 4

Rødhusvej

Rødhusvej K.

Hummelmose

Humlehøj

Zone 1

E

D

C

Zone 3
Zone 3
Zone 3
Zone 4
H.
G.
K.
L.
J.
E.
D.
Steinmark
Riber Gde

Byplan for Saltum-Hune kommune.

Byplanvedtægt nr. 1 vedr. kystområdet.

Oversigtskort 1:20000.

0 500 1000 m.

ingen ny brug må finde sted i strid med byplanvedtægtens bestemmelser.

§ 10. Påtaleret.

Saltum-Hune sogneråd alene har påtaleret med hensyn til overtrædelser af bestemmelserne i denne vedtægt.

§ 11. Lempelser.

1. Mindre betydende lempelser af byplanvedtægtens bestemmelser kan indrømmes af kommunalbestyrelsen, for så vidt præget af det kvarter, som vedtægten søger at skabe, ikke derved ændres.

2. For de af § 8, stk. 2, omfattede arealer kan sådanne lempelser indrømmes af de der nævnte myndigheder.

§ 12.

Med nærværende vedtægt ophører gyldigheden af byplanvedtægt nr. 2 for en del af kystområdet i Saltum-Hune kommune, omfattende visse byplanbestemmelser for matr. nr. 122 c med fl. Hune by og sogn, som godkendt 27. april 1949, og af byplanvedtægt nr. 3 for en del af kystområdet i Saltum-Hune kommune, omfattende visse byplanbestemmelser for matr. nr. 5 g med fl. af Ejersted by, Saltum sogn, som godkendt den 4. december 1950.

§ 13. Ændringer.

Ændringer i byplanvedtægten kan ske efter kommunalbestyrelsens vedtagelse og boligministeriets godkendelse, jfr. reglerne i byplanlovens § 5.

Således vedtaget i Saltum Hune sogneråds møde den 12. dec. 1952.

Niels S. Nielsen,
fmd.

2.kt.j.nr. 32–22–1948.

I medfør af lov om byplaner (lovbekendtgørelse nr. 242 af 30. april 1949) godkendes foranstående af Saltum-Hune sogneråd vedtagne forslag til byplanvedtægt nr. 1 for Saltum-Hune kommunes kystområde.

Boligministeriet, den 19. januar 1953.

P.u.v.
e.b.
E. Høgstrøm.

J.nr. 77/53. IC/IT.

Foranstående byplan begæres tinglyst servitutstiftende på de i byplanens § 1, stk. 2, nævnte ejendomme, herunder også – jfr. byplanvedtægtens § 1 sidste punktum – på de matr. nr., som efter den 23. februar 1951 er udstykket af de anførte.

Forsåvidt enkelte af ovennævnte matr. nr. måtte være noteret som landbrug eller samlet ejendom i forbindelse med andre matr. nr. begæres byplanen lyst på disse andre matr. nr. også.

Anmelder: Hjørring amts vejvæsen
Brinck Seidelinsgade 12,
Hjørring.

Hjørring amts vejvæsen, den 21. februar 1953.

N. L. Dam
amtsvejinspektør.

Foranstående byplan er tinglyst den 24. februar 1953.

BILAG 2.

GUNNAR P. ROSENDAHL
rådgivende civilingeniør

Gentofte, d. 18.8.1952.

Sandmosens vandforsyning og spildevandsafledning

Vandforsyningsanlægenes forudsætninger.

Den eneste fuldstændig betryggende løsning af vandproblemerne er vandforsyning fra vandværk og fuld kloakering, alle andre arrangementer må forblive kompromiser.

For en sommerhusbebyggelse i det foreliggende terræn vil en sådan fuldstændig løsning imidlertid være økonomisk uoverkommelig, der må derfor slækkes på kravene, og dette gøres bedst ved at gøre vandforsyningen så fuldkommen som muligt og udføre spildevandsafledningen noget mere primitivt.

Terrænet i Sandmosen er meget sumpet og vandrigt. Overfladevandet er i ubehandlet tilstand ganske uegnet som brugs- og drikkevand, da det er stærkt jern- og humusholdigt. Ved en bebyggelse i terrænet vil overfladevandet tillige være udsat for infektion.

De eksisterende brønde er alle lidet dybe overfladebrønde, og prøver, der er blevet udtaget til bakteriologisk undersøgelse fra nogle af brøndene, viser, at disse med en enkelt undtagelse er infektiøse.

Terrænet består af marine aflejringer fra stenaldersænkningen, herunder findes på de steder, hvor prøveboringerne er udført, skrivekridt i en dybde af 18–25 m. En grundvandsindvinding må baseres på boringer til dette skrivekridt.

Vandbevægelsen i undergrunden går i hovedsagen fra øst mod havet i vest, idet dog de større klitmassiver vil afbøje bevægelsen i de øvre lag.

Klitmassivernes udstrækning er for ringe til, at vandforsyningsanlæg, f. eks. abbesinierbrønde, kan baseres på det vand, der er akkumuleret i dem.

Valg af vandforsyningsanlæg.

Ved en spredt sommerhusbebyggelse som den foreliggende ville det være mest nærliggende at søge vandforsyningen dækket gennem brønde.

Det er imidlertid ikke muligt at placere brøndene inde imellem bebyggelsen, da de her hurtigt vil blive forurenede, bl. a. fordi der som nævnt ikke kan udføres en fuldstændig kloakering. Den i »Normalsundhedsvedtægten« foreskrevne minimumsafstand på 50 m mellem drikkevandsbrønde og sivebrønde el. lign. er ganske utilstrækkelig her, hvor den biologiske selvrensning i den porøse grund med den høje »grundvandstand« er ganske ringe.

Skal brøndene placeres forsvarligt, må de lægges 150–200 m øst for bebyggelserne, således at der haves en nogenlunde sikkerhed for, at der ikke siver spildevand ned til dem. Dette vil bevirke, at beboerne i de vestligst beliggende huse vil få meget langt til en brønd. En gennemgang af bebyggelserne viser endvidere, at det kun vil være muligt at placere ganske få brønde, der tilfredsstiller dette hygiejniske krav. Da vandet i disse overfladevandsbrønde ydermere er af en ringe kvalitet (jern og humus) må en løsning af vandforsyningsproblemet alene gennem brøndanlæg anses for så utilfredsstillende, at den må forkastes.

Et vandværk, der er fælles for flere bebyggelser, kan baseres enten på overfladevandet eller på vand fra en boring til skrivekridtet.

Et overfladevandværk må placeres i passende afstand øst for bebyggelsen, og vandet må underkastes en behandling, således at den væsentlige del af jernet og humusstofferne fjernes, ligesom det vil være nødvendigt at desinficere vandet ved kloring.

Med henblik på udførelsen af vandværker baseret på grundvandet, er der blevet udført 2 prøveboringer (se nedenfor). Da disse har givet tilfredsstillende resultater, bør vandforsyningsanlæggene baseres på boringer, idet overfladevandværker altid er dyrere i drift og anlæg og har den mangel, at deres driftssikkerhed i høj grad er afhængig af den rette pasning.

Prøveboringernes placering.

Prøveboring nr. 1 er placeret i en klitlomme på arealet nord for Havgården (se plan 7). Ved valget af prøveboringernes placering og dermed placeringen af et eventuelt fremtidigt vandværk er der taget det videst mulige hensyn til en gunstig beliggenhed af vandværket i forhold til den skitserede bebyggelse, således at ledningslængderne bliver de mindst mulige, og således at hovedparten af bebyggelsen ligger vest for boringen. Da grundvandsstrømmen som nævnt går i retning øst-vest, vil der ikke bestå nogen nævneværdig infektionsfare fra den bebyggelse, der ligger vest for boringen, når en passende afstand overholdes, medens sivedrænene fra en bebyggelse øst for boringen altid vil frembyde en vis fare.

I henhold til lov nr. 54 af 31. marts 1926 om vandforsyningsanlæg skal spørgsmålet om vandindvindingsretten for det pågældende vandværk behandles af en landvæsenskommission. I henhold til nævnte lovs § 11 skal landvæsenskommissionen fastsætte en beskyttelseszone, inden for hvilken der ikke må afledes spildevand på en sådan måde, at dette kan medføre forureningsfare for grundvandet. Man må således være forberedt på, at et sådant forbud kan forhindre en mindre del af den skitserede bebyggelse med sivedræn nærmest vandværket, specielt den del af bebyggelsen, der ligger øst for boringen.

Prøveboring nr. 2 er som nr. 1 placeret centralt i bebyggelsen i en østlig klitlomme (se plan 9).

I øvrigt gælder det oven for anførte vedrørende vandindvindingsret, beskyttelseszone, forureningsfare m. v. også for denne boring. Det projekterede store sivedrænanlæg må selvsagt anbringes neden for beskyttelseszonen, dog skal den endelige placering godkendes af landvæsenskommissionen.

Ud over disse to boringer bør der senere, når bebyggelsen gør det aktuelt, udføres boringer ved Blokhus, Egvands Bakker og ved Tranum Strand.

Resultat af prøveboringer.

Hos DGU er indhentet følgende oplysninger om de gennemborede lag:

Boring nr. 1 (ca. 650 m nord for Havgården)

0	–1,5 m	sand, lysegråt sv. brunligt, fint kalkfrit
1,5	–7,5 m	sand, lysegråt, fint, kalkfrit
7,5	–17,75 m	sand, blågråt, fint med skalfragmenter
17,75	–18,70 m	ler, blågråt, p.st. sort, st. finsandet med enkelte skalfragmenter,
o.	18,70 m	sand, lysegråt, med brokker af skrivekridt
18,70	–38,78 m	skrivekridt

Boring nr. 2 (ca. 300 m vest for Strandgård)

0	–1,5 m	sand, lyst, brunligt, meget fint, kalkfrit
1,5	–8,0 m	sand, lysegråt, meget fint, kalkfrit
8,0	–12,0 m	sand, grønligtgråt, fint m. enkelte skalfragmenter
12,0	–18,46 m	sand, fint gråt til svagt grønligt m. få skaller
18,46	–20,86 m	ler, blågråt, finsandet m. skaller
20,86	–25,75 m	sand og grus, blåliggråt med få sten og skaller
25,75	–50,00 m	skrivekridt.

Det ses altså, at der, hvad der ikke på forhånd var ventet, findes vandførende skrivekridt i en forholdsvis ringe dybde lige under lagene fra stenaldersænkningen. Endvidere har man konstateret, at der ovenover det vandførende lag findes et 1–2 m tykt lerlag, der må antages i nogen grad at kunne medvirke til at beskytte grundvandet mod forurening fra oven.

Fra brøndborer Højfeldt foreligger følgende oplysninger om vandspejlshøjden og boringernes ydeevne:

Boring nr. 1:

Vandrejsning: 0,54 m under terræn.

Prøvepumpning: 10,8 m^3 pr. time med 6,15 m sænkning sv.t. en specifik kapacitet på 0,49 l/sec/m.

På grund af denne borings særlige beliggen-

hed var det befrygtet, at boringen ved langvarig og intensiv pumpning skulle give saltvand. Der blev derfor foretaget en prøvepumpning, hvor der uafbrudt i 92 timer blev oppumpet 10,8 m³/h med en vandspejlssænkning på 6,15 m. Kloridjonkoncentrationen blev ved prøvepumpningens begyndelse og slutning bestemt til 31 mg/l respektiv 32 mg/l. Da der således ikke var nogen påviselig stigning i kloridjonkoncentrationen, og da smagsgrænsen for klorider ligger ved et indhold på ca. 600 mg/l, er der ingen grund til at nære betænkeligheder.

Boring nr. 2:

Vandrejsning: 2,54 m under terræn.

Prøvepumpning: 13 m³ pr. time med 1,80 m sænkning sv.t. en specifik kapacitet på 2,0 l/sec/m.

Som det fremgår heraf, er boring nr. 2 betydelig mere ydedygtig end boring nr. 1, hvis kapacitet kun kan betegnes som antagelig.

Regner man med et indbyggerantal i hver af de to forsyningsområder på 1500, sættes det gennemsnitlige døgnforbrug til 100 l/indb. og det maksimale døgnforbrug til det dobbelte må et råvandspumpeanlæg dimensioneres for en maksimal oppumpning på 24 m³ pr. time.

En oppumpning af denne størrelse må for et vandværk beliggende ved boring nr. 1 fordeles over flere boringer. Af boring nr. 2 vil det teoretisk være muligt at oppumpe 24 m³ pr. time, idet vandstanden, forudsat proportionalitet mellem sænkning og oppumpning, kun herved vil sænkes til ca. 6 m under terræn. Da den specifikke kapacitet muligvis er ringere ved den større oppumpning og efterhånden vil kunne aftage på grund af tilstopning af boringen, og da grundvandstandens højde vil kunne variere en del efter nedbørsmængden, må man imidlertid regne med en vis »sænkningsreserve«. En sådan sænkningsreserve kan her kun opnås ved at sænke råvandspumpen tilstrækkeligt langt ned under terræn, idet en borerørspumpe med en kapacitet på 24 m³/time ikke kan gå ned i en 4½″ boring. Som følge heraf må man ligeledes her regne med at fordele vandmængden over flere boringer. Der vil dog naturligvis intet være i vejen for, at de udførte boringer forsåvidt angår vandmængderne kan indgå i vandindvindingsanlægene, ligesom man også kan basere en »første udbygning« med en mindre vandmængde (5–10 m³ pr. time) på dem. Efterhånden som bebyggelsen vokser, må boring nr. 2 da suppleres med en 6″ boring og boring nr. 1 med mindst én 6″ boring.

Kemisk og bakteriologisk undersøgelse.

Fra begge boringer er udtaget prøver til kemiske og bakteriologiske analyser, hvis resultater fremgår af de fremsendte bilag fra Qvists laboratorium i Århus.

Den bakteriologiske undersøgelse af vandet fra boring 1 viser et kimtal på 24 og fra boring nr. 2 et kimtal på 85. Der er ikke fundet laktoseforgærende- eller colibakterier i vandet. I begge tilfælde er kimtallet mindre end 100, der i normerne »Almindelige forskrifter vedr. udførelse af private fællesvandværker« er angivet som en øvre grænse. Bakteriernes tilstedeværelse skyldes formentlig en forurening hidrørende fra det skyllevand, der anvendtes under boringernes udførelse. Det skal bemærkes, at prøverne er udtaget inden den lange prøvepumpning, og det må antages, at man efter tilstrækkelig lang tids pumpning vil kunne få vandet kimfrit.

De kemiske analyser fra boring 1 og 2 viser, at vandet er henholdsvis middelhårdt og blødt. Kalkaggressiv kulsyre findes ikke. Indholdet af ammoniak, kaliumpermanganattallet og iltforbruget ligger alle under det af normerne tilladte. De relativt høje værdier må ses i forbindelse med kimtallene og må formodes at blive mindre ved længere tids pumpning. Indholdet af klorid og sulfat er ringe, ligesom jern og mangan også kun findes i ganske ringe mængde. Reaktionstallet pH er for boring 1's vedkommende normalt, medens pH-værdien for vandet fra boring 2 er 8,20, hvor normerne kun tillader 8,0. Efter hvad der oplyses fra Qvist's laboratorium, findes der imidlertid ikke karbonatjoner (soda) i vandet, så den høje pH-værdi skyldes formentlig opslemmet kalk.

De supplerende undersøgelser af vandets indhold af opløste luftarter gav til resultat, at vandet fra boring 1 indeholder 4,4 ml/l og vandet fra boring 2 7,3 ml/l methan. Svovlbrinte fandtes ikke i vandet fra nogen af boringerne.

Tilstedeværelsen af methan i vand, når det kan påvises i en mængde af over 0,4 ml/l vil, idet methanbakterierne forbinder sig med den i vandet opløste ilt, bevirke en kraftig bakterievækst i beholderen og ledningsnet, der efter-

hånden vil kunne fyldes med bakterieslim. Det vil derfor være absolut påkrævet at fjerne methanen, inden filtreringen finder sted, for at vandet skal kunne betegnes som tilfredsstillende til drikke- og husholdningsbrug. En tilstrækkelig effektiv fjernelse af methanen kan undertiden volde vanskeligheder. Den i det foreliggende tilfælde bedst egnede metode vil være den såkaldte afblæsningsmetode, hvorefter vandet i en særlig beholder gennemblæses med luft, der river methanen med sig. Efter afblæsningen må vandet filtreres for at tilbageholde den bakterieslim, der uundgåeligt dannes under afblæsningen. Afblæsningen skal drives så vidt, at vandet efter filtreringen indeholder opløst ilt i en mængde af ca. 4 mg/l. Metoden er patenteret af civilingeniør C. H. Pape, og har i de tilfælde, hvor den er anvendt, vist sig effektiv.

Resultatet af de udførte prøveboringer er kort sagt, at det vil være muligt at placere vandforsyningsanlæg de pågældende steder. Der må imidlertid træffes foranstaltning til fjernelse af methanen, og ved fuld udbygning af bebyggelsen må de udførte boringer suppleres.

Vandledningsnettet.

Da det er tanken overalt at placere bebyggelserne ved foden af klitterne, vil det være naturligt at lede spildevandet bort i retningen ud fra klitterne, og da vandforsyningsledningerne ikke bør krydse igennem den af spildevandet inficerede undergrund, må de føres frem bag om bebyggelserne.

Vandledningerne bør lægges i frostfri dybde, d. v. s. 1,2–1,4 m under terræn. Den besparelse, der opnås ved at lægge ledningerne i ikke frostfri dybde, er ret ringe, medens de hermed forbundne ulemper er store. Ledningerne skulle således hvert efterår tømmes for vand, og da ledningerne føres frem i det småkuperede terræn bag bebyggelserne, bliver der utallige dybdepunkter, hvor der skal træffes særlige arrangementer til undgåelse af forurening af ledningsnettet efter aftømningen, ligesom faren for frostsprængninger ved mangelfuld tømning er til stede. Anvendelsen af ledninger i ikke frostfri dybde er formentlig kun hensigtsmæssig på arealer, der har ensidigt fald, og hvor man derfor kan nøjes med få dybdepunkter.

Til illustration af princippet for vandledningsnettets ledningsføring er vist en skitsemæssig løsning for en del af bebyggelsesområde II, jfr. plan 7.

Fra vandværket føres en hovedledning fra igennem bebyggelsen; fra hovedledningen udgår stikledninger til de enkelte huse og bebyggelsesgrupper; hvor der er udført et fælles afløbssystem til et sivedræn, kan vandstikket godt føres ind imellem husene, da grunden ikke er forurenet her, medens vandstikket ved de øvrige former for spildevandsafledning som nævnt må føres frem bag om bebyggelserne. Da formentlig ikke alle bebyggelserne vil få råd til at få indlagt vand, må der langs hovedledningen afsættes offentlige tapsteder, hvor beboerne kan hente vandet.

Spildevandsafledning ved enkelthuse og bebyggelsesgrupper.

For den foreliggende spredte bebyggelse vil det være for bekosteligt at udføre en fuldstændig kloakering, men når der sørges for en betryggende vandforsyning gennem vandledningsnet fra vandværker, skulle det ikke være uforsvarligt at lade spildevandet sive bort i grunden. Som følge af den høje »grundvandstand« kan sivebrønde dog ikke benyttes.

Den simpleste form for spildevandsafledning, hvor køkken- og vaskevand efter brugen blot slås ud på terrænet, er udmærket anvendelig, hvor bebyggelsen består af fritliggende enkelthuse uden installationer.

Har husene køkken- og vaskeinstallationer, kan spildevandet samlet ledes gennem et fedtfang til en stenfaskine umiddelbart ved huset, som vist på arrangementsskitsen under type A. Til stenfaskiner må aldrig ledes W.-C.-vand.

Ønskes i stedet for tørklosetter W.C.-installationer, må der træffes særlige foranstaltninger til bortskaffelse af spildevandet. Det foreslås, at der i sådanne tilfælde anvendes sivedræn, hvortil anlægsudgiften vil være overkommelig for den enkelte lodsejer.

Et sivedrænanlæg er på arrangementsskitsen vist under type B. Spildevandet ledes først igennem et husspildevandsrensningsanlæg, hvor vandet underkastes en simpel mekanisk rensning, herfra ledes det til et system af parallelle drænrørsstrenge i ringe dybde.

Rensningsanlæget består af to serieforbundne rådnetanke, der udføres efter det såkaldte »Septictankprincip«. Erfaringen har vist, at af-

løbet fra disse tanke, hvor der ikke alene sker en bundfældning af de opslemmede stoffer, men også en nedbrydning af kaloiderne, er bedre egnet til nedsivning i jorden end afløbet fra de stærkt opreklamerede husspildevandstanke efter Emscherbrøndprincippet. Endvidere er rådnetankene enkle i konstruktionen, kræver ringe dybde og er simple at passe.

Af hygiejniske og æstetiske grunde kan rådnetankens afløbsvand, der er infektiøst og stinkende, ikke ledes fra spildevandstankene direkte ud i en åben grøft el. lign. Under de givne forhold, hvor grunden består af porøst sand, er den mest ideelle løsning et sivedrænanlæg, hvor spildevandet fordeles over et større areal umiddelbart under jordoverfladen, således at det kommer til at passere igennem de biologisk mest aktive øvre jordlag. Ved denne fremgangsmåde bliver det mekanisk forrensede spildevand dels biologisk renset under medvirken af den luft, der findes i den porøse grund, og dels vil spildevandet gennem kapilarvirkningen blive tilført planterødderne.

I U.S.A., hvor sivedrænanlæg har været i brug igennem mange år, har disse vist sig tilfredsstillende i drift. I Tyskland har man efter den anden verdenskrig genoptaget metoden og har efter forsøg udført en række vellykkede anlæg.

Til sivedræn benyttes almindelige drænrør med en diameter på 8–10 cm. De lægges som parallelle strenge med ca. 2 m's afstand. Rørene lægges normalt med overkanten 0,50 m under terræn; hvor rørene ikke vil blive udsat for oppløjning, behøver de blot et dækkende jordlag på 0,25 m. Da der ved de biologiske processer i grunden udvikles en vis varme, er drænene ikke udsat for tilfrysning.

Rørstrengene udgår fra en fordelingsrende, hvortil afløbet af spildevandstanken føres; ligeledes afsluttes systemet af en tværgående rende med et par ventilationsrør, der føres op over terræn.

For hver beboer, der er tilsluttet anlægget, skal der lægges 10–15 lb. m. drænrør.

Det må stærkt anbefales, at der fra det offentliges side føres kontrol med udførelsen af spildevandsanlægget, idet der erfaringsmæssigt er en tilbøjelighed til, at tankene udføres for små, ligeledes må det påses, at arealet med sivedræn ikke krydses af vandledninger.

Rensningen af rådnetankene bør udføres ved det offentliges foranstaltning. Da dette arbejde er en yderst modbydelig proces, afholder beboerne sig i reglen fra det, med det resultat, at tankene i løbet af få år slammer til og er aldeles nytteløse. Normalt skal sådanne tanke tømmes to gange årligt, men i dette tilfælde, hvor der er tale om en feriebebyggelse, er det formentlig tilstrækkeligt med en årlig tømning hvert forår.

Ved bebyggelsesgrupper bør der udføres en samlet spildevandsafledning for hver enkelt gruppe. Har samtlige huse i gruppen kun køkken- og vaskeinstallationer, kan spildevandet ledes gennem et fællesfedtfang til et sivedrænanlæg som vist under type C på arrangementsskitsen. Har husene tillige W.C.-installationer, må spildevandet passere et lille mekanisk husrensningsanlæg, før det ledes til sivedrænene, som vist under type D.

I tilknytning til den side 63 nævnte skitsemæssige løsning af vandledningsnettet for en del af bebyggelsesområde 2, jfr. plan nr. 7, er tillige i princippet skitseret, hvorledes de forskellige typer af spildevandsarrangementer kan udføres og varieres i det foreliggende terræn.

Spildevandsafledning ved feriebyer.

Ved feriebyerne må en fuldstændig kloakering anses for absolut nødvendig.

Spildevandet ledes til et fælles rensningsanlæg, hvor det underkastes en mekanisk rensning. Herfra ville det være æstetisk og hygiejnisk uforsvarligt at lede spildevandet direkte ud i de bække, der løber forbi de to feriebyer, idet disse vandløb vil blive yndede tilholdssteder for bebyggelsernes børn.

Den mest almindelige fremgangsmåde i et sådant tilfælde er en efterrensning i et biologisk dråbefilter. Da anlægget imidlertid ikke vil være i kontinuerlig drift, men kun kommer i brug i sommermånederne, og da der går nogen tid med at få indarbejdet filteret og få dannet den nødvendige filterhud, vil det betyde, at spildevandet for en stor del kommer til at passere ganske uforandret gennem filteret. Et biologisk dråbefilter må derfor anses for uegnet i det foreliggende tilfælde.

Til erstatning for den biologiske efterrensning kunne anvendes en desinficering ved tilsætning af klor til afløbet fra rådnetankene. Det maskinelle udstyr til et klordoseringsanlæg er imidlertid temmelig kompliceret og kræver, ligesom den rette tilpasning af klordoseringen,

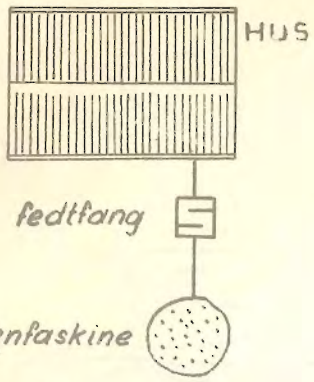

Type A.

enkelthus uden w.c.-installation

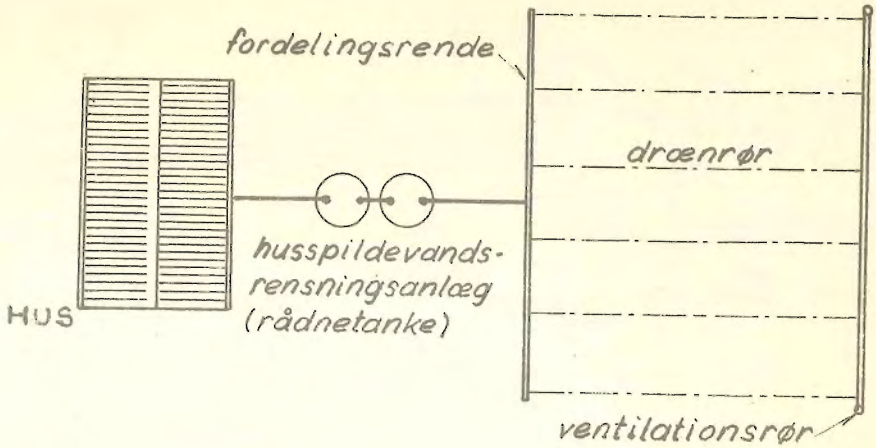

Type B

enkelthus med w.c.-installation

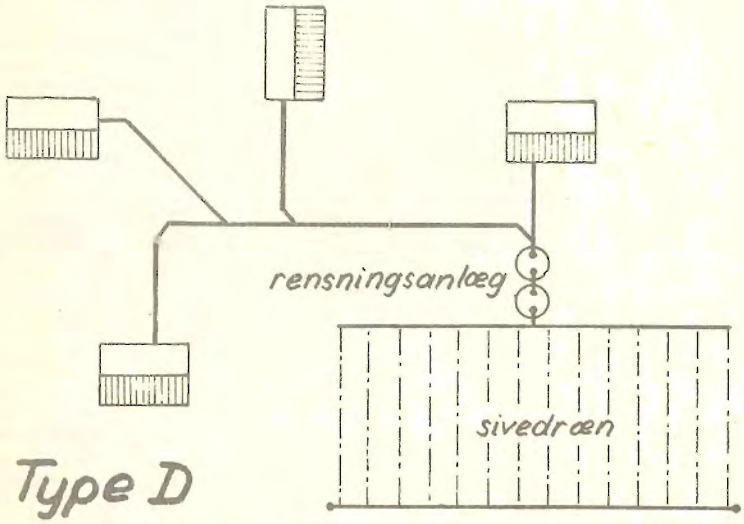

Type D

bebyggelses-gruppe med w.c.-installation

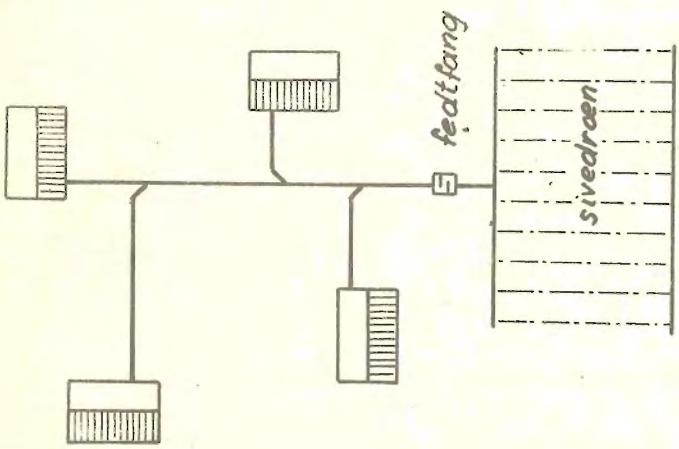

Type C

bebyggelses-gruppe uden w.c.-installation.

Sandmosen

Arrangementsskitser for spildevandsafledning

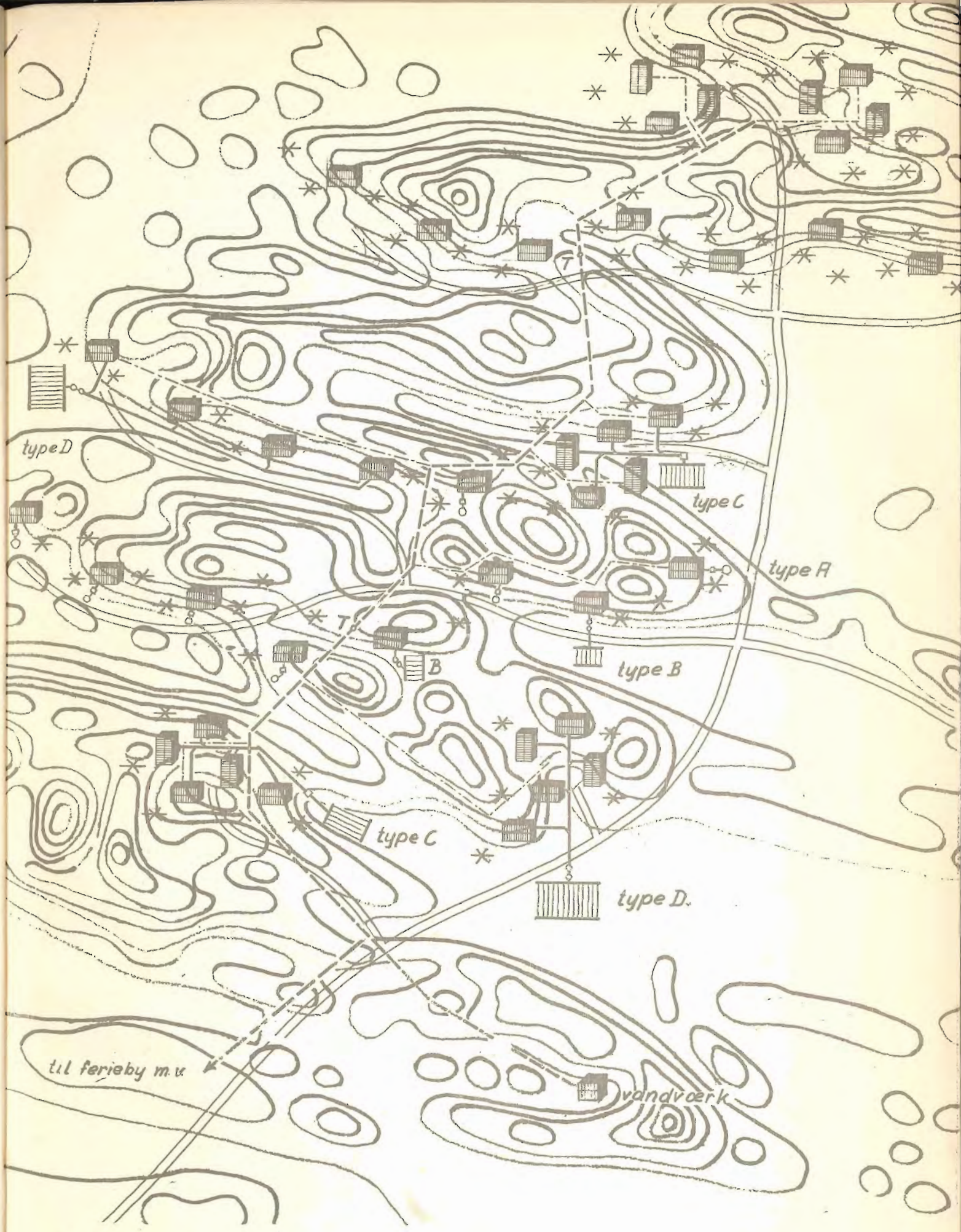

Signaturer

— — hovedvandledning

—·— vandstikledning

——— spildevandsledning

—o—T offentligt tapsted

Sandmosen

Principskitse for vandforsyning og spildevandsafledning

en vis teknisk indsigt. Da man ikke kan forvente at have tilstrækkeligt kvalificeret arbejdskraft til rådighed på dette sted, må denne metode ligeledes frarådes.

En farbar fremgangsmåde til efterrensning af spildevandet haves i etableringen af et nedsivningsanlæg. På planerne er der ved begge feriebyerne markeret et areal, der kan benyttes til dette formål. Arealerne er i begge tilfælde beliggende syd-sydøst for feriebyerne i godt 300 m's afstand fra bebyggelsen og i endnu større afstand fra vandværksboringerne. Endvidere er arealerne således beliggende, at spildevandet af den øst-vestgående strøm i undergrunden ikke føres ned mod boringerne. Spildevandet vil herefter have gennemgået en »biologisk rensning« ved nedsivningen og en kraftig filtration på vejen til bækkene, før det træder frem i disse.

På grund af manglende fald må spildevandet efter rensningsanlægget opsamles i en pumpebrønd for herfra at pumpes over til nedsivningsarealet.

Spildevandet kan spredes ud over arealet på forskellig måde.

Ved anvendelse af regnkanoner, der sprøjter spildevandet i fintfordelt stand ud over arealet, opnår man den mindst mulige anlægsudgift. Anlægget giver erfaringsmæssigt ikke lugtmæssige ubehageligheder, men der dannes tågeskyer, der føres bort af vinden, og som giver et ækelt nedslag på alle genstande. Det oversprøjtede areal er erfaringsmæssigt mindre velegnet til græsning på grund af de mange sygdomskim fra spildevandet, og da anlægget endvidere kræver megen pasning, er det uegnet i det foreliggende tilfælde.

Ved anvendelsen af nedsivningsbassiner bliver meget flade bassiner skiftevis fyldt med spildevand og tørlagt ved infiltration i undergrunden. Et sådant anlæg arbejder ikke lugtløst, og da det tillige kræver stadig pasning, egner det sig heller ikke i det foreliggende tilfælde.

Tilbage står anvendelsen af sivedrænanlæg efter det under enkelthuse omtalte princip. Drænsystemet opdeles i en række mindre enheder, der efter behov kan kobles ud eller ind. Da et sådant anlæg kræver et minimum af pasning og arbejder uden æstetiske og hygiejniske gener, frembyder det den bedst mulige løsning.

sign. G. P. Rosendahl.

BILAG 3.

KLITDIREKTORATET
Vejers pr. Oksbøl. Tlf. Vejers 6.

Stempel Øre.

KONTRAKT

Mellem klitdirektoratet for landbrugsministeriet som ejer af klitplantage og er under forbehold af landbrugsministeriets godkendelse (jfr. landbrugsministeriets skrivelse af 29. april 1933, j. nr. g. 259) oprettet følgende kontrakt angående leje af et areal af klitplantage, hvorpå der agtes / er opført een bolig.

1. Det lejede areal er en del af matr. nr. og er på m².

2. Den årlige leje er kroner, som erlægges hvert års 1. forud for det kommende år og betales til klitplantage pr.
   Lejemålet tager sin begyndelse den 1. 19 og vedvarer uopsigeligt i 10 – ti – år.
   Ingen form for fremleje er tilladt uden klitvæsenets tilladelse, og lejemålet kan ikke uden ministeriets billigelse overlades til nogen anden. Ved overdragelse til anden lejer må lejeren betale et gebyr af 20 kr., som erlægges samtidig med overdragelsen.

3. Lejeren skal stedse holde arealet fri for sandflugt, og om det forlanges, holde det indhegnet med ståltråds- eller tremmehegn.

4. Adgangen til det lejede areal må kun ske ad de lejeren anviste veje, til hvis vedligeholdelse samt til vedligeholdelse af brandlinier lejeren er pligtig at yde et passende bidrag, der indtil videre er kr. årligt.

5. På det lejede areal må opføres / er opført een bolig, hvis ydre skal / er godkendes / godkendt af klitdirektøren, og hvori der ikke må findes åbent ildsted (pejs, kamin o. lign.). Andre bygninger må ikke opføres uden klitdirektoratets tilladelse. Husets omgivelser må holdes ryddeligt og ordentligt. Affald o. lign må ikke henkastes på plantagens areal. Husets placering på grunden skal ske efter aftale med klitvæsenet.

6. På det lejede areal må ikke drives nogen art af erhvervsvirksomhed: forretning, pensionat o. lign. uden klitdirektoratets tilladelse, og uden at der samtidig sker en regulering af lejeafgiften.

7. Lejeren er underkastet klitvæsenets almindelige bestemmelser angående forsigtighed i brug af ild og med hensyn til fred og orden i plantagen, på vejene og det lejede areal. Hugst af den på arealet stående træbestand må kun foretages af klitvæsenet og ikke af lejeren.
   Jagtretten forbeholdes klitvæsenet.
   Når lejemålet ophører, må den lejeren tilhørende bygning fjernes inden for en af klitdirektoratet fastsat tid. I modsat fald tilfalder den klitvæsenet som ejendom. Såfremt lejeafgiften nogensinde udebliver over forfaldstid eller denne kontrakt misligholdes, har lejeren forbrudt sin ret efter kontrakten og er da pligtig til foruden straks at bortfjerne den på arealet værende bygning at betale klitvæsenet de med lejemålets ophør i utide forbundne udgif-

ter og erstatte ethvert tab, der herved måtte påføres klitvæsenet.

8. Eventuelle på lejerens bygninger påhvilende skatter og afgifter betales ene af lejeren. Udgifter til renovationsordning o. l. er klitvæsenet uvedkommende og betales af lejeren.

9. I søgsmålstilfælde kan sagen efter forudgået klage til forligskommissionen i den retskreds, hvor det lejede areal er beliggende, samt efter stævning som til indenherreds mand, forkyndt på lejerens bopæl, af klitdirektoratet anlægges ved retskredsens domstol.

10. Udgifter ved stempling af denne kontrakt afholdes af lejeren.

Som ejer på landbrugsministeriets vegne:
Klitdirektoratet, d.

Som lejer:

BILAG 4

EKS 1. PLACERING AF SOMMERHUSE

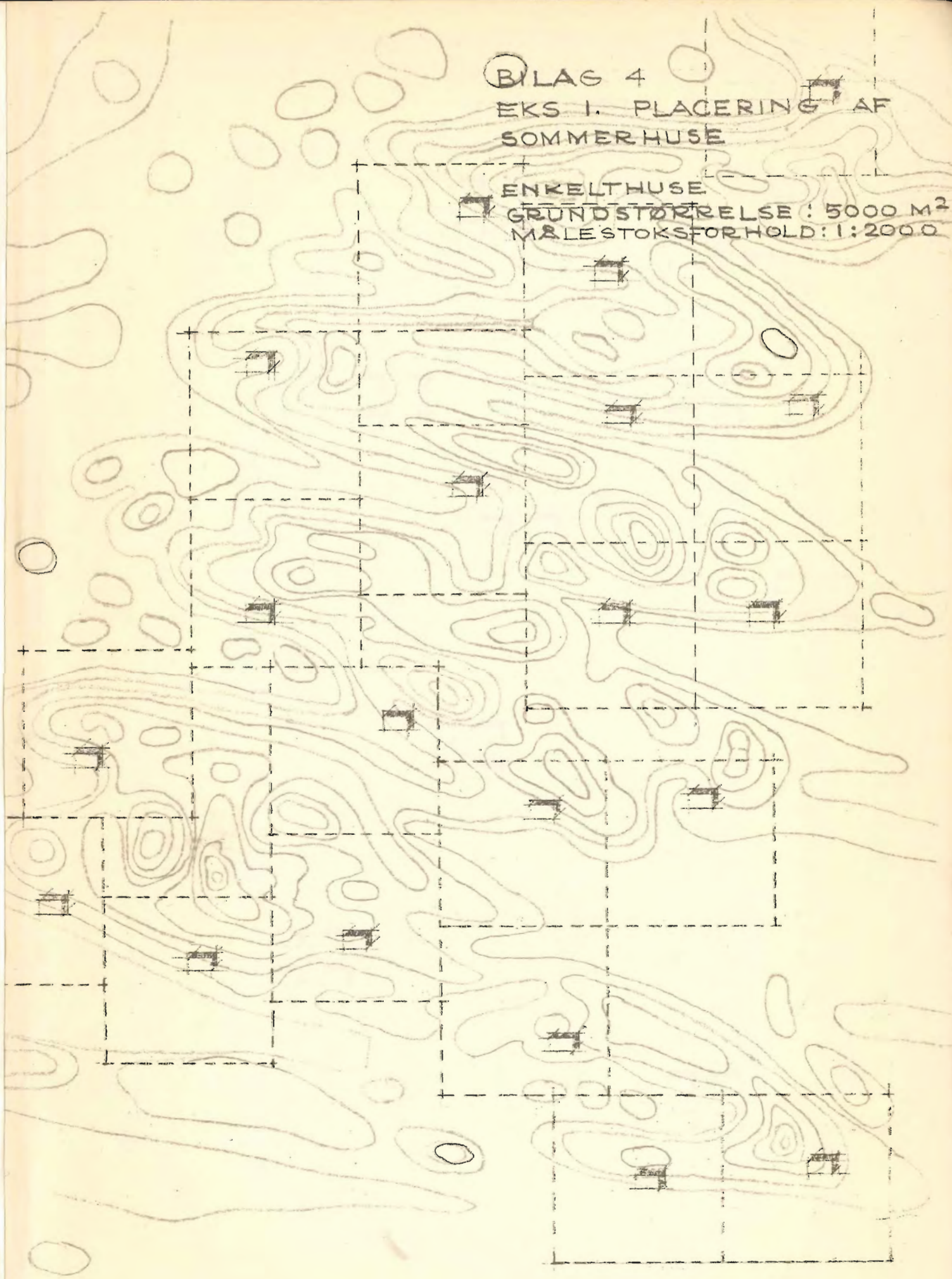

BILAG 5
EKS. 2 PÅ PLACERING AF
SOMMERHUSE I KLITTERRÆN

GRUPPEHUSE:
MÅLESTOKSFORH. 1:2000

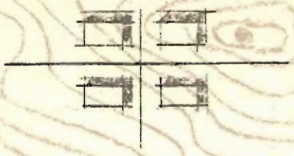

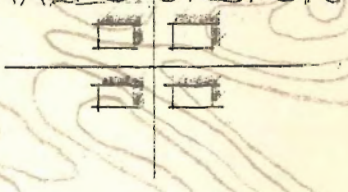

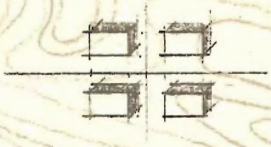

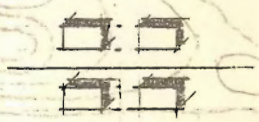

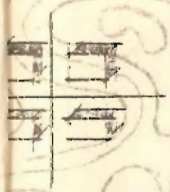

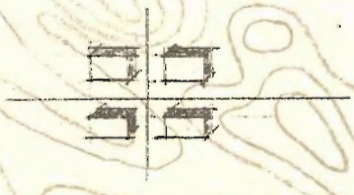

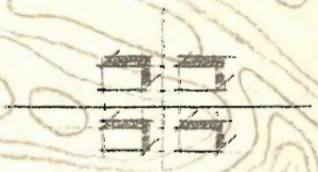

SANDMOSEN
PLAN 1 DISPOSITIONSPLAN

LODGRÆNSER

GRÆNSE FOR STATENS AREALER

VEJE NYANLAGTE ELLER HOVEDISTANDSATTE

FORSLAG TIL NYE VEJE

KULTIVEREDE AREALER

LANDBRUGSMÆSSIGT UDNYTTEDE AREALER

EKSISTERENDE BEPLANTNING INDTIL 1·7·1954

FORESLÅET TILPLANTNING

KLITFREDNINGSLINIER I HENH· T· LOV AF 29·3·1867 OG LOV AF 11·5·1935

FORESLÅET FREDNINGER

FORSVARSMINISTERIETS SKYDETERRÆN

SOMMERHUSOMRÅDER

PARKERINGSPLADSER

LEJRPLADSER

PLAN	6	BEBYGGELSESOMRÅDE I
PLAN	7	BEBYGGELSESOMRÅDE II
PLAN	8	BEBYGGELSESOMRÅDE III
PLAN	9	BEBYGGELSESOMRÅDE IV
PLAN	10	BEBYGGELSESOMRÅDE V
PLAN	11	BEBYGGELSESOMRÅDE VI

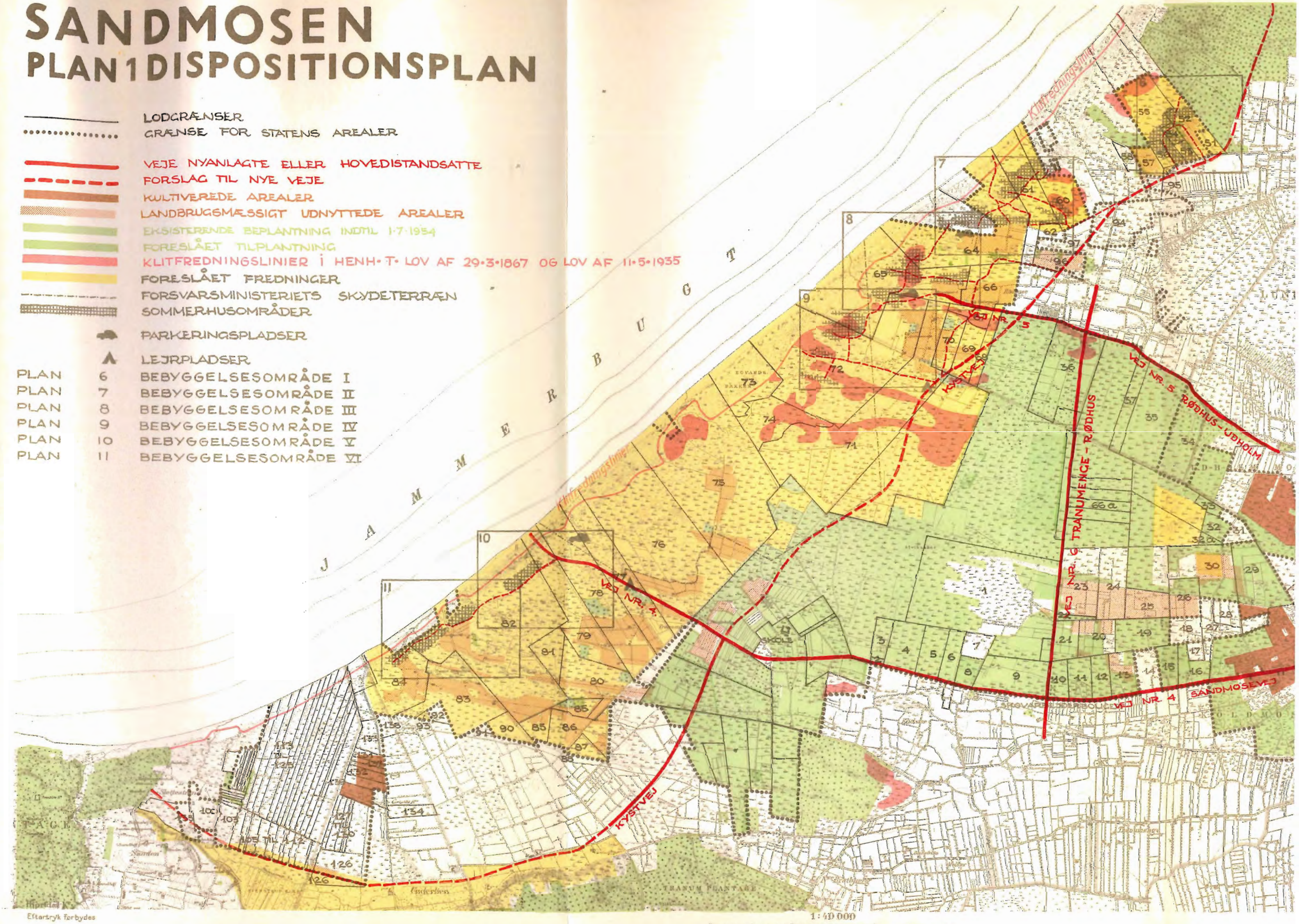

1:40 000

Eftertryk forbydes

SPLAN

NDSATTE

EALER

V AF 29·3·1867 OG LOV AF 11·5·1935

RÆN

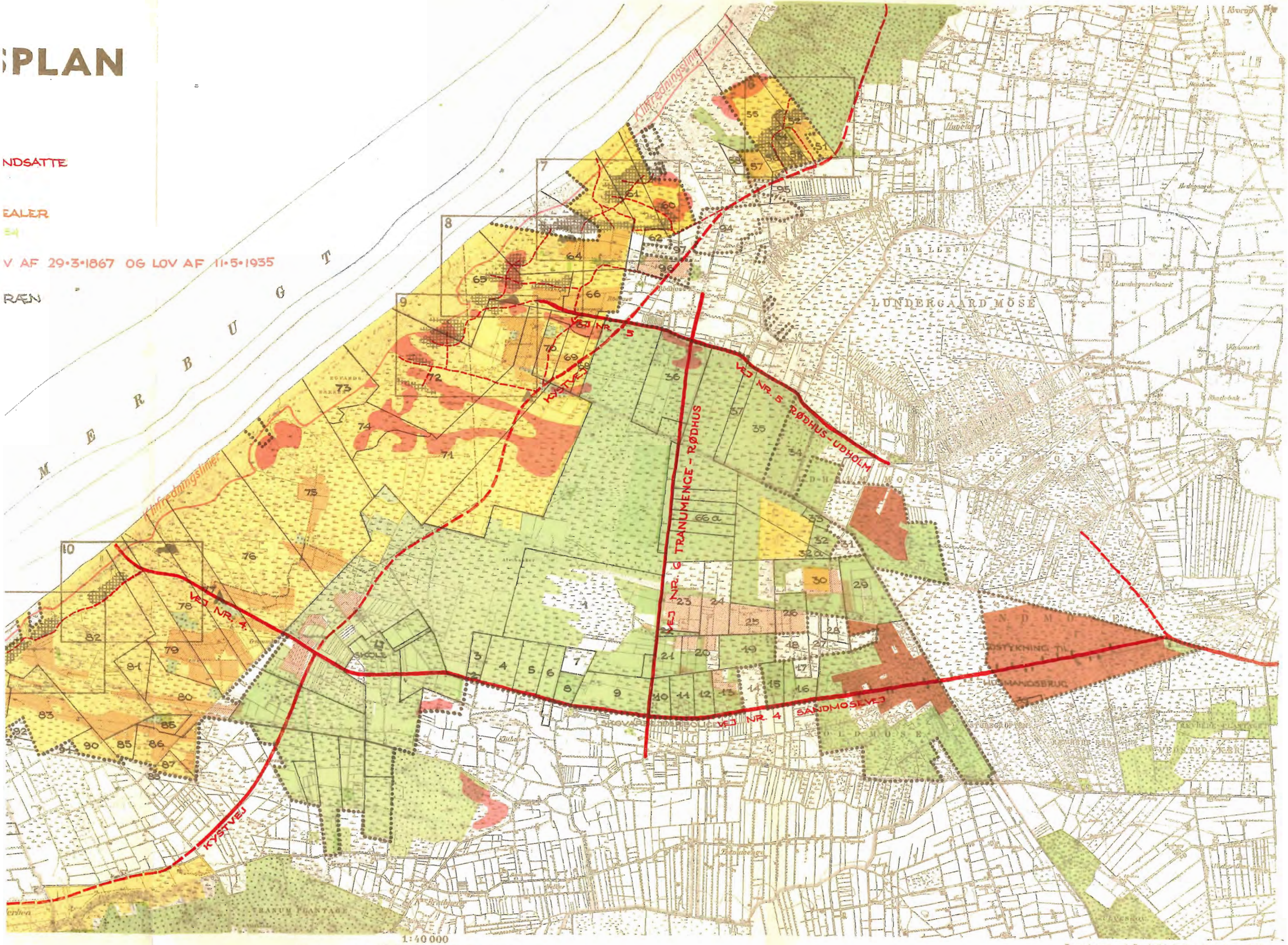

SANDMOSEN

PLAN 2

..... GRÆNSER FOR STATENS AREALER

1 : 100 000

1 0 2 4 6 8 10 km

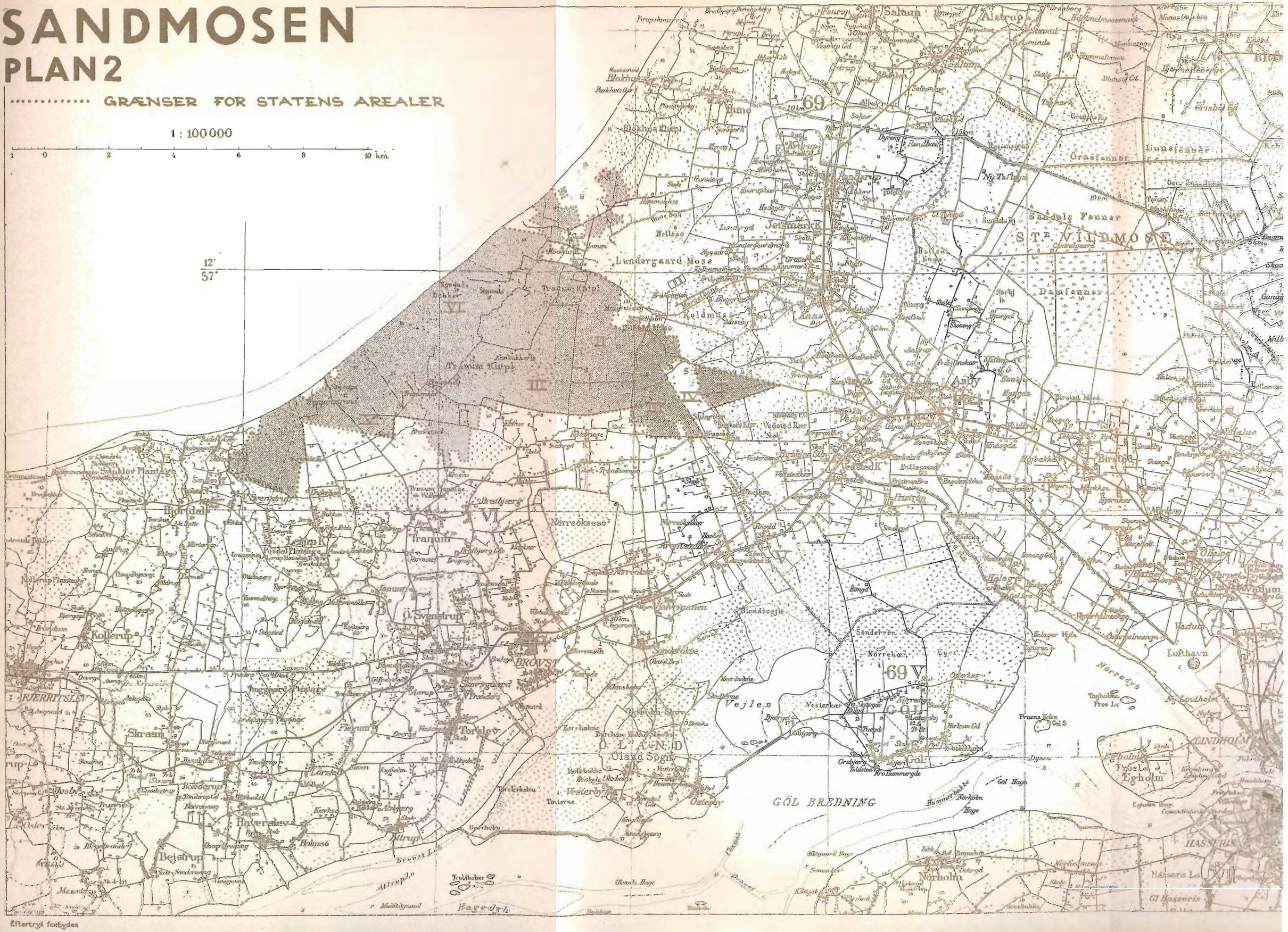
12'
57°
Tranum Klitplantage
Vejlby Plantage
Hjortdal
Kollerup Plantage
Kollerup
Lemup K
Tranum Klitplantage
Tranum
Strathjerg
Nørreokseso
Janum
Ø. Svenstrup
Hald Ege
Hald Ege Mølle
Hald Ege Plantage
Hald Ege Mose
Jetsmark
Lundergaard Mose
Koldmose
Kaas
Saltum
Alstrup
Ørsted K
Aaby
Birsted
Fristrup
Ørsted
Ørsted Kirke
Vedsted Kirke
Vedsted
Ørsted Plantage
Ørsted Hede
Ørsted Hedeplantage
Ørsted Hedeplantage
Ørsted Hedeplantage

SEN

: STATENS AREALER

8 10 km

Reproduceret ved Geodætisk Institut. København 1959

SANDMOSEN
PLAN 3

LODGRÆNSER

GRÆNSE FOR STATENS AREALER

LANDBRUGSMINISTERIETS AREALER

ARBEJDSMINISTERIETS AREALER

KLITVÆSENETS AREALER

J A M M E R B U G T

TRANUM PLANTAGE

Anderbjerg

Tranumberg

Rødhuse

Hjørdal K.

Ellertcyk forbydes

1:40 000

N

AREALER

JREALER

REALER

A M M E R B U G T

LUNDERGAARD MOSE

1:40 000

Reproduceret ved Geodætisk Institut. København 1959

SANDMOSEN
PLAN 4

LODGRÆNSER
GRÆNSE FOR STATENS AREALER
VIGTIGERE, EKSISTERENDE VEJE
VEJE NYANLAGTE ELLER HOVEDISTANDSATTE
FORSLAG TIL NYE VEJE

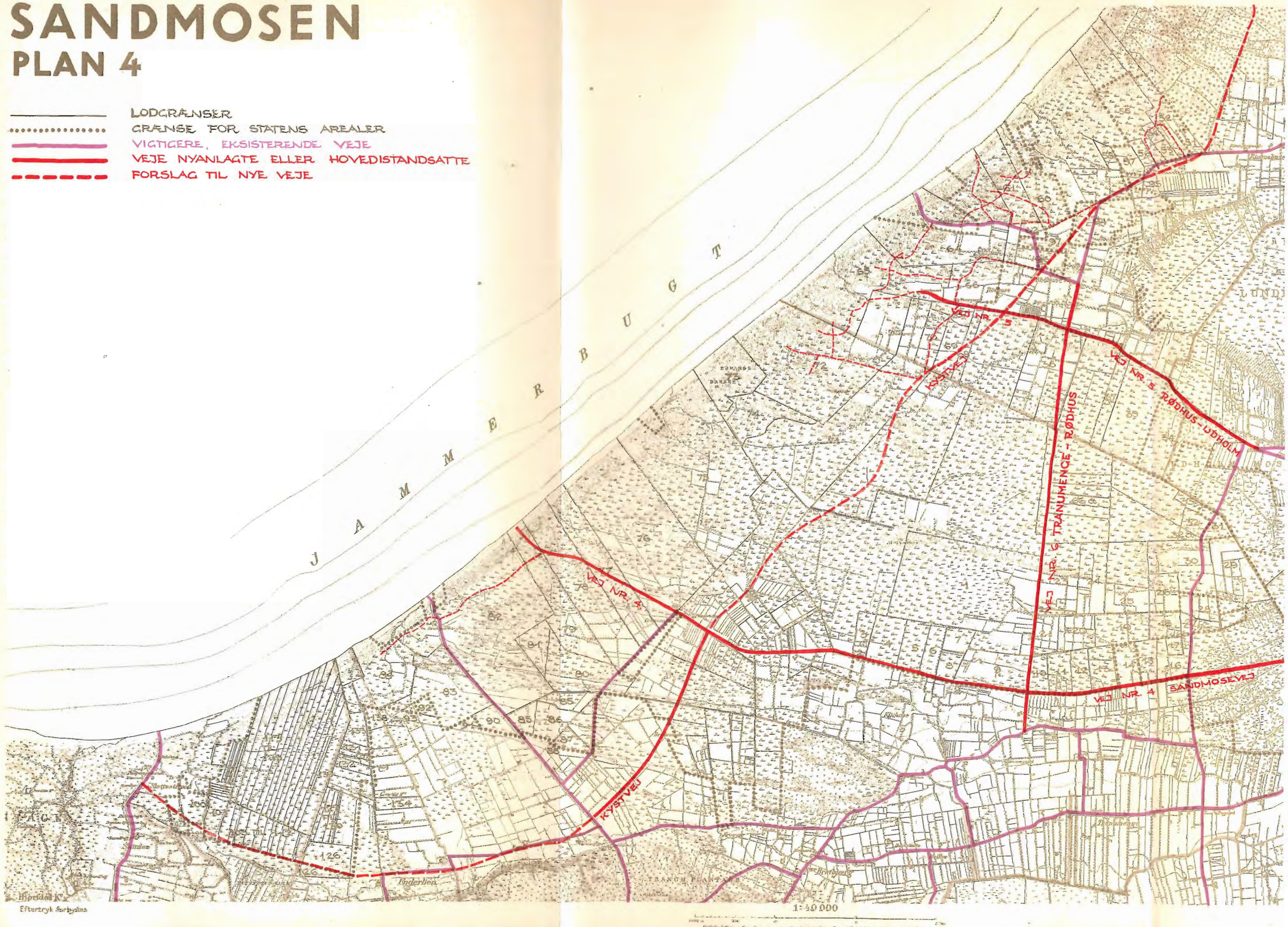

1:40 000

Eftertryk forbydes

N

AREALER
E VEJE
HOVEDISTANDSATTE

MERBUGT

VEJ NR. 5

VEJ NR. 5 RØDHUS - UDHOLM

VEJ NR. 6 TRANUMENCE - RØDHUS

VEJ NR. 4

VEJ NR. 4 SANDMOSEVEJ

KYSTVEJ

LUNDERGÅRD MOSE

S A N D M O S E

TRANUM PLANTAGE

1:40 000

Reproduceret ved Geodætisk Institut. København 1959

SANDMOSEN
PLAN 5

LODGRÆNSER

GRÆNSE FOR STATENS AREALER

KULTIVEREDE AREALER

LANDBRUGSMÆSSIGT UDNYTTEDE AREALER

EKSISTERENDE BEPLANTNING OG KLITVÆSENETS TILPLANTNING

TILPLANTET EFTER BESKÆFTIGELSESLOVEN

FORESLÅET TILPLANTNING

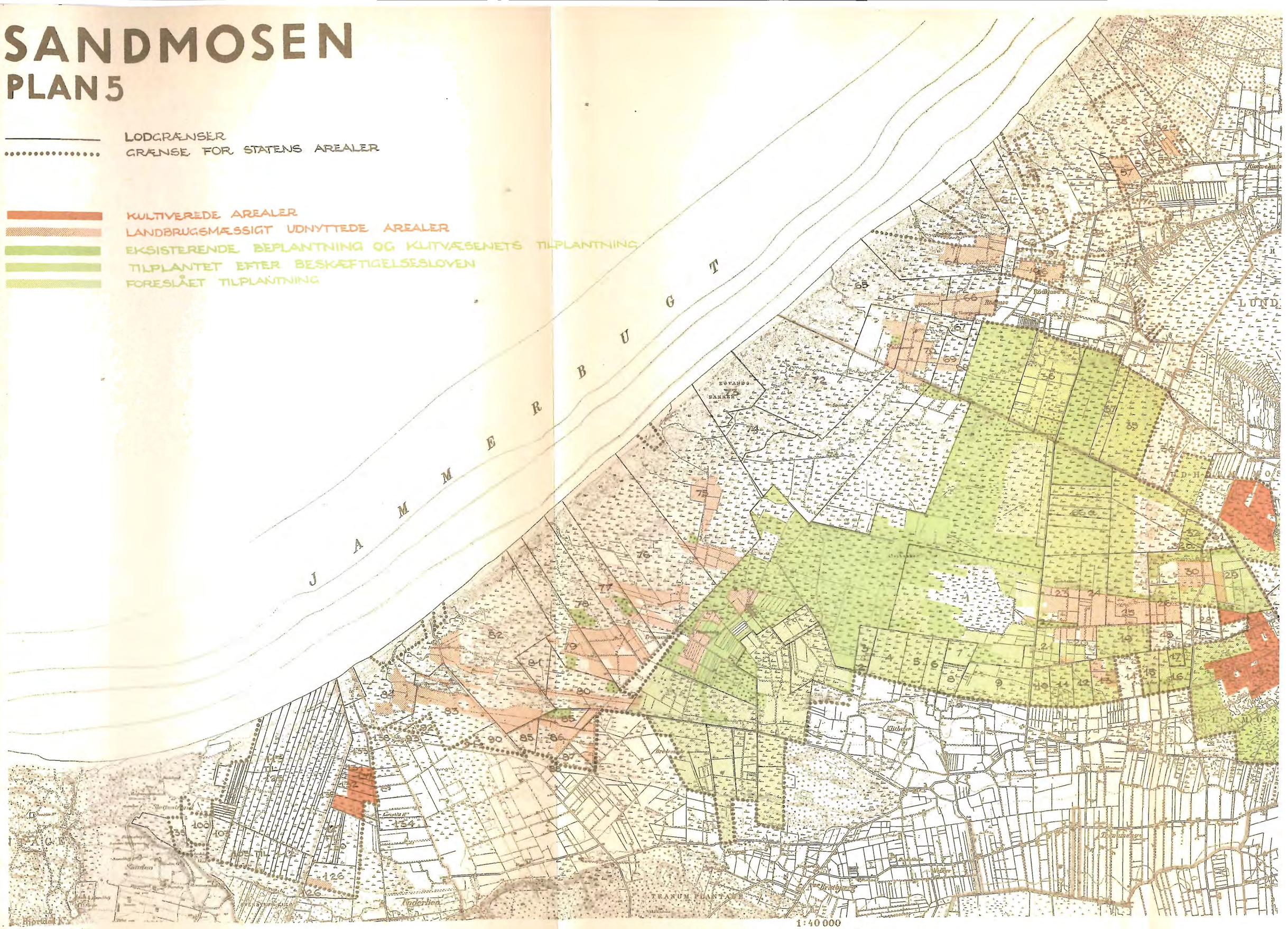

1:40 000

Eftertryk forbydes

AREALER
OG KLITVÆSENETS TILPLANTNING
IELSESLOVEN

E R B U G T

M M E

HELLESØ

LUNDERGAARD MOSE

KOLDMOSE

STUBGROFTEN

REVHEDE PLANTAGE

VED STED-HAVN

SOLVESHOV

Inderlien

TRANUM PLANTAGE

1:40 000

Reproduceret ved Geodætisk Institut. København 1959

SANDMOSEN
PLAN 6

BEBYGGELSESOMRÅDE I

GRÅ FARVE ANGIVER TERRÆN OG EKSIST. FORHOLD

SORT FARVE ANGIVER FREMTIDIGE FORHOLD

MÅLESTOKSFORHOLD 1:4000

100M 0 100 200M

grænse for STATENS ejendomme

BLOKHUS KLITPLANTAGE

nedbrændt gård

eksist. beplantning

eksist. beplantning

eksist. beplantning

hus på lod nr. 56

fremtidig KYSTVEJ til BLOKHUS

til Blokhus

SANDMOSEN
PLAN 7

BEBYGGELSESOMRÅDE II

GRÅ FARVE ANGIVER TERRÆN OG EKSIST. FORHOLD

SORT FARVE ANGIVER FREMTIDIGE FORHOLD

MÅLESTOKSFORHOLD 1:4000

100M 0 100 200M

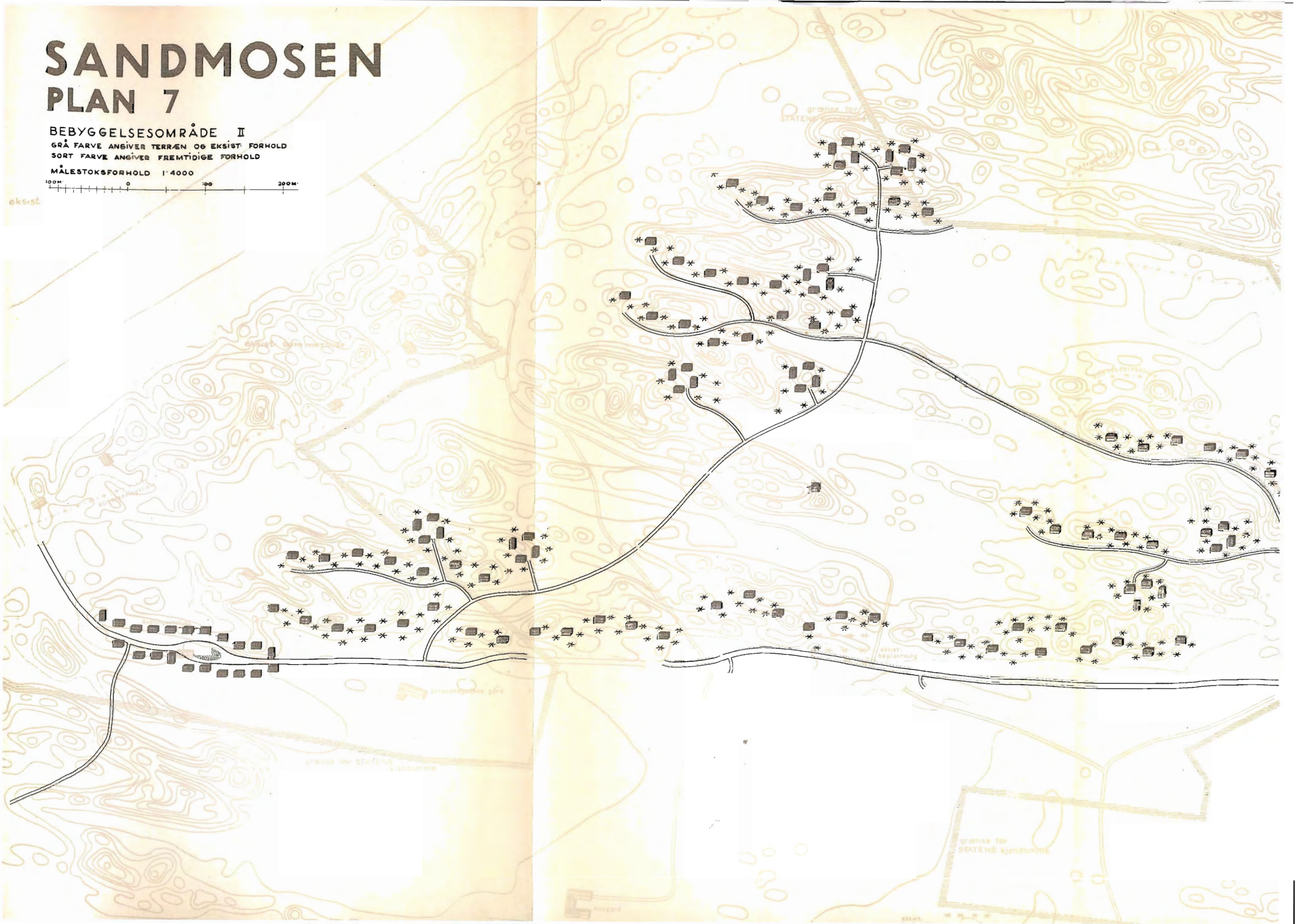

SANDMOSEN
PLAN 8

BEBYGGELSESOMRÅDE III

GRÅ FARVE ANGIVER TERRÆN OG EKSIST° FORHOLD
SORT FARVE ANGIVER FREMTIDIGE FORHOLD

MÅLESTOKSFORHOLD 1:4000

100 0 100 200 M.

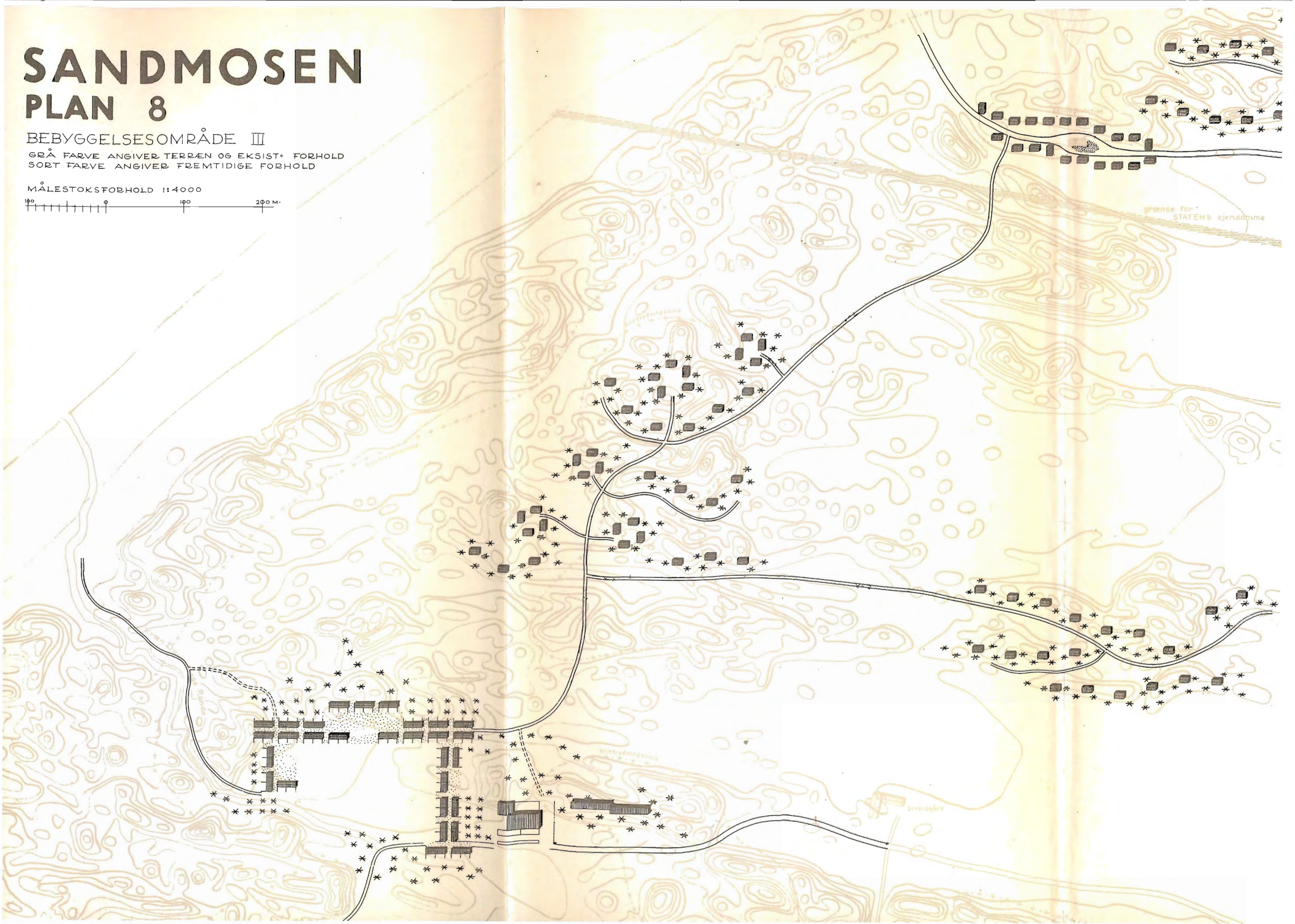

SANDMOSEN

PLAN 9

BEBYGGELSESOMRÅDE IV

GRÅ FARVE ANGIVER TERRÆN OG EKSIST. FORHOLD

SORT FARVE ANGIVER FREMTIDIGE FORHOLD

MÅLESTOKSFORHOLD 1:4000

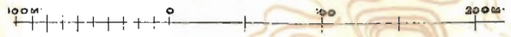

SANDMOSEN
PLAN 10

BEBYGGELSESOMRÅDE V

GRÅ FARVE ANGIVER TERRÆN OG EKSIST. FORHOLD
SORT FARVE ANGIVER FREMTIDIGE FORHOLD

MÅLESTOKSFORHOLD 1:4000

100M 0 100 200M

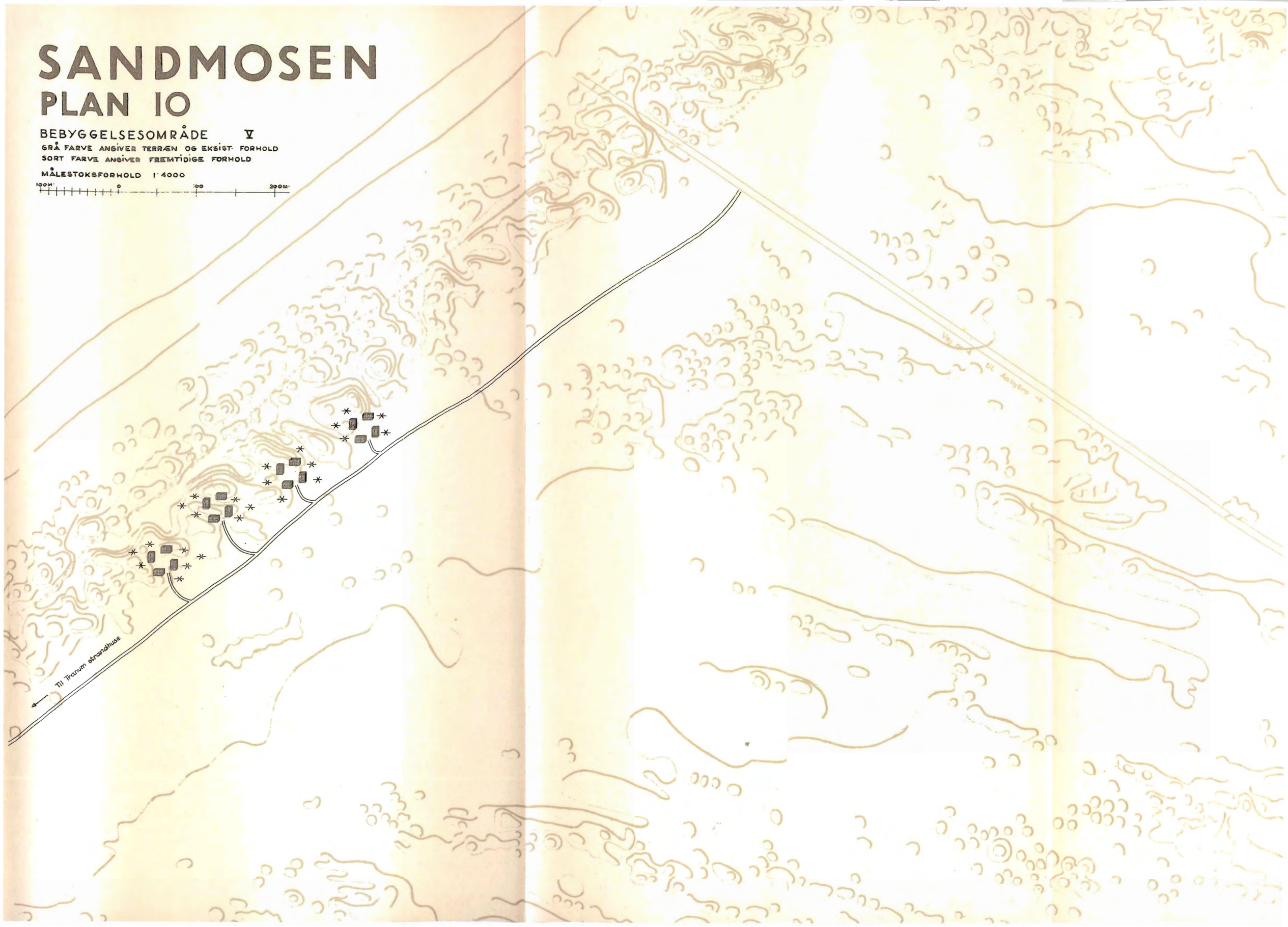

SANDMOSEN

PLAN II

BEBYGGELSESOMRÅDE VI

GRÅ FARVE ANGIVER TERRÆN OG EKSIST FORHOLD
SORT FARVE ANGIVER FREMTIDIGE FORHOLD

MÅLESTOKSFORHOLD 1:4000

100M 0 100 200M

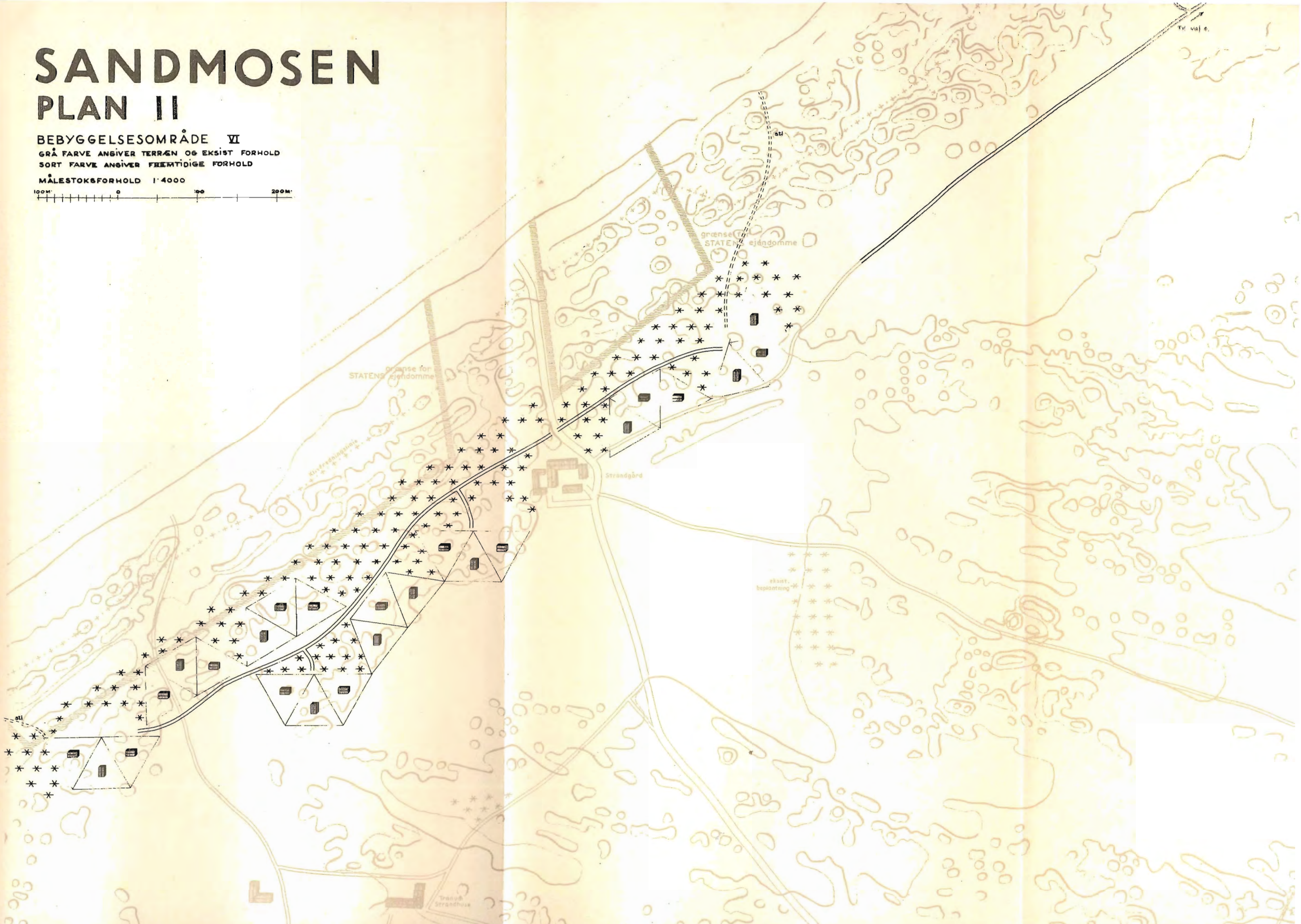

SANDMOSEN
PLAN 12 A

MÅLESTOKSFORHOLD 1:10 000

100 0 700 M

FÆLLES GRÆSNINGSFENNE

LOD NR 22

NR 22

NR 21
13 ha

NR 18
17,1 ha

NR 15
15 ha

NR 12
15,5 ha

NR 11
15,9 ha

NR 9
16,3 ha

NR 7
16 ha

NR 6
14,6 ha

NR 5
14,8 ha

NR 2
14,1 ha

VEJ NR 4
MOD HAVET

NR 20
14,25 ha

NR 19
13 ha

NR 17
13 ha

NR 16
15 ha

NR 14
15 ha

NR 13
15 ha

NR 10
14,72 ha

NR 8
14,9 ha

NR 4
12,3 ha

NR 3
14,7 ha.

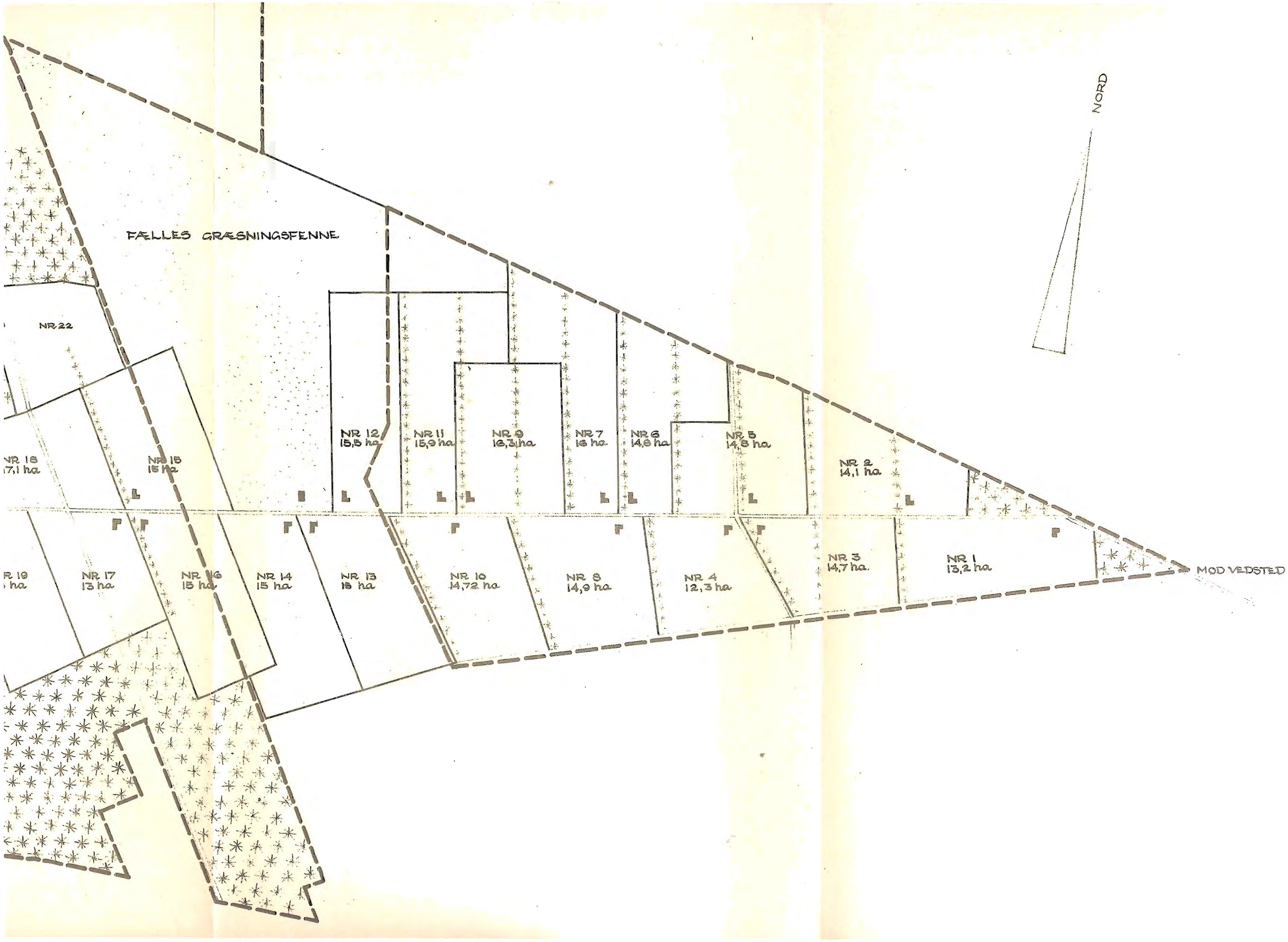
NORD
FÆLLES GRÆSNINGSFENNE
NR 22
NR 18
17,1 ha
NR 15
15 ha
NR 12
15,5 ha
NR 11
15,9 ha
NR 9
16,3 ha
NR 7
16 ha
NR 6
14,8 ha
NR 5
14,8 ha
NR 2
14,1 ha
R 19
ha
NR 17
13 ha
NR 16
15 ha
NR 14
15 ha
NR 13
15 ha
NR 10
14,72 ha
NR 8
14,9 ha
NR 4
12,3 ha
NR 3
14,7 ha.
NR 1
13,2 ha
MOD VEDSTED

SANDMOSEN
PLAN 12 B

MÅLESTOKSFORHOLD 1:10 000

100 0 600 M.

EKSISTERENDE GÅRD

FÆLLES GRÆSNINGSFENNE

LOD NR 22

NR 22

EKSISTERENDE LÆDIJER

NR 12
15,5 ha

NR 11
15,0 ha

NR 9
16,3 ha

NR 7
16 ha

NR 6
14,8 ha

NR 5
14,8 ha

NR 2
14,1 ha

NR 21
13 ha

NR 18
17,1 ha

NR 15
15 ha

VEJ NR 4
MOD HAVET

NR 20
14,25 ha

NR 19
13 ha

NR 17
13 ha

NR 16
15 ha

NR 14
15 ha

NR 13
15 ha

NR 10
14,72 ha

NR 8
14,9 ha

NR 4
12,3 ha

NR 3
14,7 ha

EKSISTERENDE BEPLANTNING

100 0 100 200 500 m 1000 m

MÅL 1:10000.

NORD

STÆRENDE GÅRD

FÆLLES GRÆSNINGSFENNE

EKSISTERENDE LÆDIGHED

NR 22

NR 18
17,1 ha

NR 15
15 ha

NR 12
15,5 ha

NR 11
15,9 ha

NR 9
16,3½ha

NR 7
16 ha

NR 6
14,8 ha

NR 3
14,8 ha

NR 2
14,1 ha

NR 19
13 ha

NR 17
13 ha

NR 16
15 ha

NR 14
15 ha

NR 13
15 ha

NR 10
14,72 ha

NR 8
14,9 ha

NR 4
12,3 ha

NR 5
14,7 ha

NR 1
13,2 ha

MOD VEDSTED

ENDE BEPLANTNING

MÅL 1:10000.

100 0 100 200 500 m 1000 m 1500 m 2000 m